

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
LIETUVIŲ KALBOTYROS IR KOMUNIKACIJOS KATEDRA**

RAMUNĖ KAČINAUSKAITĖ

Lietuvių kalbotyros magistro studijų programos
II kurso studentė

**BŪDWARDŽIŲ DARYBINIŲ SINONIMŲ
VARTOSENĄ**

MAGISTRO DARBAS

Mokslinė vadovė:
doc. dr. Jolanta Vaskelienė

Šiauliai, 2009

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. DARYBINIŲ SINONIMŲ SPECIFIKA.....	6
2. BŪDVARDŽIŲ DARYBINIAI SINONIMAI.....	9
2.1. Priesagos <i>-inis</i> vedinių ir jų sinonimų vartoseną.....	14
2.1.1. Priesagų <i>-inis</i> ir <i>-iškas</i> darybinių sinonimų vartoseną.....	14
2.1.2. Priesagų <i>-inis</i> ir <i>-uotas</i> darybinių sinonimų vartoseną.....	19
2.1.3. Priesagų <i>-inis</i> ir <i>-ėtas</i> darybinių sinonimų vartoseną.....	21
2.1.4. Priesagų <i>-inis</i> , <i>-ingas</i> ir <i>-iškas</i> darybinių sinonimų vartoseną.....	23
2.2. Priesagos <i>-ingas</i> vedinių ir jų sinonimų vartoseną.....	25
2.2.1. Priesagos <i>-ingas</i> ir galūnės <i>-us</i> darybinių sinonimų vartoseną.....	25
2.2.2. Priesagų <i>-ingas</i> ir <i>-uotas</i> darybinių sinonimų vartoseną.....	26
2.2.3. Priesagų <i>-ingas</i> ir <i>-ėtas</i> darybinių sinonimų vartoseną.....	28
2.2.4. Priesagų <i>-ingas</i> ir <i>-otas</i> darybinių sinonimų vartoseną.....	29
2.3. Priesagos <i>-uotas</i> vedinių ir jų sinonimų vartoseną.....	31
2.3.1. Priesagų <i>-uotas</i> ir <i>-inas</i> darybinių sinonimų vartoseną.....	31
2.3.2. Priesagų <i>-uotas</i> ir <i>-ėtas</i> darybinių sinonimų vartoseną.....	32
2.3.3. Priesagų <i>-uotas</i> ir <i>-ytas</i> , <i>-uotas</i> ir <i>-otas</i> darybinių sinonimų vartoseną.....	33
2.4. Priesagos <i>-ėtas</i> vedinių ir jų sinonimų vartoseną.....	35
2.4.1. Priesagų <i>-ėtas</i> ir <i>-inas</i> darybinių sinonimų vartoseną.....	35
2.4.2. Priesagų <i>-ėtas</i> , <i>-ingas</i> ir <i>-uotas</i> darybinių sinonimų vartoseną.....	36
2.4.3. Priesagų <i>-ėtas</i> ir <i>-ytas</i> , <i>-ėtas</i> ir <i>-otas</i> darybinių sinonimų vartoseną.....	37
2.5. Priešdėlio <i>apy-</i> vedinių ir jų sinonimų vartoseną.....	39
2.5.1. Priešdėlio <i>apy-</i> ir priesagos <i>-okas</i> darybinių sinonimų vartoseną.....	39
2.5.2. Priešdėlių <i>apy-</i> , <i>po-</i> ir priesagos <i>-okas</i> darybinių sinonimų vartoseną.....	40
2.5.3. Priešdėlių <i>apy-</i> , <i>po-</i> , priesagos <i>-okas</i> ir dūrinių darybinių sinonimų vartoseną.....	41
2.6. Galūnės <i>-us</i> vedinių ir jų sinonimų vartoseną.....	44
2.6.1. Galūnės <i>-us</i> ir priesagos <i>-lus</i> darybinių sinonimų vartoseną.....	44
2.6.2. Galūnės <i>-us</i> ir priesagų <i>-nus</i> bei <i>-rus</i> darybinių sinonimų vartoseną.....	45
2.6.3. Galūnės <i>-us</i> ir priesagos <i>-otas</i> , galūnių <i>-us</i> ir <i>-as</i> darybinių sinonimų vartoseną.....	46
3. PAVIENĖS BŪDVARDŽIŲ DARYBINIŲ SINONIMŲ EILĖS.....	48
4. BŪDVARDŽIŲ DARYBINIŲ SINONIMŲ STILISTINĖ VARTOSENĄ.....	56
5. BŪDVARDŽIŲ DARYBINIAI SINONIMAI IR POLISEMIJA.....	62
IŠVADOS.....	65
LITERATŪRA.....	68
SANTRAUKA.....	71
PRIEDAI.....	73

Ivadas

Tyrimo objektas. Magistro darbo objektu pasirinkta būdvardžių darybinių sinonimų (toliau – DS), išrinktų iš DŽ_e¹, vartoseną. DS semantikai, funkcijoms sakinyje, sinonimiškumo laipsniui, substitucijos galimybėms – t. y. vartosenos analizei pasitelkti LKŽ_e² pavydžiai ir VDU Humanitarinių mokslų fakulteto Kompiuterinės lingvistikos centre parengto *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno*³ (toliau – Tekstynas) medžiaga.

Tyrimo tikslas. Pagrindinis šio darbo tikslas – išanalizuoti sinonimiškų bendrašaknių būdvardžių darinių vartoseną.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) surinkti iš DŽ_e⁴ bendrašaknius būdvardžius ir parodyti, kad jie, santykiaudami semantiškai bei darybiškai, gali sudaryti sinonimų eiles;
- 2) išskirti ir aptarti gausiausias DS eiles, atsižvelgiant į dominuojančių tose eilėse afiksų vedinius;
- 3) parodyti sinonimų eiles sudarančių darinių afiksų kombinacijų variantiškumą, akcentuoti dažniausias afiksų kombinacijas;
- 4) aptarti DS substitucijos galimybes, išsiaiškinti gausiausių DS grupių vedinių sinonimiškumo laipsnį;
- 5) remiantis Tekstyno duomenimis, detaliau ištirti DS vartoseną: patikrinti, ar visi sinonimų eilės nariai fiksuojami Tekstyne, kaip dažnai jie vartojami, ar sutampa sinonimiškų vedinių vartojimo sritys;
- 6) aptarti rečiausių pavienių DS eilių vartoseną;
- 7) išsiaiškinti, kokių stilistinių pažymų turi (ar neturi jokių) į DS eiles įeinantys dariniai, aptarti būdvardžių DS stilistinį vartojimą;
- 7) aptarti būdvardžių DS polisemijos atžvilgiu;
- 8) pateikti visą DŽ_e surinktą būdvardžių DS eilių statistiką (žr. Priedus).

Tyrimo aktualumas. Lietuvių kalboje yra daug bendrašaknių žodžių, pasižyminčių artima ar tapačia reikšme, t. y. darybinių sinonimų. Dabartinei lietuvių kalbai būdinga sinonimiškų būdvardžių darinių gausa. Būdvardžių dariniai – aktuali leksikos dalis, o jų daryba pasižymi afiksų gausumu, darybos būdų įvairumu. Kadangi specialių, išsamesnių šios srities – būdvardžių DS – studijų nėra, darbas yra aktualus, galintis duoti nemažai informacijos ir apie būdvardžių, ir apskritai

¹ *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Elektroninis variantas. Prieiga per internetą: < <http://www.autoinfo.lt/webdic>

² *Lietuvių kalbos žodynas*. Elektroninis variantas. Prieiga per internetą: < <http://www.lkz.lt/startas.htm>

³ T – VDU Humanitarinių mokslų fakulteto Kompiuterinės lingvistikos centre parengtas lietuvių kalbos tekstynas. Prieiga per internetą: < http://donelaitis.vdu.lt/main.php?id=4&n=1_1_2

⁴ Siekiant didesnio aiškumo ir tikslumo, kai kurios eilės sudarytos remiantis LKŽ_e pateiktomis reikšmių definicijomis. Šios eilės turi pažymą **.

apie DS specifika. DS yra savitas sinonimų tipas, iki šiol mažai tyrinėtas (plačiau apie tai skyriuje „Darybinių sinonimų specifika“).

Tyrimo principas. Apibendrinus visą DŽ_e surinktą medžiagą, sudarius DS eiles, aptarus darybinių sinonimų specifika ir būdvardžių darinių sinonimiką, darbe išsamiau nagrinėjamos tos DS eilės, į kurias įeina priesagų *-inis*⁵, *-ingas*, *-uotas*, *-ėtas*, priešdėlio *apy-* ir galūnės *-us* vediniai. Toks darbo aspektas buvo pasirinktas dėl to, kad į daugumą būdvardžių DS eilių įeina tų pačių afiksų vediniai. Sudarius visas DS eiles pastebėta, kad galima išskirti sinonimų eilių dominantes – priesagų *-inis*, *-ingas*, *-uotas*, *-ėtas*, priešdėlio *apy-* ir galūnės *-us* vedinius. Šių DS eilių analizei ir skiriamas didžiausias dėmesys, nes jos sudaro net 965% visų DS eilių skaičiaus ir 78% visų afiksų kombinacijų skaičiaus. Darbe pradedama nagrinėti nuo gausiausios DS eilių grupės, į kurią įeina dominante laikytini priesagos *-inis* vediniai. Po to (šios grupės viduje) DS analizuojami tokiu pat principu: pirmiausia aptariami *-inis* ir *-iškas* vediniai, nes šios DS eilių grupės gausiausios, po to pereinama prie ne tokių gausių *-inis* ir *-uotas*, *-inis* ir *-ėtas* ir kitų DS eilių analizės. Tokiu pat principu aptariamos ir kitos DS eilės, į kurias įeina minėtų (dominuojančių) afiksų vediniai. Aptarus gausiausias DS eilių grupes, analizuojamos pavienės būdvardžių DS eilės, po to sinonimiški vediniai aptariami stilistikos ir polisemijos požiūriu.

Tyrimo metodai. Visiems šiems DS analizuoti naudojami šie metodai: *šiuolaikinės darybinės analizės* metodas (darinio pamatiniam žodžiui, darybos būdai išsiaiškinti ir DS eilėms sudaryti), *substitucijos* (DS vartosenos analizei, sinonimiškumo laipsniui nustatyti), *skaičiavimo, tipologinis* (DS klasifikacijai pagal pasirinktus skiriamuosius požymius) metodai ir *aprašomasis analitinis* metodas (pateiktų pavyzdžių analizei).

Tyrimo etapai. Magistro darbo pagrindas – baklauro darbas „Būdvardžių darybiniai sinonimai“. Magistro darbe tema išplėsta, papildyta: aptariamas DS eilių kombinacijų įvairumas bei afiksų dažnumas, apibūdamas DS sinonimiškumo laipsnis (išvadas pagrindžiant LKŽ_e pavyzdžiais), nagrinėjama DS vartoseną (remiantis Tekstyno duomenimis), išsamiau analizuojama ne tik gausiausių, bet ir retesnių pavienių DS eilių vartoseną, analizuojama būdvardžių DS stilistinė vartoseną, polisemija.

Tyrimo struktūra. Magistro darbą sudaro įvadas, penkios dėstymo dalys, išvados, literatūros sąrašas, santrauka bei priedai. Įvade aptariamas darbo objektas, jo pasirinkimo motyvai, akcentuojamas tikslas, pagrindiniai uždaviniai, temos aktualumas, darbo principas, trumpai nusakoma darbo eiga ir pan. Pirmoje dalyje apibūdinama DS specifika, t. y. jų vieta tarp kitų sinonimų rūšių, apibrėžiamos pagrindinės, DS analizei reikalingos sąvokos, svarstomi teoriniai darybinių sinonimų aspektai. Antroje dalyje atsižvelgiama į surinktą konkrečią – būdvardžių DS – medžiagą: nusakomi pagrindiniai būdvardžių DS tyrimo aspektai, pateikiami trys paveikslai.

⁵ Visos vyriškos ir moteriškos giminų formos darbe realizuotos vyriška gimine.

Antroji dalis susideda iš smulkesnių skyrelių, kuriuose analizuojama surinkta medžiaga: aptiriamos sinonimų eilės, remiantis pasirinktu kriterijumi – dominuojančių afiksų vedinių iškelimu ir tuo pagrįstu DS eilių grupavimu. Analizė pradedama nuo gausiausių grupių, apžvelgiama DS vartosena, afiksų kombinacijų įvairumas, bendrašaknių darinių semantika, sinonimiškumo laipsnis ir pan. Sinonimiškų darinių vartosena iliustruojantys pavyzdžiai imti iš LKŽ_e, DŽ_e arba interneto puslapio, o detalesnė DS vartojimo analizė paremta Tekstyno duomenimis. Trečioje dalyje apžvelgiama pavienių būdvardžių DS eilių vartosena, aptiriamas kombinacijų įvairumas, eilių ilgumas. Ketvirtoje dalyje analizuojama būdvardžių DS stilistika – aptiriamas šnekamosios kalbos, knyginių atspalvį turinčių darinių, netektinų bei tarminių darinių, taip pat pasyviosios leksikos sluoksnio būdvardžių vartojimas. Penktoji dalis skirta būdvardžių polisemijai aptarti: nagrinėjami daugiareikšmiai būdvardžiai, aiškinamasis, į kokias skirtingas eiles įeina darinys, santykiaudamas su kitu dariniu (ar dariniais) tam tikra savo reikšme. Darbo pabaigoje pateiktos išvados, apibendrinančios tyrimo rezultatus, literatūros sąrašas ir 4 priedai. 1 ir 2 prieduose surašytos visos būdvardžių DS eilės. 1 priede surašytos visos darbe išsamiai išnagrinėtos DS eilės, o 2 priede – visos kitos sudarytos, šiame darbe tam tikrais aspektais aptartos sinonimų eilės. 3 priedą sudaro 1 lentelė, kurioje pateikiama visų DS eilių statistika. Joje surašytos visos afiksų kombinacijos, greta jų – atitinkamas DS eilių skaičius. Visos eilės surašytos pagal gausumą, pradedant nuo gausiausios DS grupės, į kurią įeina priesagų *-inis* ir *-iškas* vediniai. 4 priedą sudaro 2 ir 3 lentelės: 2 lentelėje pateikta darbe tirtų gausiausių būdvardžių DS grupių vartosena, o 3 lentelėje – retų, pavienių darbe nagrinėtų DS eilių vartosena.

1. Darybinių sinonimų specifika

Lietuvių kalboje daugelį sąvokų galima išreikšti keleriopai, pavartojant panašios ar tapačios reikšmės žodžius – sinonimus. Mūsų kalbos sinonimika yra ypač turtinga. Sinonimai kalboje atlieka svarbias funkcijas: suteikia kalbai vaizdingumo, raiškos ekonomiškumo, taupumo, tikslumo ir emociingumo. Sinonimų buvimas kalboje padeda paįvairinti kalbą, išvengti nuobodžių pasikartojimų [Аникина, Бельчиков, Вакуров, 1976, 20]. Sinonimų apibrėžimų yra įvairių. Visų pirma, sinonimas suvokiamas kaip „žodis, žodžio forma ar žodžių junginys, turintis tokią pat arba artimą reikšmę, kaip ir kitas (ar kiti) žodis, forma ar junginys“ [Gaivenis, Keinys, 1990, 182]. Atsižvelgiant į tai, kad jų reikšmės tapatumas nebūtinai, reikalingi kiti papildomi kriterijai – priklausymas tai pačiai kalbos daliai ir sutampančių semų turėjimas. Taigi sinonimų apibrėžimą derėtų papildyti, traktuojant juos „kaip tos pačios kalbos dalies žodžius, kurių reikšmės turi tapačių elementų ir kurių diferenciniai reikšmės elementai tam tikruose kontekstuose yra neutralizuojami“ [Jakaitienė, 1980, 50].

Įvairuoja ne tik sąvokos apibrėžimas, bet ir sinonimų skaidymas į tipus (rūšis, grupes). Vienur pateikiami trys sinonimų tipai: leksiniai, morfologiniai ir sintaksiniai sinonimai [KTŽ, 1990]. Kiti kalbininkai išskiria ir darybinius sinonimus: vieni neatskiria jų nuo leksinių sinonimų [KTŽ, 1990; SŽ, 2002; Veidemane, 1970; Rozenbergs, 1976], kiti laiko juos gramatiniais, morfologiniais ar kaip tarpinį leksinių ir morfologinių sinonimų tipą [Kniūkšta, 1976; Pikčilingis, 1971], dar kiti kalbininkai – kaip savarankišką sinonimų tipą [Jakaitienė, 1980; Laua, 1981; Valiulytė, 1998; Vaskelienė, 2000; Župerka, 1997]. DS laikytini iš to paties pamatinio žodžio su skirtingais darybos formantais sudaryti dariniai, kuriems būdinga ta pati darybinė reikšmė ir tapati arba artima leksinė reikšmė. Taigi aptariant DS aktualios ir darybinės, ir leksinės reikšmės. Tai, kad DS pasižymi reikšmės artimumu arba visišku sutapimu, pasak D. Gaudinskaitės, leidžia išvengti darybinių ir leksinių sinonimų panašumą, nors formaliai DS atrodo artimesni morfologiniams [Gaudinskaitė, 2005]. Taigi DS specifiškumą galima įvardyti taip: „darybiniai sinonimai skiriasi nuo kitų sinonimų: nuo leksinių sinonimų skiriasi tuo, kad yra bendrašakniai, nuo morfologinių – tuo, kad jų formaliosios raiškos skirtumai yra ne žodžio formų, o pačių žodžių darymo formantai“ [Vaskelienė, 2000, 9]. DS padeda komunikacijos procese – sukonkretina reiškiamą mintį, sumažina atminties apkrovimą ir kartu suteikia žodžių junginiui ar sakiniui vaizdingumo. Tačiau I. Navardauskaitė savo darbe akcentuoja platesnio ir išsamesnio kalbos situacijų tyrinėjimo, kuriose vartojami DS, trūkumą [Navardauskaitė, 2004]. DS specifika geriau suvokti padeda bendra žodžių darybos teorija.

Žodžių daryba, pasak V. Urbučio, yra reliatyviai savarankiška disciplina, turinti savo tyrinėjimo objektą, savo metodus bei analizės principus [Urbutis, 1978, 53]. Darybos atžvilgiu

galima išskirti dvejopus žodžius – *pirminius* ir *antrinius*. Pirminių žodžių daryba neiški, o dariniai visuomet remiasi į kitus kalboje esančius žodžius. Pirminiai žodžiai, įvardydami įvairius dalykus, nenurodo jų ryšio su kitu dalyku, jie yra darybiškai neskaidomi. Jų priešybė – dariniai, kuriuos analizuojant galima kalbėti apie J. Palionio akcentuotą skaidumo principą [Palionis, 1999, 101]. Darinys – tai „žodis, padarytas ar funkcionuojantis kaip padarytas iš kito ar dviejų kitų žodžių“ [LKE, 1999, 150]. Taigi darinį nuo pirminio žodžio galima atskirti „remiantis pamatinio žodžio, struktūros, semantikos ir kai kada sistemos kriterijais“ [Barauskaitė, 1985, 15]. Tačiau kalbėti apie visiškai nekintamą santykį tarp darinio ir pamatinio žodžio negalima – riba tarp jų yra negriežta, nes kiekvienu kalbos istorijos momentu pasitaiko pereinamųjų reiškinių.

Darinio struktūra visada dvinarė: „darinio forma ir reikšmė visada remiasi kito žodžio (ar kitų žodžių) forma ir reikšme“ [Jakaitienė, Laigonaitė, Paulauskienė, 1976, 14]. Toks santykis, kai vienas žodis (t. y. darinys) formaliai ir semantiškai remiasi kito žodžio (t. y. pamatinio žodžio) forma ir reikšme, vadinamas darybos opozicija. Darinio ir pamatinio žodžio santykiu yra pagrįsta darybinė analizė: „abu tie dalykai – pamatinio žodžio ir darinio raiškos ir reikšmės ryšiai – yra būtini, kad būtų galima kalbėti apie darybinius žodžių santykius“ [Keinys, 1999, 17]. Bendroji darinio ir pamatinio žodžio dalis yra vadinama darybos pamatu, o skiriamoji – darybos formantu. Formantu vadinama „žodžių ir formų darybos priemonė, kuria darinys arba išvestinė forma skiriasi nuo darybos pamato. Formantą gali sudaryti vienas afiksas arba kelios darybos priemonės“ [Gaivenis, Keinys, 1990, 65]. Afiksai turi žodžių darybos funkciją: būdami darybos priemonėmis jie žymi darinio skirtumą nuo pamatinio žodžio.

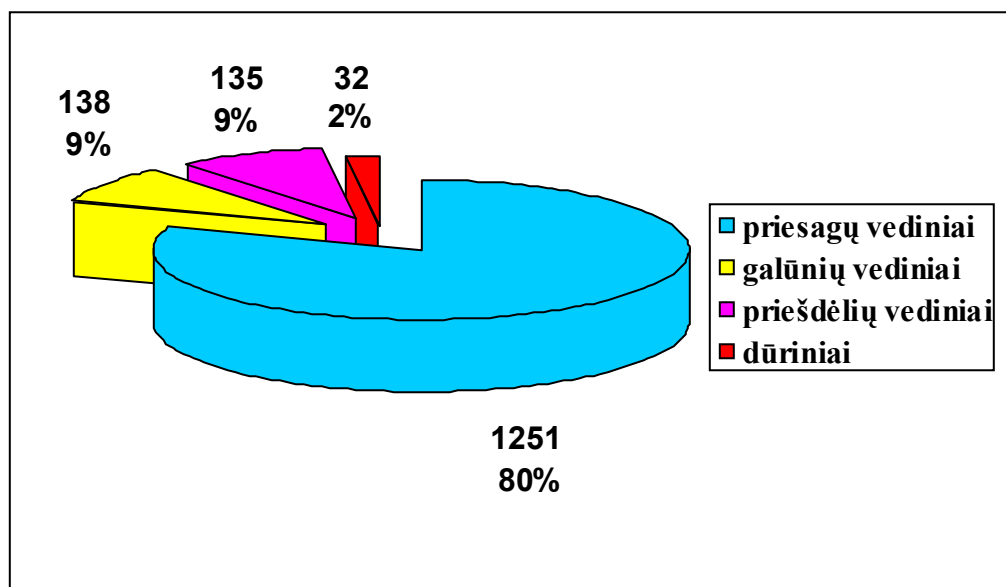
Pamatinis žodis ir darybos formantas svarbūs darybinei reikšmei. Kaip sako V. Urbutis – „tai reikšmė, išeinanti <...> iš darinio struktūrinių sandų bei jų santykio“ [Urbutis, 1978, 145]. Ją dar galima vadinti struktūriniu darinio reikšme“ [Paulauskienė, 2006, 22]. Darybinė reikšmė abstraktumo atžvilgiu paprastai užima tarpinę padėtį tarp leksinės ir gramatinės reikšmės. Darybinė reikšmė įvardijama ir „leksinės reikšmės sudedamąja dalimi, tam tikra jos modifikacija, papildymu“ [Gudavičius, 1994, 11]. Galima išskirti individualias ir apibendrintas – grupines darybines reikšmes. Pastaruoju atveju svarbu suvokti darybos tipą ir darybos kategorijos reikšmes. Vienam darybos tipui priklauso tie dariniai, kurie padaryti iš tos pačios gramatinės-semantinės grupės pamatinių žodžių su tuo pačiu darybos afksu ir turintys tą pačią darybinę reikšmę. Stambesnis už darybos tipą žodžių darybos vienetas – darybos kategorija. Tą pačią darybos kategoriją sudaro tie dariniai, kurie sudaryti su įvairiais darybos afksais ir turi bendrą darybinę reikšmę. DS laikomi žodžiai turi priklausyti tai pačiai darybos kategorijai. Taigi darybos kategorija, kitaip negu darybos tipas, „abstrahuojasi nuo darybos formanto ir todėl gali apimti daugelio skirtingų formantų darinius“ [LKE, 1999, 141].

Keletas DS sudaro sinonimų eilę. Sinonimų eilę galima apibūdinti kaip visumą sinonimų, kurie reiškia tą patį tikrovės faktą ir turi tą pačią leksinę reikšmę [Горшкова, Мустейкис, Тихонов, 1985, 127]. Sinonimų eilėje mažiausiai gali būti du sinonimiški bendrašakniai žodžiai. Paprastai kuris nors vienas iš DS eilės narių nusako tiksliausią, bendriausią visos sinonimų eilės reikšmę, todėl toks žodis vadinamas pagrindiniu žodžiu arba dominante. Bendrašaknių vedinių sinonimiškumo laipsnį padeda nustatyti substitucija. Substitutu laikomas „žodis, pavartotas vietoje paminėtojo artimiausiame kontekste žodžio / antecedento /, kai būtina pakartotinai nurodyti tą daiktą, pažymėtą antecedento, arba tą sąvoką, kurią apima antecedentas“ [Ambrasas, 1976, 4–5]. Sinonimai gali būti daliniai arba absoliutieji. Absoliutieji sinonimai semantiškai visiškai tapatūs. Jie „žymi tuos pačius daiktus, reiškinius, veiksmus, tas pačias ypatybes be jokių reikšmės skirtumų“ [Lyberis, 1983, 51–53]. Sinonimo parinkimas yra atsakingas žingsnis, nes tik „tiksliai parinktas sinonimas yra kitų gerųjų kalbos savybių pagrindas“ [Barauskaitė, 1979, 57].

2. Būdvardžių darybiniai sinonimai

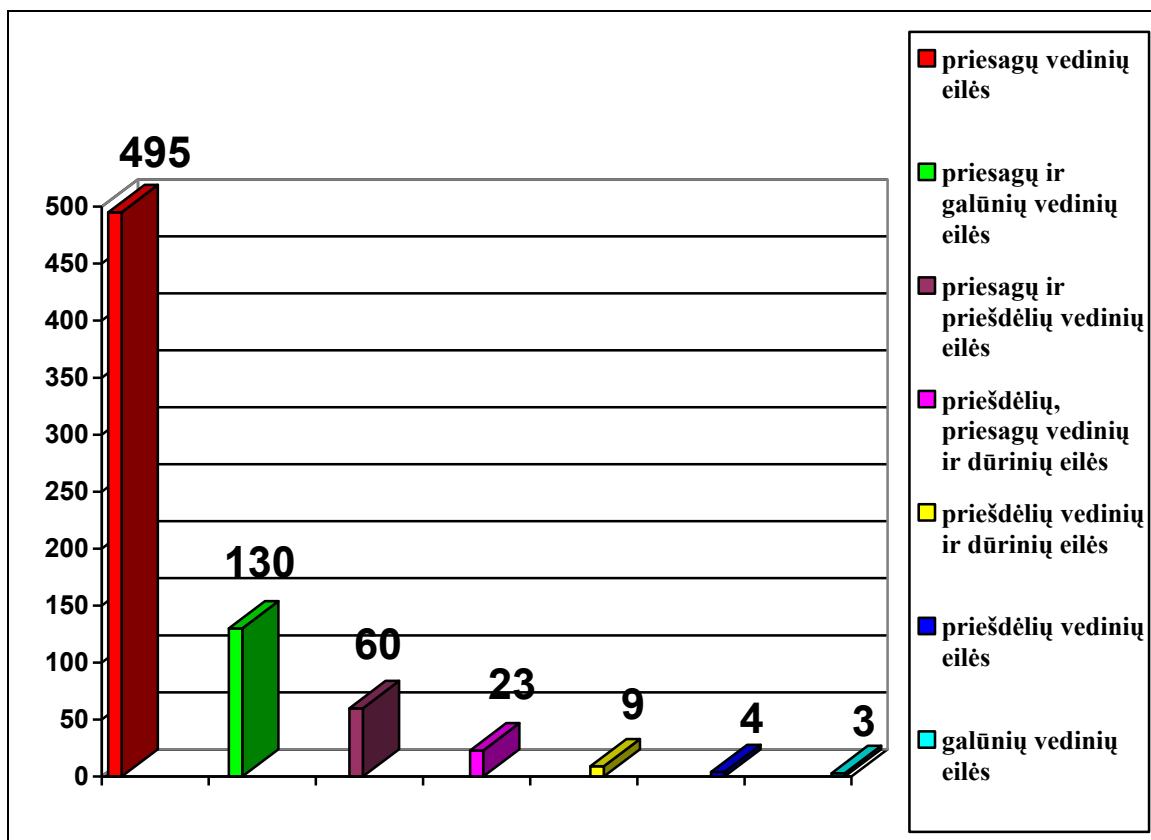
Žodžių daryba ne tik sumažina atminties apkrovimą, bet ir padeda turtinti kalbos žodyną, atskleisti kiekvienai gyvai kalbai būdingą leksikos kūrybiškumą, išskirtinumą, savitumą. Žodžio kultūra parodo ir žmogaus dvasios kultūrą. Gebėjimas tinkamai panaudoti kalbos išteklius ir pasitekti plačias kalbos išgales – savotiškas menas. Šiuo atveju vertėtų prisiminti lietuvių priežodį: „spręsk apie žmogų ne iš nosies, o iš žodžio“. Kalba – sudėtinė mūsų dvasinės kultūros dalis, jos veidrodis [Župerka, 1990, 23].

Lietuvių kalboje gausų leksikos sluoksnį sudaro būdvardžiai, kurie daro kalbą tikslesnę ir vaizdingesnę [Лауринавичене, Хмельяускене, 1981, 89]. Kalbant apie būdvardžių darybą, svarbu akcentuoti tai, kad „didžiausia dabartinės kalbos būdvardžių dalis yra dariniai“ [Keinys, 1999, 75]. Būdvardžių dariniais laikomi tokie būdvardžiai, kuriuos darybiškai galima susieti su tos pačios šaknies pamatiniais žodžiais. Iš DŽ_e buvo išrinkti 1556 būdvardžių dariniai. Didžiąją daugumą sudaro priesagų vediniai: jų net 1251, t. y. 80,4% visų būdvardžių darinių. Daug mažiau galūnių (138, t. y. 8,9%), priešdėlių (135, t. y. 8,7%) vedinių ir dūrinių (32, t. y. 2%) (žr. 1 pav.):



1 pav. Bendras į DS eiles įeinančių būdvardžių darinių skaičius

Santykiaudami tarpusavyje DS jungiasi į sinonimų eiles. Iš viso buvo sudarytos 724 DS eilės. Daugiausia DS eilių, kuriose sinonimiškai santykiauja du dariniai, tokių eilių – 642, t. y. net 88,7% visų DS eilių. Šiek tiek mažiau DS eilių, kurias sudaro trys dariniai (63 eilės, 8,7%). Daug mažiau tokių eilių, į kurias įeina keturi (12 eilių, 1,7%) ar penki dariniai (7 eilės, 1%). Išskiriami dviejų rūšių dariniai: *vediniai* ir *dūriniai*. Darbe nagrinėjami būdvardžių dariniai sudaryti įvairiais darybos būdais: svarbiausia *derivacinė* (vedybos) žodžių daryba, iš kurios gausumu išsiskiria *sufiksacija*, V. Urbutis įvardyta pagrindiniu darybos būdu [Urbutis, 1978, 283]. Būtent šiuo būdu sudarytų būdvardžių DS eilėse yra daugiausia (žr. 2 pav.):

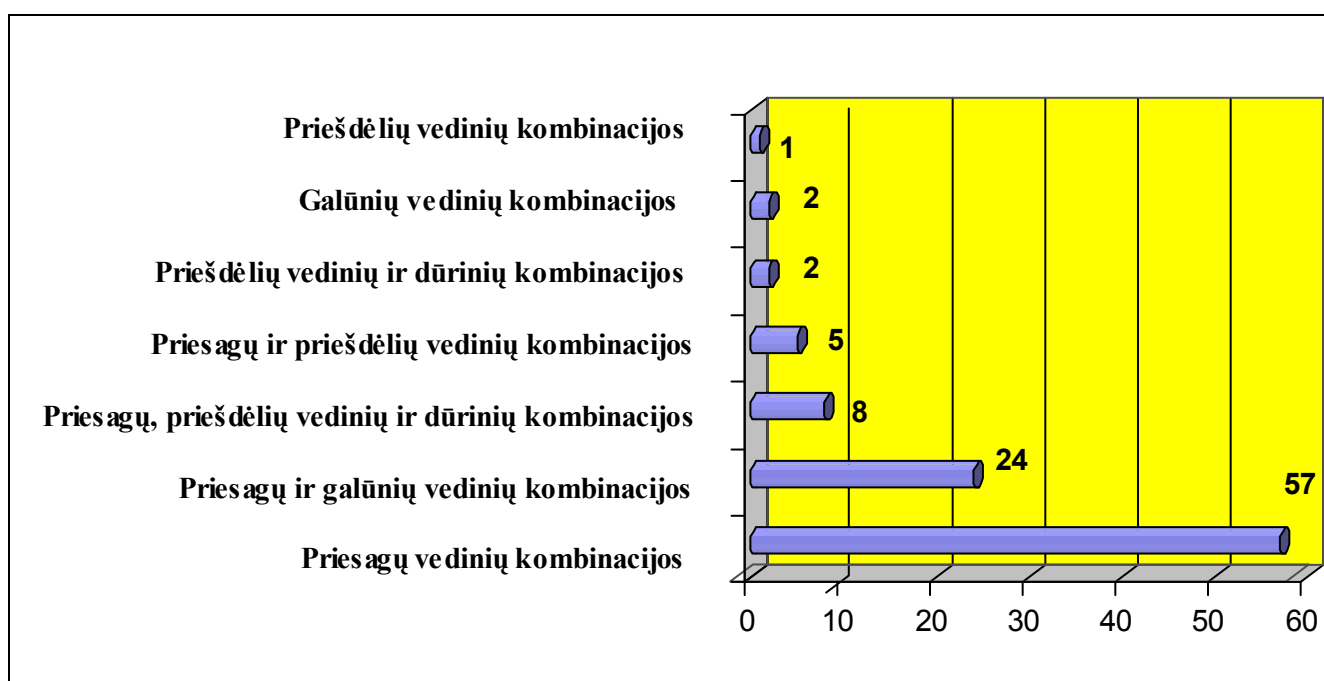


2 pav. Bendras būdvardžių DS eilių skaičius

2 paveikslo diagramoje pavaizduotos DS eilės, suskirstytos į septynias grupes pagal sinonimiškai santykiaujančius įvairiais darybos būdais sudarytus darinius. Dž_e surinkta medžiaga rodo, kad gausumu akivaizdžiai išsiskiria tos DS eilės, į kurias įeina vien priesagų vediniai. Sudarytos 495 (t. y. 68,4%) sinonimiškai santykiaujančių vien priesagų vedinių eilės. Ypač gausi *-inis* ir *-iškas* vedinių grupė. Ją sudaro net 277 eilės (t. y. 38,3% visų DS eilių skaičiaus). Ne tokios gausios kitos vien priesagų vedinių eilės: sudarytos 26 DS eilės, kuriose sinonimiškai santykiauja priesagų *-ingas* ir *-uotas* vediniai, *-uotas* ir *-inas* – 26, *-uotas* ir *-ėtas* – 21, *-ingas* ir *-ėtas* – 14, *-inis* ir *-uotas* – 13, *-ingas* ir *-otas* – 12, *-ingas* ir *-iškas* – 11, *-inis* ir *-ėtas* – 11 eilių ir t. t. (žr. 3 priedą, 1 lentelę). Sudaryta gana daug (t. y. 130) DS eilių, kuriose sinonimiškai santykiauja priesagų ir galūnių vediniai. Didžiausią DS grupę sudaro priesagos *-ingas* ir galūnės *-us* vediniai (72 eilės, tai sudaro 9,9% visų DS eilių skaičiaus). Mažiau galūnės *-us* ir priesagos *-lus* vedinių eilių (23, t. y. 3,2%). Visų kitų galūnių ir priesagų vedinių eilių sudaryta daug mažiau: *-us* ir *-nus* – 5 eilės, *-us* ir *-rus* – 5 eilės ir t. t. (žr. 3 priedą, 1 lentelę). Kiek mažiau sinonimiškai santykiaujančių priesagų ir priešdėlių vedinių eilių – sudaryta 60 priesagų ir priešdėlių vedinių eilių. Gausiausia yra 39 eilių grupė (t. y. 5,4% visų eilių skaičiaus), kurią sudaro priešdėlio *apy-* ir priesagos *-okas* vediniai. Ne tokia gausi priešdėlių *apy-*, *po-* ir priesagos *-okas* DS eilių grupė: iš viso sudaryta 18 (t. y. 2,5%

visų DS eilių skaičiaus) tokių eilių. Visose kitose priesagų ir priešdėlių vedinių sudarytose grupėse yra vos po vieną eilę (pvz., su priešdėliu *apy-* ir priesaga *-svas*, su priešdėliais *apy-*, *po-* ir priesaga *-yvas*, su priešdėliais *apy-*, *prie-*, *po-* ir priesaga *-okas*, žr. 3 priedą, 1 lentelę). Iš viso sudarytos 32 (t. y. 4,4%) DS eilės, į kurias įeina dūriniai su pirmuoju sandu *pusiau*. 23 eiles sudaro priešdėlių, priesagų vediniai ir dūriniai, o sinonimiškai santykdijant priešdėlių vediniams ir dūriniams sudarytos 9 DS eilės. Dūrinio su pirmuoju sandu *pusiau* sinonimai dažniausiai būna priešdėlių *apy-*, *po-* ir priesagos *-okas* vediniai. Remiantis DŽ_e medžiaga, sudarytos dvi DS eilių grupės (*apy-*, *po-*, *-okas* ir dūrinys, *apy-* ir dūrinys) po 8 eiles, kuriose vienas iš sinonimų – dūrinys. 7 DS eiles sudaro priešdėlio *apy-*, priesagos *-okas* vediniai ir dūrinys. Kitų DS eilių, į kurias įeina dūrinys, yra mažai (žr. 3 priedą, 1 lentelę). Nedaug DS eilių, kuriose sinonimiškai santykdijama vien priešdėlių vediniai – sudarytos 4 tokios DS eilės, tai *apy-* ir *po-* vedinių grupė, kurią sudaro 4 eilės (t. y. 0,6%). DS eilių, kuriose santykdijama vien galūnių vediniai, yra itin mažai – sudarytos tik 3 eilės: dvi DS eiles sudaro galūnių *-us* ir *-as* vediniai, vieną eilę – galūnių *-as* ir *-is* vediniai. Vien galūnių vediniai sudaro vos 0,4% bendro eilių skaičiaus.

DŽ_e medžiaga rodo, kad sinoniminiai santykiai gali susiklostyti tarp 53 priesagų, 3 galūnių ir 3 priešdėlių vedinių. Iš viso buvo sudarytos 99 afiksų kombinacijos. Jų įvairumu ypač pasižymi priesagų DS (žr. 3 pav.):



3 pav. Bendras afiksų kombinacijų skaičius

Sinonimiškai santykdijant vien priesagų dariniams, sudarytos 57 skirtingos kombinacijos, t. y. 57,6% bendro kombinacijų skaičiaus. Daug mažiau kombinacijų tarpusavyje santykdijant vien galūnių (2 kombinacijos, t. y. 2%) ar vien priešdėlių vediniams (1 kombinacija, 1%). Sinonimiškai santykdijant skirtingų darybos būdų dariniams, daugiausiai kombinacijų susidaro priesagų ir galūnių vedinių eilėse: iš viso 24 kombinacijos, t. y. 24,2% bendro kombinacijų skaičiaus.

Tarpusavyje santykiuojant priesagų ir priešdėlių vediniams, sudarytos 5 kombinacijos (t. y. 5,1% bendro kombinacijų skaičiaus). 8 kombinacijos (t. y. 8,1% bendro kombinacijų skaičiaus) sudarytos sinonimiškai santykiuojant priešdėlių ir priesagų vediniams bei dūriniams. Šiuo atveju toje pačioje DS eilėje dūrinių sinonimai dažniausiai būna iškart kelių priesagų ir kelių priešdėlių vediniai: priešdėlių *apy-*, *po-*, priesagų *-okas*, *-svas* vediniai ir dūrinys, priešdėlių *apy-*, *po-*, priesagų *-yvas*, *-okas* vediniai ir dūrinys, priešdėlių *apy-*, *po-*, *prie-*, priesagos *-okas* vedinys ir dūrinys ir kt. (žr. 3 priedą, 1 lentelę). Sinonimiškai santykiuojant vien priešdėlių vediniams ir dūriniams, sudarytos 2 skirtingos afiksų kombinacijos (t. y. 2% bendro kombinacijų skaičiaus).

Remiantis visa DŽ_e surinkta medžiaga, galima išskirti gausiausias DS eilių grupes, akcentuojant jose dominuojančius priesagų *-inis*, *-ingas*, *-uotas*, *-ėtas*, priešdėlio *apy-* ir galūnės *-us* vedinius:

1. Gausiausias grupes sudaro tokios eilės, kuriose dominuoja priesagos *-inis* vediniai.
2. Antrajai pagal gausumą DS eilių grupei priskiriami priesagos *-ingas* dariniai ir jų sinonimai.
3. Trečiąją DS eilių grupę pagal gausumą sudaro priesagos *-uotas* vediniai ir jų sinonimai.
4. Ketvirtosios DS eilių grupės nariai yra priesagos *-ėtas* vediniai ir jų sinonimai.
5. Penktajai DS eilių grupei priklauso priešdėlio *apy-* ir jiems sinonimiški kitų afiksų vediniai.
6. Šeštąją eilių grupę sudaro DS eilėse dominuojančios galūnės *-us* dariniai ir jų sinonimai su kitais darybos afiksais.

Tekstyno duomenys rodo, kad išanalizuoti minėtų šešių grupių sinonimiški dariniai įvairuoja vartosenos atžvilgiu. Dažniausiai skiriasi ir bendras DS vartojimo skaičius, ir dažniausiai bei rečiausiai tam tikrose srityse (respublikinėje periodikoje, vietinėje periodikoje, populiariojoje periodikoje, specialiojoje periodikoje, grožinėje ir negrožinėje literatūroje, seimo stenogramose, filosofinės literatūros vertimuose, memuaruose) vartojamų sinonimiškų darinių skaičius⁶. Daugumos DS eilių visi nariai įtraukti į Tekstyną: *gamtinis* – *gamtiškas*, *optimistinis* – *optimistiškas*, *specifinis* – *specifiškas*, *ritminis* – *ritmiškas*, *žavingas* – *žavus*, *miškingas* – *miškuotas*, *vėjingas* – *vėjuotas*, *druskingas* – *druskėtas*, *molingas* – *molėtas*, *ašaringas* – *ašarotas* ir kt. (žr. 4 priedą, 2 lentelę). Nemažai ir tokių DS eilių, kurių vienas ar du (priklausomai nuo DS eilės ilgumo) DS eilės nariai neįtraukti į Tekstyną. Šių eilių įtrauktieji nariai gali būti labai dažni, įprasti arba reti: *vakarinis* (5058 T) – *vakariškas*⁷, *varškinis* (1 T) – *varškiškas**, *reikšminis* (121 T) – *reikšmiškas** – *reikšmingas* (7433 T), *tvarkingas* (1833 T) – *tvarkus**, *pilvingas** – *pilvotas* (60 T), *meduotas* (11 T) – *medinas**, *usniuotas** – *usnėtas* (3 T), *apypigis** – *pigokas* (9 T), *apyvėlis** – *vėlokas* (20 T), *apymažis** – *mažokas* (253 T) – *pomažis**, *apyretis* (12 T) – *poretis** – *retokas* (43 T), *apykietis** – *kietokas* (48 T) – *pokietis* (2 T) – *puskietis* (9 T) ir kt. (žr. 4 priedą, 2 lentelę). Analizuojant

⁶ Tekstynė skaičiuoti nelyginamojo laipsnio, neįvardžiuotinės ir įvardžiuotinės formos būdvardžiai.

⁷ * žymimi į Tekstyną neįtraukti dariniai.

būdvardžių darinių vartojimą, pastebėta, kad kai kurių DS eilių nė vienas narys į Tekstyną nėra įtrauktas: *akuotinas** – *akuotuotas**, *upingas** – *upėtas**, *kamšlus** – *kamšus**, *sakus** – *seklus**, *vikėtas** – *vikiuotas** ir kt. (žr. 4 priedą, 2 lentelę). Įvairi ir pavienių DS eilių narių vartosena (žr. 4 priedą, 3 lentelę). Pavienių eilių bendrašaknius darinius galima suskirstyti į 3 grupes (apie tai skyriuje „Pavienės būdvardžių darybinių sinonimų eilės“). Remiantis Tekstyno duomenimis, galima daryti išvadas ne tik apie darinių vartojimo dažnumą, įprastumą ar retumą, bet ir apie tam tikrą jų stilistinę atspalvį, priklausymą tam tikram funkciniam kalbos stiliui: vieni DS vartojami tik grožinėje literatūroje, memuaruose, vadinasi, yra artimesni meniniam stiliui, kiti – moksliniam, nes dažniausia jų vartojimo sritis specializuota periodika ar LR valstybiniai dokumentai, dar kiti įprasti populiariojoje periodikoje, kuri pasižymi publicistinio stiliaus raiška.

2.1. Priesagos *-inis* vedinių ir jų sinonimų vartoseną

Būdvardžiai su priesaga *-inis* yra itin darūs. Būdvardžių darymas su priesaga *-inis* yra gyvas ir plačiai paplitęs dabartinės lietuvių kalbos reiškinys. Darybos produktyvumas lemia priesagos *-inis* būdvardžių gausumą, paplitimą dabartinėje kalboje. St. Keinys šią priesagą įvardija „skvarbiąja“, o jos aktyvumą siedamas su slavų ir germanų įtaka daro tokią išvadą: „Kartais rodosi, kad ji segiojama bemaž be jokių varžtų“ [Keinys, 2005, 365]. Kalbininkas į šį reiškinį žvelgia kritiškai, nevengdamas parodyti ir neigiamų priesagos *-inis* vedinių vartojimo pasekmių: „Tie būdvardžiai, būdami labai skvarbūs, palaipsniui stumia iš vartosenos ne vieną tradicinę, iš prigimties kalbai būdingą lytį o tai gali turėti nemenkų padarinių kai kurių linksnių vartosenai“ [Keinys, 2005, 366]. Dabartinėje kalboje vis dažniau vartojami keli variantai, pvz.: priesagos *-inis* būdvardis ir daiktavardžio kilmininkas (*bakalaurinis darbas* – *bakalauro darbas*, *konstitucinė pataisa* – *konstitucijos pataisa*, *autorinė teisė* – *autorius teisė*, *prezidentiniai rinkimai* – *prezidento rinkimai*). Tinkamai vartojami šie būdvardžiai padeda glaustai, aiškiai ir tiksliai reikšti mintis, bet per dažnas jų vartojimas kenkia kalbos vaizdingumui, raiškumui. Perdėtą šių būdvardžių vartojimą kalboje P. Kniūkšta sieja su chemikalų poveikiu, „kurie gero šeimininko rankose duoda daug naudos, bet netinkamai ir nesaikingai vartojami, gali atsigręžti ir prieš gamtą, ir prieš patį žmogų“ [Kniūkšta, 2001, 409–410]. Priesagos *-inis* vedinių gausumą patvirtina ir DŽ_e medžiaga. Dominuojantys priesagos *-inis* dariniai ir jų sinonimai sudaro gausiausias grupes. Šie vediniai įeina į įvairiausias su kitais darybos afiksais sudarytų darinių eiles. Iš viso sudarytos 328 eilės (t. y. 45,3% bendro visų eilių skaičiaus), į kurias įeina priesagos *-inis* vediniai, ir 12 (t. y. 12,1% visų kombinacijų skaičiaus) skirtingų afiksų kombinacijų su šios priesagos vediniais. Didžiausią DS eilių grupę sudaro priesagų *-inis* ir *-iškas* vediniai. Jų net 277 iš visų sudarytų 724 DS eilių. Ne tokios gausios priesagų *-inis* ir *-uotas*, *-inis* ir *-ėtas*, *-inis*, *-ingas* ir *-iškas* DS grupės. Dar mažiau DS eilių sudaro priesagų *-inis* ir *-ykštis*, priesagos *-inis* ir galūnės *-is*, priesagų *-inis*, *-ainis* ir *-ienis*, *-inis* *-alus*, *-inis* ir *-otas*, *-inis* ir *-ainis*, *-inis* ir *-ienis* vediniai ir t. t. (žr. 3 priedą, 1 lentelę).

2.1.1. Priesagų *-inis* ir *-iškas* darybinių sinonimų vartoseną

Dariausios būdvardžių priesagos *-inis* vediniai labai dažnai sinonimiškai santykiauja su priesagos *-iškas* būdvardžiais. Su priesaga *-inis* būdvardžiai daromi iš daiktavardžių, būdvardžių, skaitvardžių, veiksmažodžių,rieveksmių ir prielinksnių konstrukcijų [DLKG, 1996, 207–215]. Su priesaga *-iškas* būdvardžiai sudaromi dažniausiai iš neišvestinių daiktavardžių, rečiau – iš vedinių ir sudurtinių žodžių. Itin daug šios grupės DS sudarytų tarptautinių žodžių pagrindu: *archainis* – *archajiškas*, *chronologinis* – *chronologiškas*, *demokratinis* – *demokratiškas*, *estetinis* – *estetiškas*, *fonetinis* – *fonetiškas*, *retorinis* – *retoriškas*, *mistinis* – *mistiškas*, *specifinis* – *specifiškas* ir kt. (žr. 1 priedą). Šie DS yra labai artimos semantikos žodžiai, tame pačiame kontekste jie gali

lengvai vienas kitą pakeisti. Šiuo atveju verta paminėti faktą, kad „priesaga *-inis* neturi specialios reikšmės, todėl jos vediniai semantiniu atžvilgiu gali būti labai įvairūs“ [Paulauskienė, 1986, 53].

Tai yra **gamtinis** uolos plyšys (LKŽ_e).

Optimistinės, šviesias lyrines nuotaikas įkvėpė revoliucija (LKŽ_e).

Menas yra **specifinė** visuomenės sąmonės forma (LKŽ_e).

Gamtiškas reiškinių aiškinimas (LKŽ_e).

Optimistiškos prognozės (LKŽ_e).

Specifiškas vaistinės kvapas (LKŽ_e).

DŽ_e šių DS reikšmės nurodytos taip: *gamtinis* ‘→ gamta’ – *gamtiškas* ‘→ gamta’, *optimistinis* ‘susijęs su optimizmu’ – *optimistiškas* ‘apimtas optimizmo’, *specifinis* ‘būdingas, savitas’ – *specifiškas* ‘būdingas, savitas’. Tame pačiame kontekste keičiami šie DS kokių nors papildomų reikšminių atspalvių nesuteikia: nepasikeičia nei junginio (*gamtinis* plyšys ir *gamtiškas* plyšys, *gamtiškas* aiškinimas ir *gamtinis* aiškinimas, *optimistinės* nuotaikos ir *optimistiškos* nuotaikos, *optimistiškos* prognozės ir *optimistinės* prognozės, *specifinė* forma ir *specifiška* forma, *specifiškas* kvapas ir *specifinis* kvapas), nei viso sakinio prasmė. Taigi visiškai įmanoma vartoti abiejų priesagų vedinius toje pačioje leksinėje aplinkoje.

Nors sinonimiški priesagų *-inis* ir *-iškas* vediniai gali būti vartojami tokiuose pat žodžių junginiuose, bet kartais galima išvelgti ir tam tikrų semantinių savitumų. Todėl negalima kategoriškai teigti, kad visada šių priesagų vedinių reikšmės skirtumas tame pačiame kontekste yra minimalus ar jo iš viso nėra. Tai patvirtina kitos sinonimiškos poros – *ritminis* ir *ritmiškas*, *žmoginis* ir *žmogiškas*, *varškinis* ir *varškiškas*, *vakarinis* ir *vakariškas*, *zuikinis* ir *zuikiškas*. DŽ_e jie aiškinami nuorodiniu būdu, t. y. nurodoma į tuos pačius pamatinius žodžius, iš kurių jie padaryti („ritmas“, „žmogus 1“, „varškė“, „vakaras 1“, „zuikis“). Jų semantinis tapatumas artimas, tačiau absoliutinti pakeitimo nereikėtų.

Koks platus **ritminių** galimybių diapazonas Maironio poezijoje (LKŽ_e).

Čia pat perone jis rūpestingai segiojosi kailiuku pamuštą paltą, užsidėjo **zuikinius** antausius (LKŽ_e).

Vakarinio dangaus šviesoje koks gražus tavo veidas, gimtine (LKŽ_e).

Iš miltų darydavo pyragaičius, **varškinius** ir mėsinius (LKŽ_e).

Pulsas esti dažnas ir **neritmiškas** (LKŽ_e).

Tas triušis **zuikiško** plauko (LKŽ_e).

Mūsų **vakariškus** surinkimus malonės dvasia peržegnojo (LKŽ_e).

Įgavo **varškišką** pavidalą (LKŽ_e).

Nors įmanomi abu pasakymai *ritminės* galimybės ir *ritmiškos* galimybės, tačiau šiek tiek neįprastai skamba posakis *neritminis* pulsas, daug geriau – *neritmiškas* pulsas. Įprastesnis posakis *varškiniai* pyragaičiai, o ne *varškiški* pyragaičiai, tačiau galimi abu variantai: *varškiškas* pavidalas ir *varškinis* pavidalas. Sakinių analizė padeda išvelgti šių priesagų vedinių semantinius skirtumus: dariniai su priesaga *-iškas* nurodo labiau išorinę ypatybę, turi labiau daikto ar dalyko apibūdinimo semantinį reikšmės komponentą. Priesagos *-inis* vediniai žymi kokius nors vidinės ypatybės

požymius, kiek aiškiau išreiškia dalyko susidėjimo iš ko nors semantinį komponentą, t. y. nurodo, kad „pamatinio žodžio reiškiamas daiktas yra medžiaga sudaryti daiktui“ [DLKG, 1996, 210]. Priesagų *-inis* ir *-iškas* vedinių reikšminių neatitikimų pastebi ir P. Kniūkšta. Kaip pagrindines priežastis, keliančias daugiausiai keblumų šių vedinių substitucijai, jis nurodo priesagos *-inis* artimumą skiriamajai reikšmei žymėti, o priesagos *-iškas* tinkamumą kokybinei ypatybei reikšti [Kniūkšta, 1976, 183]. Skiriamuosius šių vedinių semantinius komponentus išskiria ir St. Keinys: *-inis* vediniai turi skiriamosios reikšmės, rūšies žymėjimo semantinį komponentą, o *-iškas* vediniai – panašumo su pamatiniu dalyku semantinį reikšmės komponentą [Keinys, 1999, 75–76]. Dėl šių kontekste įgyjamų papildomų semantinių komponentų rečiau pasakoma *ritmiškos galimybės*, *neritminis pulsas*, *zuikiški antausiai*, *vakariškas dangus* ar *varškiški pyragaičiai*. Įprastesni posakiai *ritminės galimybės*, *neritmiškas pulsas*, *zuikiniai antausiai*, *vakarinis dangus* ir *varškiniai pyragaičiai*.

Semantiškai artimiausi priesagų *-inis* ir *-iškas* vediniai yra tada, kai priesagos *-iškas* būdvardžiai žymi panašumą: į konkrečius daiktus, iš kurių pavadinimų yra padaryti (*plunksninis* – *plunksniškas*, *rutulinis* – *rutuliškas*, *spyruoklinis* – *spyruokliškas*, *varpinis* – *varpiškas*), į kokius nors išskirtinius, konkrečiai neapčiuopiamus bruožus (*mistinis* – *mistiškas*, *patetinis* – *patetiškas*, *satyrinis* – *satyriškas*, *tarminis* – *tarmiškas*), į tam tikras laiko, laikmečio nulemtas savybes (*senovinis* – *senoviškas*, *vakarinis* – *vakariškas*, *vasarinis* – *vasariškas*, *žieminis* – *žiemiškas*). K. Gaivenis [1991, 32–33] akcentuoja ir priesagos *-inis* būdvardžiais žymimą „panašumo reikšmę“, tai tik patvirtina šių vedinių artimumą priesagos *-iškas* vediniams. Šiuos teiginius galima pagrįsti tokiais LKŽ_e pavyzdžiais:

Paukščiai senuosius plunksninius savo drabužius kartą arba dukart per metus pakeičia naujais (LKŽ_e).
Kai autoriui reikėjo sukurti vietos ir laiko koloritą, jis vartojo tarmines formas (LKŽ_e).
Dosniai atlygino vyrams už vasarinės dienos darbą (LKŽ_e).

Drėgmenės – tai daugiamečiai žoliniai augalai, paprastai plunksniškais lapais (LKŽ_e).

Tarmiška žodžio lytis (LKŽ_e).

Lengvą ir drungną pavasario dvelkimą pakeitė vasariškos kaitros (LKŽ_e).

Šiuo atveju galima lengvai pritaikyti substitucijos metodą, nes didžioji dalis bendrašaknių darinių semų sutampa. Įtakos sakinio prasmei neturi nei darinio *plunksninis* (‘→ plunksna 1’) keitimas į *plunksniškas* (‘panašus į plunksną’), nei *vasarinis* (‘→ vasara’) – į *vasariškas* (‘→ vasara’), nei *tarminis* (‘→ tarmė’) – į *tarmiškas* (‘→ tarmė’). DŽ₅ nurodytą artimą šių DS reikšmę dar geriau parodo kontekstinis jų sukeitimas. Įmanomi dvejoji pasakymai: *plunksniniai drabužiai* ir *plunksniški drabužiai*, *plunksniški lapai* ir *plunksniniai lapai*, *tarminė forma*, žodžio lytis ir *tarmiška forma*, žodžio lytis, *vasarinė diena* ir *vasariška diena*, *vasariška kaitra* ir *vasarinė kaitra*. Taigi nors dauguma priesagas *-inis* ir *-iškas* turinčių vedinių pasižymi dideliu sinonimiškumo laipsniu ir jų pakeitimas vietomis jokių sunkumų nesukelia, tačiau yra ir tokių DS, kurių sukeitimas

turi įtakos konteksto prasminiam atspalviui. Kartais priesagos *-inis* būdvardžiais reiškiamas netiesioginio priklausymo santykis, o *-iškas* vediniai tinkamesni kokybinei ypatybei žymėti. Todėl negalima kalbėti apie absoliutų visų priesagų *-inis* ir *-iškas* vedinių sinonimiškumą.

Tekstyno duomenys papildo prieš tai pateiktą šių sinonimiškų vedinių semantinę ir darybinę, reikšmėmis ir pavyzdžiais pagrįstą, analizę. Tekstyno medžiaga paremta vartosenos analizė taip pat leidžia konstatuoti priesagų *-inis* ir *-iškas* vedinių tapatumą ar panašumą bei tam tikrus skirtumus (žr. 4 priedą, 2 lentelę). St. Keinys, žvelgdamas iš istorinės perspektyvos, susieja priesagų *-inis* ir *-iškas* vedinius ir pastebi, kad priesagos *-inis* vediniams kalbininkai „atkėlė plačiosios vartosenos vartus“ [Keinys, 2005, 365–366], susiaurinę priesagos *-iškas* vedinių vartojimą. Šį teiginį galima pagrįsti sinonimų *gamtinis* – *gamtiškas*, *specifinis* – *specifiškas* porų vartoseną. Ryškus bendro vedinių pavartojimo skaičiaus skirtumas (*gamtinis* – 5220 T, *gamtiškas* – 153 T, *specifinis* – 5678 T, *specifiškas* – 268 T) rodo, kad vartosenoje išgalėję priesagos *-inis* vediniai *gamtinis* ir *specifinis*. Darinys *specifinis* įprastas oficialiojoje kalboje: dažniausios jo vartojimo sritys – negrožinė literatūra (1522 T) ir specializuota periodika (992 T), o rečiausios – memuarai (42 T) ir grožinė literatūra (41 T). Šios dvi sritys nereikalauja tikslaus ir vienareikšmiško žodžio vartojimo – tai pagrindinės meninio stiliaus tekstų savybės. Tačiau darinys *specifinis* dažnesnis mokslinio stiliaus tekstuose, todėl jam būdingesnės šio stiliaus leksinės aplinkos ypatybės, t. y. „apibendrinimas, dalykinis tikslumas, ryškus dėstymo logiškumas, be to, objektyvumas, glaustumas, išsamumas ir aiškumas“ [Župerka, 1997, 81], pvz.: *Nusikalstamumas – vienas iš specifinių socialinių reiškinių, su kuriuo susiduria bet kuri valstybė* (T); *Kūrinio vertimas yra specifinis vertėjo, kaip vertimo autoriaus, teisių objektas* (T). O priesagos *-iškas* vedinį *specifiškas* galima įvardyti ir kaip mokslinio, ir kaip publicistinio stiliaus žodį. Taigi šio darinio leksinei aplinkai būdingas faktų, teiginių ir visos pateikiamos informacijos nuoseklumas, išsamumas, tikslumas, logiškumas, emociingumas, išraiškingumas ir vaizdingumas. Visos šios išvardytos ypatybės – publicistinio stiliaus tekstų būtinybė [Pikčilingis, 1971, 310], pvz.: *Visko yra, trūksta tik vieno menkniekio – žadėto specifiško humoro, šmaikštaus sąmojo, laisvumo ir bent krislo autoironijos* (T). Taigi šių DS vartoseną iš dalies sutampa: jie turi bendrą vartosenos sritį – mokslinio stiliaus tekstus, bet pasižymi ir savitomis vartosenos subtilybėmis. DS *gamtinis* – *gamtiškas* dažniausios vartosenos sritys sutampa: populiarioji periodika (*gamtinis* – 1227 T, *gamtiškas* – 32 T) ir negrožinė literatūra (*gamtinis* – 990 T, *gamtiškas* – 78 T). Pagal vartojimo dažnumą artima sinonimiškų vedinių *optimistinis* – *optimistiškas* pora, kurių dažniausios vartojimo sritys (respublikinė ir vietinė periodika) visiškai sutampa. Taigi Tekstyno duomenys iš esmės patvirtina gana didelį šių vedinių sinonimiškumo laipsnį, nepaisant bendro vartosenos skaičiaus skirtumo (*optimistinis* – 536 T, *optimistiškas* – 1058 T). Nors dabartinėje kalboje įprastesnis vedinys *optimistiškas*, tačiau abu sinonimais laikytini vediniai dažniausiai vartojami publicistinio

stiliaus tekstuose, pvz.: *Gaila, bet optimistinės prognozės, kaip dabar madinga sakyti, vizijos matomos jau keletą metų, o praktiškai reikalai beveik nejuda* (T); *Gyvenimas šias optimistiškas prielaidas šiek tiek pakoregavo* (T). Šiuose sakiniuose akivaizdus vienas būdingiausių publicistinio stiliaus požymių – aktualių visuomeninių klausimų iškėlimas. Bendrašakniais vediniais *optimistinis*, *optimistiškas* ne vien tik pateikiama informacija, bet kartu ir vertinama susidariusi situacija: t. y. šiuo atveju aktuali „komunikatyvinės ir ekspresyvinės funkcijų darna“ [Župerka, 1983, 108].

Nors remiantis DŽ_e ir LKŽ_e duomenimis negalima itin glaudžiai susieti DS *ritminis* – *ritmiškas*, *varškinis* – *varškiškas*, *vakarinis* – *vakariškas*, *zuikinis* – *zuikiškas*, tačiau Tekstyno duomenys rodo, kad keleto sinonimiškų vedinių dažniausios vartojimo sritys sutampa: *ritminis* – *ritmiškas* dažni negrožinėje literatūroje ir populiariojoje periodikoje, *zuikinis* – *zuikiškas* įprasti grožinėje literatūroje. Vedinių *ritminis* – *ritmiškas* pora nežymiai skiriasi ir bendru pavartojimo skaičiumi: *ritminis* – 224 (T), *ritmiškas* – 116 (T). Tai įrodo, kad abu šie vediniai tolygiai, gana dažnai vartojami, yra įprasti ir lygiaverčiai, pvz.: *Ritminis ugdymas yra derinamas su melodiniu* (T); *Normalus pulsas yra ritmiškas* (T). Kitos sinonimų poros *zuikinis* – *zuikiškas* bendras vartosenos skaičius (*zuikinis* – 5 T, *zuikiškas* – 7 T) leidžia daryti kiek kitokias išvadas – abu vediniai vartojami itin retai ir dažniausiai perkeltinės prasmės junginiuose, pvz.: *Matyt, ne veltui ir lietui dulkiant dėdė Jonas nekabina ant vinies zuikinės kepurės* (T); *Ne, ne visų užpuolikų gyslose tekėjo zuikiškas kraujas* (T). Pateiktuose sakiniuose ryški „minties ir jausmo sintezė“ [Pikčilingis, 1971, 288] – būdingiausia meninio stiliaus savybė. Pavyzdžiuose vartojami vediniai *zuikinis* ir *zuikiškas* pažymi ne tikslumu, o emociingumu ir ekspresyvumu, jie yra vaizdingi, paremti metaforų ir metonimijų ryšiais: tokiu būdu išryškinamas savitas tikrovės suvokimas ir individuali semantika.

Iš artimiausios semantikos išskirtų priesagų *-inis* ir *-iškas* DS vartosenos aspektu išanalizuoti vediniai *plunksninis* – *plunksniškas*, *ūkinis* – *ūkiškas*, *tarminis* – *tarmiškas*. Tekstyno duomenys rodo, kad visiškai sutampa sinonimų *tarminis* ir *tarmiškas* vartojimo sritys. Šie bendrašakniai vediniai įprasti negrožinėje literatūroje ir populiariojoje periodikoje, pvz.: *Nepaisant tarminių skirtumų skirtumėlių lietuvių kalbos tarmės su visomis patarmėmis ir šnektomis šnektelėmis tarpusavyje yra glaudžiai susijusios* (T); *Neretai gali išgirsti sodrią tarmišką šnektą* (T). Nepaisant šių sinonimiškų vedinių tam tikrų vartosenos analogijų dominuojantis šios sinonimų poros vedinys yra būvardis *tarminis*, plg. Tekstyne *tarminis* pavartotas 150 kartų, o *tarmiškas* – 43 kartus. Taigi Tekstyno duomenimis paremta analizė patvirtina St. Keinio akcentuotą priesagos *-inis* vedinių „skvarbumą“. Priesagos *-inis* vediniai dominuoja ir kitose sinonimų *plunksninis* (58 T) – *plunksniškas* (17 T), *ūkinis* (3600 T) – *ūkiškas* (245 T) porose. DS *ūkinis* – *ūkiškas* dažniausios vartojimo sritys iš dalies sutampa: tiek *ūkinis*, tiek *ūkiškas* dažni respublikinėje periodikoje. Šiek tiek skiriasi sinonimų poros *plunksninis* – *plunksniškas* vartosena: įprasta priesagos *-inis* būvardžio vartojimo sfera yra grožinė literatūra ir populiarioji periodika, o būvardžio *plunksniškas* –

respublikinė periodika ir negrožinė literatūra. Taigi vedinys *plunksninis* būdingesnis meninei kalbai, todėl dažnai įeina į įvairias menines figūras, pavyzdžiui, į vaizdinguosius epitetus: *Jiedu pakibo vienas priešais kitą neaprepiamoje dangaus žydrynėje, lengvi ir besvoriai tarsi du plunksniniai debesėliai* (T). Sinonimiškas vedinys *plunksniškas* dažniausiai vartojamas nemeninge kalboje, jam būdingas ne daugiaprasmiškumas ar ypatingas vaizdingumas, o tikslumas, konkretumas bei apibrėžtumas: *Viršutiniai ir žydinčių šakų lapai trilapiai, žemutiniai plunksniški* (T).

Priesagų *-inis*, *-iškas* būdvardžių grupėje esama atvejų, kai Tekstyne fiksuojami ne visi sinonimų eilės nariai, nors DŽ_e pateiktos reikšmės bei darybinė analizė ir leidžia juos laikyti sinonimiškais vediniais. Dažniausiai Tekstyne nefiksuojami priesagos *-iškas* vediniai, kuriuos nukonkuruoja priesagos *-inis* būdvardžiai, pvz.: iš sinonimų porų *vakarinis – vakariškas**, *varškinis – varškiškas** į Tekstiną įtraukti tik priesagos *-inis* vediniai. Taigi šios sisteminės DS poros realiai nefunkcionuoja. Galima daryti prielaidą, kad ilgainiui šios DS poros gali išnykti. Realiausiai išnykimas gresia DS eilei *varškinis – varškiškas*: būdvardis *varškiškas* nė karto nefiksuojamas Tekstyne, o priesagos *-inis* vedinio *varškinis* tėra vos vienas vartosenos atvejis, pvz.: *Čia galima paragauti spurgų ir penkių rūšių pyragų: obuolinio, varškinio, šokoladinio, bananinio ir apelsininio* (T). Ilgainiui išnykti gali ir DS eilė *vakarinis – vakariškas*. Būdvardis *vakarinis* yra itin dažnas ir populiarus vartosenos žodis: bendras jo pavartojimo skaičius net 5058 (T), pvz.: *Moteris gali įsigyti vienintelei progai tūkstančius kainuojančių vakarinę suknelę* (T). Vedinys *vakariškas* Tekstyne visiškai nefiksuojamas.

2.1.2. Priesagų *-inis* ir *-uotas* darybinių sinonimų vartoseną

Antrąją pagal gausumą DS eilių grupę sudaro priesagų *-inis* ir *-uotas* vediniai (sudaryta 13 tokių eilių, žr. 1 priedą). Šių priesagų būdvardžiai dažniausiai daromi iš vyriškos giminės daiktavardžių. Pagal semantiką šiuos DS galima suskirstyti į dvi grupes.

a) Dauguma šių sinonimiškų vedinių rodo „vieno, kelių ar didelio kiekio kokių nors daiktų, daiktų ypatybių turėjimą“ [Kniūkšta, 1976, 187]: *gaisrinis 2 – gaisruotas, juostinis – juostuotas 1, koncentrinis – koncentruotas 1, krumplinis – krumpliuotas 2, kupstinis – kupstuotas, mazginis – mazguotas, paveikslinis – paveiksluotas, skliautinis – skliautuotas, 2 sluoksninis – sluoksniuotas, srieginis – sriegiuotas, šarvinis – šarvuotas*.

b) Dviejų DS eilių nariai žymi padengto paviršiaus ypatybę: *brūkšninis – brūkšniuotas, taškinis – taškuotas*.

Priesagų vediniai *brūkšninis* ir *brūkšniuotas* (iš pamatinio žodžio *brūkšnys*) į DS eilę įeina reikšmėmis ‘sudarytas iš brūkšnių’ ir ‘kuris su brūkšniais, ruožuotas’, o *sluoksninis – sluoksniuotas* santykiauja šiomis reikšmėmis: 2 *sluoksninis* ‘→ sluoksnis 1’ (sluoksnis 1 ‘plokščia vienalytės medžiagos santalka’), *sluoksniuotas* ‘susidedantis iš sluoksnių, turintis sluoksnių’ (abiejų pamatinis

žodis *sluoksnis*). Dažniausiai šios grupės DS semantinis tapatumas yra artimas, tačiau absoliutinti pakeitimo vietomis nereikėtų. Pavyzdžiui:

Brūkšninė tiesė (DŽ_e).

Sluoksniniai pyragaičiai (LKŽ_e).

*Rastoji keramika daugiausia yra **brūkšniuotu** ir grublėtu paviršiumi* (LKŽ_e).

*Sumuštinis pagal gaminimo būdą galima suskirstyti į paprastus, suvožtinius, pakepintos duonos ir **sluoksniuotus*** (LKŽ_e).

Vartosenoje galimi abiejų priesagų vediniai: **brūkšninė tiesė** ir **brūkšniuota tiesa**, **brūkšniuotas paviršius** ir **brūkšninis paviršius**, **sluoksniniai pyragaičiai** ir **sluoksnuoti pyragaičiai**, **sluoksnuoti sumuštiniai** ir **sluoksniniai sumuštiniai**. Tačiau šiek tiek neįprasti pasakymai **brūkšniuota tiesė** ir **brūkšninis paviršius**. Taigi ne visus šios grupės bendrašaknius vedinius galima laisvai sukeisti toje pačioje leksinėje aplinkoje.

Iš pamatinio žodžio *gaisras* padarytų vedinių *gaisrinis* – *gaisruotas* sukeitimas vietomis suteikia sakiniui tam tikrų prasminių atspalvių.

Gaisriniai debesys (DŽ_e).

Mediena gaisrinės spalvos (LKŽ_e).

Gaisruotas dangus (DŽ_e).

Branduolys yra rausvas ar gaisruotas (LKŽ_e).

Abiem atvejais (1 ir 2 sakinyje) išryškinama rausva dangaus atspalvio ypatybė. *Gaisruotas* DŽ_e turi leksinę reikšmę ‘kuris su rausvais atspindžiais, pašvaistėmis, raudonas’, o *gaisrinis* nuorodiniu būdu nurodomas į *gaisras*. Neįprastai šioje situacijoje skambėtų posakiai **gaisruoti debesys** ar **gaisrinis dangus**, **gaisruota spalva** ar **gaisrinis branduolys**. Nors šie pakeitimai praktiškai visai įmanomi ir abu atvejus perkeltinės prasmės junginiuose būtų galima pritaikyti kokiame nors grožinės literatūros tekste, vis dėlto įprastesni ir tikslesni žodžių junginiai **gaisriniai debesys** ir **gaisruotas dangus**, **gaisrinė spalva** ir **gaisruotas branduolys**. Galima daryti prielaidą, kad šiuo atveju priesagos *-inis* vediniai geriau tinka kalbant apie smulkesnius akcentuojamos ypatybės reiškinius, o priesagos *-uotas* vediniai – išskiriant stambesnes ir gausesnes pamatinių žodžių nurodomos ypatybės apraiškas.

Taigi kalbant apie *-inis* vedinių ir jiems sinonimiškų darinių dvejetus matyti, kad sinonimų eilėse yra ir absoliučios, ir artimos semantikos DS. Jų sukeitimas vietomis tame pačiame kontekste yra įmanomas, tačiau ne visada išlieka tapati žodžių junginio ar sakinio prasmė, kartais vediniai įgauna papildomų semantinių komponentų. Todėl DS vartosenos analizė be konteksto negalima.

Tekstyno duomenys rodo, kad priesagų *-inis* ir *-uotas* vedinių porose dominuoja priesagos *-uotas* būdvardžiai, plg. Tekstyne užfiksuoti 196 būdvardžio *brūkšniuotas* vartosenos atvejai, *sluoksniuotas* – 137, o jų sinonimais laikytinų *-inis* būdvardžių – mažiau: *brūkšninis* – 111, *sluoksninis* – 38 vartosenos atvejai. Tačiau šie pavyzdžiai rodo nežymų bendro skaičiaus skirtumą. Nedaug skiriasi ir dažniausios vartojimo sferos: DS *brūkšninis* – *brūkšniuotas*, *sluoksninis* – *sluoksniuotas* būdinga negrožinės literatūros leksinė aplinka, pasižyminti svarbiausiais sakomos

minties reikalavimais: tikslumu, konkretumu ir aiškumu, pvz.: *Geltona brūkšninė linija* – žymi vietas, kur draudžiama stovėti (T); *Brūkšniuota kreivė* žymi hipotetinę tolydinio spektro eigą (T); *Mažiausios energijos, darbo, laiko, ir lėšų sąnaudos esti taikant sluoksninį dirvos dirbimą* (T); *Gyvenamųjų namų išorės sienoms labiausiai tinka sluokšniuotos sienos* (T). Visi žodžių junginiai su analizuojamais DS (*brūkšninė linija*, *brūkšniuota kreivė*, *sluokšninis dirvos dirbimas*, *sluokšniuotos sienos*) žymi vienareikšmes sąvokas, kurios atitinka vieną denotatą. Taigi šių būdvardžių darinių reikšmės galima laikyti tiesioginėmis, kurios „betarpiškai susijusios su kokio nors denotato atspindžiu žmogaus sąmonėje“ [Palionis, 1999, 173] ir terminologinėmis, neakcentuojančiomis jokių emocijų, vertinimų ar kokių nors kitų subjektyvių valios apraiškų. Visų šių būdvardžių reikšmės įprastos visiems, visuotinai įsigalėjusios, todėl laikytinos sisteminėmis. Taigi šie (tiesioginės, terminologinės bei sisteminės reikšmės pasižymintys) DS artimi bendro vartosenos skaičiaus ir dažniausiai sutampančių vartojimo sričių atžvilgiu.

2.1.3. Priesagų *-inis* ir *-ėtas* darybinių sinonimų vartoseną

Priesagos *-inis* būdvardžių dariniai sinonimiškai santykiauja ir su priesagos *-ėtas* vediniais – sudaryta 11 tokių DS eilių (tai trečia pagal gausumą DS grupė, kurioje yra priesagos *-inis* vedinys). Dažniausiai priesagos *-ėtas* vediniai daromi iš moteriškosios giminės daiktavardžių. Abu šių DS eilių vediniai nusako tam tikros ypatybės turėjimą paviršiuje, „rodo, kad paviršiuje yra tų dalykų, kurie įvardijami pamatiniu žodžiu“ [Keinys, 1999, 77]: *kerpinis* – *kerpėtas*, *kremzlinis* – *kremzlėtas*, *pelkinis* – *pelkėtas*, *plėvinis* – *plėvėtas*, *skiltinis* – *skiltėtas*, *šluotinis* – *šluotėtas*, *žyminis* – *žymėtas* ir kt. (žr. 1 priedą).

Analizuojant šios grupės DS vartoseną, galima pastebėti, kad kai kurie vediniai gali laisvai vienas kitą pakeisti tame pačiame kontekste, pvz., *skiltinis* ‘skiltis 1’ (→ skiltis 1 ‘atidalijama vaisiaus, daržovės, organo ar kt. dalis’) sinonimiškai santykiauja su *skiltėtas* ‘sudarytas iš skilčių’, *šluotinis*, kurio leksinė reikšmė ‘kuris kaip šluota’ sinonimiškai santykiauja su priesagos *-ėtas* vediniu *šluotėtas*, kurio leksinė reikšmė DŽ_e nusakyta panašiai – ‘turintis šluotos pavidalą’. Didelį šių DS sinonimiškumo laipsnį dar geriau parodo kontekstinis jų vartojimas. Sakykime, sakinyje – *Lapytė varos veršėką, šluotėta uodega pavarinėdama* (LKŽ_e) – būdvardis *šluotėtas* galėtų būti pakeistas priesagos *-inis* būdvardžiu *šluotinis* (*šluotinė uodega*). O sakinyje – *Dilgėlės vaisius skiltinis, išnokęs pabyra keturiais riešučiukais* (LKŽ_e) – vietoje *skiltinis* *vaisius* įmanoma vartoti *skiltėtas* *vaisius*. Taigi taikant substitucijos metodą matyti, kad šie DS gali būti vartojami panašioje leksinėje semantinėje aplinkoje. Sukeitus bendrašaknius vedinius vietomis iš esmės nepakinta nei žodžių junginio, nei sakinio prasmė.

Iš pamatinio žodžio *kerpė* padaryti vediniai *kerpinis* ‘→ kerpė 1’ – *kerpėtas* ‘kerpėmis apaugęs’ ir iš pamatinio žodžio *plėvė* padaryti vediniai *plėvinis* ‘→ plėvė 1’ – *plėvėtas* ‘kuris su

plėvėmis' laikytini DS. Jų tapatumo absoliutinti nereikėtų, nes pavartoti tame pačiame kontekste kartais jie suteikia žodžių junginiui ar visam sakiniui papildomų semantinių komponentų.

Šienas kerpinis pats menkiausias (LKŽ_e).

Valandų valandas galiu išsėdėti ant kerpėto akmens (LKŽ_e).

Liepžiedžiai skinami su plėviniu priežiedžiu (LKŽ_e).

Prie sprando jautiena mėsa plėvėta (LKŽ_e).

Nors įmanomi tokie variantai: *plėvėtas priežiedis* ir *plėvinė mėsa*, *kerpėtas šienas* ir *kerpinis akmuo*, tačiau įprastesni šioje situacijoje yra pasakymai *plėvinis priežiedis*, *plėvėta mėsa*, *kerpinis šienas* ir *kerpėtas akmuo*. Šie pavyzdžiai įrodo, kad ne visi priesagų *-inis* ir *-ėtas* grupės vediniai pasižymi dideliu (ar absoliučiu) sinonimiškumo laipsniu. Esama ir tokių sinonimiškų vedinių, kurių keitimas vienas kitu ne visada lengvai įgyvendinamas. DS reikšmės atspalvio neatitikimus, keičiant juos tame pačiame kontekste, galima pagrįsti tuo, kad tam tikros „ypatybės turėjimo paviršiuje reikšme priesagos *-inis* vediniai visai retai tevertojami“ [Kniūkšta, 1976, 187]. Nors šiose priesagų *-inis* ir *-ėtas* vedinių eilėse yra absoliutaus sinonimiškumo atvejų, tačiau neretai DS eilių nariai turi ir savitų prasminių atspalvių.

Išsamesnes ir detalesnes išvadas apie priesagų *-inis* ir *-ėtas* vedinių vartoseną leidžia daryti Tekstyno duomenys (žr. 4 priedą, 2 lentelę). Šių DS eilių nariai vartojami daug rečiau nei gausiausios priesagų *-inis* ir *-iškas* grupės būdvardžiai, jų bendras vartosenos skaičius Tekstyne akivaizdžiai mažesnis, pvz.: *kerpinis* – 10 (T), *kerpėtas* – 12 (T); *plėvinis* – 2 (T), *plėvėtas* – 6 (T); *šluotinis* – 1 (T), *šluotėtas** – Tekstyne visiškai nefiksuojamas. Sinonimų *plėvinis* – *plėvėtas* poros vartojimo sferos iš dalies sutampa (grožinė ir negrožinė literatūra), o sinonimiškų vedinių *kerpinis* – *kerpėtas* vartojimo sritys skiriasi (*kerpinis* būdingas specializuotos periodikos žodis, o *kerpėtas* – populiariosios periodikos ir grožinės literatūros žodis). Tekstyno pavyzdžių analizė rodo, kad priesagos *-ėtas* vedinys *plėvėtas* įprastesnis mokslinėje kalboje, kaip ir būdvardis *kerpinis*, pvz.: *Dabar jie, plačiomis uodegomis vairuodami, panirę vikriai plaukinėja plėvėtų tarpupirščių kojytėmis* (T); *Šie dirvožemiai susidaro miškingos taigos ir tundros juostose, kuriose vyrauja kerpinė ir samaninė antžeminės dangos* (T). Jų sinonimai *plėvinis* ir *kerpėtas* dažniau vartojami nemokslinio stiliaus tekstuose: *Šen bei ten tarp jų kėksojo šikšnosparnių lavonai išdraikytais plėviniais sparnais* (T); *Pusryčiaudavom gamtoje, kur nors ant kerpėto dirvonėlio tarp čiobrelių, kur rasa jau pradžiūvus* (T). Priesagos *-inis* būdvardis *kerpinis* įprastesnis mokslinio stiliaus tekstuose, todėl jo leksinei aplinkai būdingas vienareikšmiškumas, tikslumas, glaustumas bei aiškumas, o kitą priesagos *-inis* vedinį *plėvinis* galima laikyti nemokslinės kalbos žodžiu, dažniau vartojamu perkeltinės reikšmės žodžių junginiuose.

2.1.4. Priesagų *-inis*, *-ingas* ir *-iškas* darybinių sinonimų vartoseną

Ketvirtąją eilių grupę pagal gausumą sudaro priesagų *-inis*, *-iškas* ir *-ingas* DS. Taigi šiose eilėse sinonimiškai santykiauja trys dariniai. Tokių eilių yra šešios: *esminis* – *esmiškas* – *esmingas*, *kūrybinis* – *kūrybiškas* – *kūrybingas*, *priežastinis* – *priežastiškas* – *priežastingas*, *reikšminis* – *reikšmiškas* – *reikšmingas*, *reljefinis* – *reljefiškas* – *reljefingas*, *tipinis* – *tipiškas* – *tipingas*. DŽ_e jų reikšmės apibrėžtos taip: *esminis* ‘→ esmė’ – *esmiškas* ‘→ esmė’ – *esmingas* ‘sudarantis esmę, susijęs su esme’, *kūrybinis* ‘→ kūryba 1’ – *kūrybiškas* ‘→ kūryba 1’ – *kūrybingas* ‘turintis kūrybos gabumą, polinkių’, *priežastinis* ‘→ priežastis’ – *priežastiškas* ‘→ priežastis’ – *priežastingas* ‘turintis priežastį’, *reikšminis* ‘→ reikšmė 1’ – *reikšmiškas* ‘→ reikšmė 1’ – *reikšmingas* 1 ‘turintis reikšmę’, *reljefinis* ‘→ reljefas’ – *reljefiškas* ‘raiškus, vaizdingas’ – *reljefingas* ‘labai raiškus, vaizdingas’, *tipinis* ‘atitinkantis tam tikrą tipą, pavyzdinis’ – *tipiškas* 1 ‘būdingas kuriam nors tipui’ – *tipingas* ‘su aiškiais tipo požymiais, tipiškas’. Taigi DŽ_e šie DS dažniausiai aiškinami taip pat – nurodant į jų pamatinį žodį. Aptariamų būdvardžių sinonimiškumą padeda įrodyti kontekstai, kur jie keičia vieni kitus toje pačioje leksinėje ir gramatinėje aplinkoje:

<i>Esminis</i> dalykas turi būti visų pirma iširtas (LKŽ _e).	<i>Esmiškas</i> klausimo išsprendimas yra tas, kuris atitinka pačią jo esmę (LKŽ _e).	Šitos knygos santrauka yra <i>esminga</i> (LKŽ _e).
Visi pasaulio reiškiniai yra susiję <i>priežastiniais</i> saitais (LKŽ _e).	<i>Priežastiškas</i> veikimas (LKŽ _e).	<i>Priežastingas</i> yra dalykas, kuris turi savo priežastį (LKŽ _e).
Iš dviejų trijų <i>tipinių</i> požymių jis spėja žmonių ligą (LKŽ _e).	Kiekvieniame žingsnyje sutikau <i>tipiškus</i> Lietuvos sodžių tėvus ir motinas, vyrus ir moteris, sūnus ir dukteris (LKŽ _e).	Ramios akys, kiek mėlynų gyslelių išraižyti skruostai ir nemaža nosis <i>tipingame</i> rytiečio aukštaičio veide (LKŽ _e).

Šių priesagų vedinių pakeitimai vienas kitu yra įmanomi, pvz.: *esminis* dalykas, *esmiškas* dalykas ir *esmingas* dalykas. Tačiau kartais sukeitus šiuos DS tame pačiame kontekste galima pastebėti tam tikrų prasminių netolygumų: neįprasti posakiai *esmiškas* dalykas, *esmiška* knygos santrauka, daug įprasčiau *esmingas* dalykas arba dar tiksliau – *esminis* dalykas bei *esminga* knygos santrauka. Šiuo atveju *esmiškas* geriausiai tinka žodžių junginyje *esmiškas* klausimo išsprendimas, tačiau priesagos *-iškas* būdvardį šioje situacijoje lengvai pakeistų kiti sinonimiški vediniai: *esminis* arba *esmingas* klausimo išsprendimas. Neįprastas žodžių junginys *priežastiški* saitai, įprasčiau *priežastiniai* saitai ar *priežastingi* saitai. Vietoj posakio *priežastingas* dalykas tiktų ir priesagos *-inis* vedinys, t. y. *priežastinis* dalykas. Gana neįprasti pasakymai *tipiniai* Lietuvos sodžių tėvai ir motinos ar *tipingi* Lietuvos sodžių tėvai ir motinos. Tinkamiausias variantas – *tipiški* Lietuvos sodžių tėvai ir motinos. Darinį *tipinis* tikslingiau galima pritaikyti, kalbant, pavyzdžiui, apie *tipinius* ligos požymius, o *tipingas* – apibūdinant veidą ir pan. Tačiau vietoj šių priesagų *-inis* ir *-ingas* vedinių galima vartoti ir priesagos *-iškas* būdvardį *tipiškas*: *tipiški* ligos požymiai, *tipiškas* veidas. Iš

pavyzdžių matyti, kad kartais priesagos *-iškas* vedinys gali nesunkiai, be ryškesnių semantinių savitumų pakeisti kitus sinonimiškus priesagų *-inis* ir *-ingas* būdvardžius.

Nepaisant šių DS pakeičiamumo galimybės ir panašios (ypatybės turėjimo) leksinės reikšmės, pateikti pavyzdžiai rodo, kad keičiami priesagų *-inis*, *-iškas* ir *-ingas* vediniai sakiniams suteikia savitų prasmės atspalvių. Galima daryti prielaidą, kad didesniu sinonimiškumo laipsniu pasižymi priesagų *-inis* ir *-ingas* vediniai, o nuo jų semantiškai šiek tiek atitolę priesagos *-iškas* vediniai. Pavyzdžiai rodo, kad šiek tiek lengviau sukeisti priesagų *-inis* ir *-ingas* vedinius. Daugiau semantinių neatitikimų kelia jiems sinonimiški priesagos *-iškas* vediniai. Neabsoliutų šių priesagų vedinių tapatumą galima aiškinti tuo, kad žodžiai su *-iškas* turi būdingosios kokybinės ypatybės reikšmę, su *-inis* – žymi dalykų rūšį, o priesagos *-ingas* vediniai dažniau nurodo gausų ypatybės turėjimą arba ypatybės ryškumą [Jakaitienė, 2002, 25–26].

Priesagos *-iškas* būdvardžių savitumą ir neįprastumą tarp šios (priesagų *-inis*, *-ingas* ir *-iškas*) DS grupės narių patvirtina Tekstyno duomenys. Neretai DS eilių *priežastinis – priešastingas – priešastiškas**, *reikšminis – reikšmingas – reikšmiškas** nariai su priesaga *-iškas* Tekstyne visiškai nefiksuojami, o jei ir fiksuojami, tai bendras jų vartosenos skaičius daug mažesnis nei sinonimiškų vedinių, pvz.: *esminis* (8216 T) – *esmingas* (719 T) – *esmiškas* (109 T). Retai priesagos *-iškas* vedinių bendras vartosenos skaičius yra didesnis nei kitų eilės narių, pvz.: *tipinis* (900 T) – *tipingas* (91 T) – *tipiškas* (1830 T). Taigi iš šios grupės DS eilių daugiausia savitumą turi priesagos *-iškas* vediniai. Nepaisant šios priesagos būdvardžių vartosenos subtilumų, analizuojamos grupės DS eilių narius galima glaudžiau susieti vartosenos sferų atžvilgiu (žr. 4 priedą, 2 lentelę). Tekstyno duomenys leidžia teigti, kad dažniausia daugelio šios grupės DS vartojimo sritis – negrožinė literatūra, filosofinės literatūros vertimai bei populiarioji periodika, pvz.: *Išpažintinė lyrika patiria esminį lūžį – šiuo žanru įtvirtinamas meno sąlygiškumo suvokimas* (T); *Grynasis žodis nėra nei esmingas, nei „koks nors“* (T); *Kultūra ir kūryba papildanti esmišką žmogaus egzistencijos neatbaigtumą* (T); *Dialektika jungia moralinį vertinimą ir priešastinį istorinės raidos dėsni* (T); *Kiekviena sąveika reiškia priešastingą santykį* (T); *Tai tipinis reiškinys santykiuose su vaikais* (T); *Organinės rūgštys lemia tipingų jaurinių dirvožemių susidarymą* (T); *Šių žmonių kraujas turėjo tipiškų streso požymių* (T).

2.2. Priesagos *-ingas* vedinių ir jų sinonimų vartoseną

Priesagos *-ingas* būdvardžiai yra tam tikros ypatybės reiškėjai, kurie „žymi paprastą arba dažniau gausingą pagrindiniu žodžiu išreikštą daikto savybių turėjimą“ [Skardžius, 1996, 106]. Priesaga *-ingas* daugelio kalbininkų skiriama prie pačių dariausių. Šios priesagos vedinių DS eilėse yra gana daug – iš viso sudarytos 159 (t. y. 22% visų eilių skaičiaus) eilės, į kurias įeina priesagos *-ingas* vediniai, ir 21 (t. y. 21,2% visų afiksų kombinacijų skaičiaus) skirtinga afiksų kombinacija su šios priesagos vediniais. Didžiausias DS eilių grupes sudaro priesagos *-ingas* ir galūnės *-us* (72), priesagų *-ingas* ir *-uotas* (26), *-ingas* ir *-ėtas* (14), *-ingas* ir *-otas* (12), *-ingas* ir *-iškas* (11) ir kt. vediniai (žr. 1 ir 2 priedus). Yra ir daugiau DS eilių, kuriose dominuoja priesagos *-ingas* vediniai: priesagų *-ingas*, *-anas* ir galūnės *-us*; priesagų *-ingas*, *-ėtas* ir *-inas*, *-ingas*, *-ėtas* ir *-ytas*, *-ingas*, *-ėtas* ir *-otas*, *-ingas* ir *-inas*, *-ingas*, *-ytas* ir *-uotas*, *-ingas* ir *-yvus*, *-ingas* ir *-nas*, *-ingas*, *-nus* ir galūnės *-us* ir kt. vedinių eilės (žr. 3 priedą, 1 lentelę). Šios DS eilės yra pavienės.

2.2.1. Priesagos *-ingas* ir galūnės *-us* darybinių sinonimų vartoseną

Daugiausia eilių sudaro sinonimiški priesagos *-ingas* ir galūnės *-us* vediniai (sudarytos 72 tokios eilės). Dažniausiai priesagos *-ingas* ir galūnės *-us* vediniai daromi iš daiktavardžių, rečiau – iš veiksmažodžių. „Būdvardiniais priesagos *-ingas* dariniai arba <...> tokie, šalia kurių vartojami atitinkami *-us* galūnės būdvardžiai, rodo pagrindiniu žodžiu reiškiamą sustiprintą ypatybę“ [LKG, 1965, 558]. Šių DS eilių vedinius galima suskirstyti smulkiau pagal jų atliekamas funkcijas:

a) žymi gausumą, didumą ar gerumą tos ypatybės, kuri susijusi su pamatiniu žodžiu žymimu daiktu: *derlingas* – *derlus*, *išraiškingas* – *išraiškus*, *išteklingas* – *ištekklus*, *lobingas* – *lobus*, *raiškingas* – *raiškus*, *slėningas* – *slėnus*, *žaismingas* – *žaismus*, *ženklingas* – *ženklus* ir t. t. (žr. 1 priedą).

b) reiškia objekto vidinę ypatybę, sąsają su kuo nors, pamėgimą ko arba įgimtą polinkį: *aidingas* – *aidus*, *balsingas* – *balsus*, *barningas* – *barnus*, *išmaningas* – *išmanus*, *juokingas* – *juokus*, *laimingas* – *laimus*, *sumaningas* – *sumanus*, *taikingas* – *taikus*, *tvarkingas* – *tvarkus*, *žavingas* – *žavus* ir t. t. (žr. 1 priedą).

Daugumas šias darybos priemones turinčių vedinių pasižymi dideliu sinonimiškumo laipsniu.

Jų laukas prie juodžemio, **derlingas** (LKŽ_e).
Tai gerai, kad toks **sumaningas** – nutvėrė už
priekinės kojos vilką (LKŽ_e).
Tvarkingas žmogus: žabų kūleliai surišti,
skiedros surankiotos (LKŽ_e).
Oras šiandien tiesiog **žavingas** (LKŽ_e).

Derlioj žemėj gerai ir javai auga (LKŽ_e).
Piršlys jau toks yra **sumanus** (LKŽ_e).

Kad gera moteris, **tvarki**, tai turtą sugyvena
(LKŽ_e).

Gamtos grožybės yra dažnai tikrai **žavios** (LKŽ_e).

Sinonimais laikytini vediniai turi labai panašias reikšmes: *derlingas* 1 ‘našus, trašus’ – *derlus* 1 ‘našus, trašus’, *sumaningas* ‘sumanus’ – *sumanus* ‘greitai suvokiantis, gudrus’, *tvarkingas*

1 ‘mėgstantis tvarką’ – *tvarkus* ‘tvarkingas’, *žavingas* ‘žavus, patrauklus’ – *žavus* ‘kuris žavi, traukia’. Daugeliu atvejų jų keitimas vienas kitu tame pačiame kontekste lengvai įgyvendinamas: *derlingas laukas* ir *derlus laukas*, *derli žemė* ir *derlinga žemė*, toks *sumaningas* ir toks *sumanus*, *sumanus piršlys* ir *sumaningas piršlys*, *tvarkingas žmogus* ir *tvarkus žmogus*, *tvarki moteris* ir *tvarkinga moteris*, *žavingas oras* ir *žavus oras*, *žavios gamtos grožybės* ir *žavingos gamtos grožybės*. Kadangi priesagos *-ingas* ir galūnės *-us* vediniai pasižymi itin dideliu sinonimiškumo laipsniu (paprastai yra galimybė juos sukeisti vietomis tame pačiame kontekste nepakeičiant sakinio prasminio atspalvio), todėl galima kalbėti ir apie absoliutų jų sinonimiškumą.

Tekstyno duomenys rodo, kad šių DS eilių nariai vartojami nevienodai (žr. 4 priedą, 2 lentelę). Dažnai vartosenoje yra įprastesnis vienas iš sinonimų poros narių, plg.: būdvardžio *derlingas* Tekstyne fiksuojami 1084 vartojimo atvejai, o jo sinonimo *derlus* – tik 22; darinio *sumaningas* pateikti vos 8 vartosenos pavyzdžiai, o galūnės vedinio *sumanus* – net 710, iš sinonimų poros *tvarkingas* – *tvarkus** į Tekstiną įtrauktas tik priesagos *-ingas* vedinys (1833 T). Tekstyno duomenys leidžia daryti išvadą, kad ilgainiui šios DS eilės gali visiškai išnykti. Kartais šios DS grupės eilėse abu nariai yra įprasti vartosenoje, t. y. jų bendras pavartojimo skaičius retais atvejais yra panašus, pvz.: priesagos *-ingas* vedinio *žavingas* bendras vartosenos skaičius – 443, o galūnės *-us* vedinio *žavus* Tekstyne užfiksuota 320 vartosenos atvejų. Dažniausios vartosenos sfėros daugumos šių sinonimiškų būdvardžių skiriasi, tačiau kartais gali ir sutapti, pvz.: būdvardis *derlingas* įprastas negrožinėje literatūroje (410 T) ir populiariojoje periodikoje (217 T), o jo sinonimas *derlus* – populiariojoje (7 T) ir specialiojoje periodikoje (5 T); darinys *sumaningas* pavartotas respublikinėje (2 T) ir populiariojoje periodikoje (2 T) bei filosofinės literatūros vertimuose (2 T), o sinonimiškas galūnės *-us* vedinys *sumanus* dažnas populiariojoje (180 T) ir respublikinėje periodikoje (144 T).

2.2.2. Priesagos *-ingas* ir *-uotas* darybinių sinonimų vartoseną

Gausią būdvardžių DS eilių grupę sudaro priesagos *-ingas* ir *-uotas* vediniai. Tokių eilių yra 26: *akmeningas* – *akmenuotas*, *akuotingas* – *akuotuotas*, *debesingas* – *debesuotas*, *ežeringas* – *ežeruotas*, *kalningas* – *kalnuotas*, *miškingas* – *miškuotas*, *raumeningas* – *raumenuotas*, *spindulingas* – *spinduliuotas*, *vėjingas* – *vėjuotas*, *viesulingas* – *viesuluotas*, *želmeningas* – *želmenuotas* ir t. t. (žr. 1 priedą). Šie būdvardžiai paprastai daromi iš daiktavardžių. Priesagų *-ingas* ir *-uotas* vediniai „reikia ypatybės, susijusios su pamatinio žodžio reiškiamu daiktu, gausumą, didumą“ [DLKG, 1996, 197].

Dž_e pateiktos tokios šių vedinių leksinės reikšmės: *akuotingas* ‘kuris su dideliais akuotais’ – *akuotuotas* 1 ‘kuris su akuotais; akuotais aplipęs, apaugęs’, *miškingas* ‘kuriame daug miško, gausu

mišku' – *miškuotas* 'mišku apaugęs, miškingas', *pinigingas* 'turintis (daug) pinigų' – *piniguotas* 'pinigingas', *vėjingas* 'labai vėjuotas' – *vėjuotas* 'kuris su vėju'. Šiuos DS galima keisti viena kitu:

Ale jūsu miežiai ir akuotingi, kaip šepetys badosi (LKŽ_e).

Vietovė buvo miškinga – tinkama gynybai (LKŽ_e).

Pinigingam ir dangun kelias atviras (LKŽ_e).

Diena išaušo apsiniaukusi, vėjinga (LKŽ_e).

Be akuotų miežių retai pasimato, visi akuotuoti (LKŽ_e).

Aisčių kraštas buvo labai miškuotas ir pelkėtas (LKŽ_e).

Jei pinigų turėdamas pamatysi jauną mėnesį, - visą mėnesį būsi piniguotas (LKŽ_e).

Saulė raudona leidžias – bus rytoj vėjuota diena (LKŽ_e).

Remiantis DŽ_e pateiktomis reikšmėmis ir LKŽ_e pavyzdžiais, galima įsitikinti, kad šių DS sukeitimas toje pačioje situacijoje neturi prasminės įtakos turiniui. LKŽ_e *akuotingas* ir *akuotuotas* iliustruojami net panašiais pavyzdžiais, kuriuose aiškiai matyti, kad *akuotingi miežiai* ir *akuotuoti miežiai* yra visiškai sinonimiški, kiekvienu atveju juos galima sukeisti vietomis. Tą patį galima pasakyti ir apie kitus junginius: *miškinga vietovė* ir *miškuota vietovė*, *miškuotas kraštas* ir *miškingas kraštas*, *būsi piniguotas* ir *būsi pinigingas*, *vėjinga diena* ir *vėjuota diena*. Taigi šie DS yra itin artimos (tapačios) reikšmės, todėl galima kalbėti apie absoliutų priesagų *-ingas* ir *-uotas* vedinių sinonimiškumo laipsnį. Taigi priesagos *-ingas* ir *-uotas* dariniai „reikšdami daugiau ar mažiau ko nors turėjimą, jie savo reikšme daug kur suartėja arba net visai sutampa“ [Skardžius, 1996, 350].

Šios priesagų *-ingas* ir *-uotas* DS grupės narių vartoseną pasižymi įvairumu. Kartais dominuoja priesagos *-ingas* vedinys, o kartais – priesagos *-uotas* vedinys, pvg.: būdvardžio *miškingas* užfiksuoti 266 vartosenos atvejai, o *miškuotas* – tik 5, priesagos *-ingas* vedinio *vėjingas* Tekstyne pateikiami vos 5 vartosenos pavyzdžiai, o jam sinonimiško priesagos *-uotas* vedinio *vėjuotas* – net 298 vartosenos atvejai. Kai kurių DS eilių nariai į Tekstyną nėra įtraukti, vadinasi, sisteminės DS eilės realiai nefunkcionuoja (o ilgainiui jų gali ir nelikti), pvz.: *akuotingas** – *akuotuotas** visiškai neįtraukti į Tekstyną. Tekstyne fiksuojamų vedinių dažniausios vartojimo sritys yra gana skirtingos, pvz.: būdvardis *vėjingas* įprastas grožinės literatūros žodis, o jo sinonimas *vėjuotas* vartojamas respublikinėje, vietinėje ir populiariojoje periodikoje. Tačiau tiek grožinėje literatūroje, tiek įvairioje periodikoje šie sinonimiški būdvardžiai vartojami ne vien faktų tikslumui, konkretumui patvirtinti, bet ir siekiant kalbos gyvumo bei vaizdingumo, pvz.: *Vėjinga kaitra dar tik buvo įpusėjusi savo siautime* (T); *Tuėjai įveikdamas vėjuotus rudenus ir deginančias vasaras* (T). Taigi šių DS leksinei aplinkai būdingi dvejopi stilistiniai bruožai – loginiai ir emociniai. Emocingumas – pagrindinė grožinės kalbos ir joje vartojamų būdvardžių (pvz., *vėjingas*) leksinės aplinkos ypatybė, o logiškumo ir emocingumo dermė yra publicistinio stiliaus ir jam priklausančių (t. y. periodikoje vartojamų) būdvardžių (pvz., *vėjuotas*) esminė savybė.

2.2.3. Priesagos *-ingas* ir *-ėtas* darybinių sinonimų vartoseną

Sudaryta 14 eilių, kur sinonimiškai santykiauja priesagų *-ingas* ir *-ėtas* vediniai: *druskingas* – *druskėtas*, *kalkingas* – *kalkėtas*, *molingas* – *molėtas*, *saulingas* – *saulėtas*, *upingas* – *upėtas*, *ūksmingas* – *ūksmėtas*, *versmingas* – *versmėtas* ir kt. (žr. 1 priedą). Didžioji dalis šių būdvardžių padaryti iš daiktavardžių ir žymi sustiprintą pamatiniu žodžiu pasakytą ypatybę. Tai dažniausiai paviršinė daikto ypatybė, kuri ypač „ryški, kai žymimas kuo nors nutepimas, padengimas“ [Paulauskienė, 1983, 71]. DŽ_e šie DS aiškinami taip: *druskingas* ‘turintis gausiai druskos’ – *druskėtas* ‘turintis druskos’, *kalkingas* ‘gausus kalkių’ – *kalkėtas* ‘kuris su kalkėmis, turintis kalkių priemaišų’, *molingas* ‘turintis daug molio’ – *molėtas* 2 ‘molingas’, *upingas* ‘turintis daug upių, upėtas’ – *upėtas* ‘upių išraižytas’. Taigi keičiant šiuos DS vietomis nekyla sunkumų dėl reikšmės atspalvio įvairavimo: visus vienija ta pati „ryški paviršiaus padengimo ir gausumo, turėjimo reikšmė“ [LKŽ, 2003, 118].

<i>Ten, kur žemė druskinga, auga sūriazolių</i> (LKŽ _e).	<i>Vanduo yra tekėjęs per druskėtą dirvožemį</i> (LKŽ _e).
<i>Sausose kalkingose dirvose dobilai neauga</i> (LKŽ _e).	<i>Agluotė auga pūdymuose, ypač kalkėtoje dirvoje</i> (LKŽ _e).
<i>Molinga, riebi dirva tiek pažliugusi, kad vargiai gali ištraukti batus</i> (LKŽ _e).	<i>Sraunių Mūšą, molėtus krantus, šitą kaimą seniai aš pažįstu</i> (LKŽ _e).
<i>Kraštas labai upingas</i> (LKŽ _e).	<i>Per lygumą skaidriai upėtą, per namus pralinguoja vėsa</i> (LKŽ _e).

Visi vartosenos variantai (*druskinga* žemė ir *druskėta* žemė, *druskėtas* dirvožemis ir *druskingas* dirvožemis, *kalkinga* dirva ir *kalkėta* dirva, *molinga* dirva ir *molėta* dirva, *molėti* krantai ir *molingi* krantai, *upingas* kraštas ir *upėtas* kraštas, *upėta* lyguma ir *upinga* lyguma) galimi ir įprasti kasdieninėje šnekoje. Galima kalbėti apie absoliutų jų sinonimiškumą – jie iliustruojami net tos pačios gamtinės, geografinės srities pavyzdžiais. Remiantis DŽ_e pateiktomis reikšmių definicijomis ir LKŽ_e sakiniais, galima teigti, kad šie DS yra itin artimos (ar net tapačios) reikšmės žodžiai.

Tekstyno duomenys rodo, kad šiose DS eilėse dominuoja vienas iš sinonimiškų būdvardžių. Tokį teiginį leidžia iškelti bendras DS vartojimo skaičiaus skirtumas, plg.: *druskingas* (44 T) dažniau vartojamas nei jo sinonimas *druskėtas* (11 T), *kalkingas* (50 T) įprastesnis nei *kalkėtas* (16 T), o vedinys *molingas* (104 T) vartosenos dažnumu akivaizdžiai pralenkia savo sinonimą *molėtas* (36 T). Šie palyginimai rodo, kad vartosenoje dominuojančią poziciją užima priesagos *-ingas* vediniai. Šiose eilėse yra ir tokių atvejų, kai į Tekstyną nėra įtrauktas nė vienas DS eilės narys, pvz.: *upingas** – *upėtas**. Į Tekstyną įtrauktų šios grupės DS vartosenos sferos įvairios. Neretai dažniausios vartojimo sferos iš dalies sutampa, plg.: priesagos *-ingas* vedinys *druskingas* dažnas negrožinėje literatūroje ir populiariojoje periodikoje, kurioje įprastas ir sinonimiškas priesagos *-ėtas* vedinys *druskėtas*, pvz.: *Gamtiniai druskos šaltiniai – tai klodai, esantys žemėje ir druskingi*

vandenys (T); *Du skirtingo tankio vandens baseinai – gėlos Kuršių marios ir druskėta Baltijos jūra* (T). Yra atvejų, kai kuris nors iš DS eilės narių vartojamas vieno funkcinio stiliaus tekstuose, tačiau jo sinonimiškam vediniui būdinga kito stiliaus aplinka. Būdvardis *molingas* yra įprastas mokslinės kalbos žodis, o *molėtas* neretai pasitelkiamas grožiniuose kūriniuose tam tikrai ypatybei nusakyti, dažniausiai daikto paviršiui apibūdinti, pvz.: *Pasitaikė molinga ir akmenuota dirva* (T); *To molėto keliuko spalva buvo tokia pat kaip ir jo kilimo* (T).

2.2.4. Priesagos *-ingas* ir *-otas* darybinių sinonimų vartoseną

Su priesagos *-ingas* būdvardžiais sinonimiškai santykiauja ir priesagos *-otas* vediniai (12 eilių). Priesagų *-ingas* ir *-otas* vediniai dažniausiai daromi iš moteriškosios giminės daiktavardžių. Abiejų priesagų vediniais „pažymimas su pagrindiniu žodžio reiškiamu daiktu susijusių ypatybių didumas, gerumas, kartais gausumas“ [LKG, 1965, 561]. Pagal semantiką šiuos DS galima skirti į tris grupes:

a) rodo, kad paviršiuje yra tų ypatybių, kurios pasakytos pamatiniu žodžiu ir kurias galima apčiuopti. Šią reikšmę turinčių vedinių eilių yra daugiausia: *ašaringas – ašarotas, galvingas* (‘kuris su didele galva; kuris su daug galvų’) – *galvotas* (‘kuris su daug galvų ar didelėmis galvomis’), *lomingas – lomotas, pilvingas – pilvotas, uogingas – uogotas, varpingas – varpotas*.

b) rodo, kad paviršiuje yra tų ypatybių, kurios pasakytos pamatiniu žodžiu ir kurių negalima apčiuopti: *liepsningas – liepsnotas, pūgingas – pūgotas, spalvingas – spalvotas, vėtringas – vėtrotas*.

c) rodo ne išorines paviršiaus ypatybes, o vidines, kurios išskiria objektą, apie kurį kalbama, iš visų kitų. Sudarytos tik dvi tokią reikšmę turinčios DS eilės: perkeltine reikšme besiremiantys DS *galvingas* (‘protingas, gudrus’) – *galvotas* (‘išmintingas, gudrus’) ir *pagiringas – pagiriotas*.

DŽ_e pateikti šių būdvardžių aiškinimai iš esmės nesiskiria: *ašaringas* 1 ‘kuris su ašaromis’ – *ašarotas* ‘kuris su ašaromis, šlapias nuo ašarų’, *pilvingas* ‘pilvotas 1’ – *pilvotas* 1 ‘kuris su dideliu pilvu’, *varpingas* ‘kuris su ilgomis, didelėmis varpomis’ – *varpotas* ‘kuris su didelėmis varpomis’. Šiuos DS (taip pat, kaip *-ingas* ir *-ėtas* bei *-ingas* ir *-uotas* sinonimiškus vedinius) lengvai galima sukeisti vietomis tame pačiame kontekste. Pavyzdžiui:

<i>Dvi jos dukteri ašaringom akim lekia paskui</i> (LKŽ _e).	<i>Akelės ašarotos teisybę pasako</i> (LKŽ _e).
<i>Aš gi pilvinga, išstyrusi ir vaikščiosiu</i> (LKŽ _e).	<i>Nuo darbo būsi kuprotas, o nuo valgio – pilvotas</i> (LKŽ _e).
<i>Varpingi miežiai turi dideles varpas</i> (LKŽ _e).	<i>Seniai tokie buvo varpoti kviečiai</i> (LKŽ _e).

Pateikti pavyzdžiai įrodo, kad šių DS sukeitimas vietomis įmanomas – nepasikeičia žodžių junginio (*ašaringos akys, akelės* ir *ašarotos akys, akelės, aš pilvinga* ir *aš pilvota, būsi pilvotas* ir *būsi pilvingas, varpingi miežiai* ir *varpoti kviečiai, varpoti kviečiai* ir *varpingi kviečiai*) ir viso

sakinio prasminis turinys. Daugumos šių DS eilių (kuriose vienas iš sinonimų yra priesagos *-ingas* vedinys) narių sinonimiškumo laipsnis itin didelis, jį galima net absoliutinti.

Priesagų *-ingas* ir *-otas* vediniai dažniausiai skiriasi bendro skaičiaus vartoseną, pvz.: vedinys *ašaringas* Tekstyne užfiksuotas 50 kartų, o jo sinonimas *ašarotas* – 94 kartus. Šiuo atveju vartosenoje dažnesnis priesagos *-otas* vedinys. Priesagos *-otas* vedinys *varpotas* (2 T) taip pat dažnesnis nei jam sinonimiškas priesagos *-ingas* vedinys *varpingas* (1 T), tačiau abu šios DS eilės nariai vartojami itin retai. Iš DS eilės *pilvingas** – *pilvotas* narių Tekstyne fiksuojamas tik priesagos *-otas* vedinys *pilvotas* (60 T). Taigi priesagų *-otas* vediniai dabartinėje kalboje vartojami dažniau nei sinonimiški priesagos *-ingas* vediniai. Šios DS grupės narių dažniausios vartojimo sritys neretai sutampa (žr. 4 priedą, 2 lentelę). Abu bendrašakniai dariniai *ašaringas* – *ašarotas* įprasti grožinėje literatūroje (vedinio *ašaringas* pateikta 20 vartosenos atvejų iš grožinės literatūros, o jo sinonimas *ašarotas* užfiksuotas 62 kartus taip pat grožinės literatūros srityje), pvz.: *Viską Tau seniai atleidau kaip koks sentimentalus ir ašaringas jaunikaitis* (T); *Rudenį ašarotas dangus ir liūdna žemė* (T). Abu DS *varpingas* – *varpotas* būdingi publicistinio stiliaus tekstams (būdvardis *varpingas* kartą užfiksuotas populiariojoje periodikoje, o du vedinio *varpotas* atvejai pateikti iš vietinės ir populiariosios periodikos), pvz.: *Prašome tave mūsų pasėtus javus dosniai padauginti, varpingus užauginti* (T); *Kviečiai gražūs, varpoti, nežolėti, beveik neišgulę* (T).

2.3. Priesagos *-uotas* vedinių ir jų sinonimų vartoseną

Pagal gausumą ketvirtajai grupei priklauso tos DS eilės, į kurias įeina priesagos *-uotas* vedinys. „Formantas *-uotas* yra pats produktyviausias tarp formantų, kurių funkcija – reikšti kategorinę darybos reikšmę „turintis tai (išteptas tuo), kas pasakyta pamatiniu žodžiu“ [Akelaitytė, 1999, 209–213]. Galima išskirti dvi didesnes priesagų *-uotas* ir *-inas* (26 eilės), *-uotas* ir *-ėtas* (21 eilė) grupes. Visas kitas grupes sudaro vos viena, dvi, trys arba keturios DS eilės. Iš viso sudaryta 101 eilė (t. y. 14% bendro eilių skaičiaus), į kurias įeina priesagos *-uotas* vediniai, ir 13 (t. y. 13,1% bendro afiksų kombinacijų skaičiaus) skirtingų afiksų kombinacijų su šios priesagos vediniais. Priesagos *-uotas* vediniai sinonimiškai santykinai su kitų afiksų vediniais tada, kai „jie parodo, ką kas lyg atskirą dalyką turi savyje, su savimi ar ant savęs, t. y. kas kuo yra aprūpintas, kuo aptekęs“ [Skardžius, 1996, 350]. Visos kitos DS grupės su priesagos *-uotas* vediniais yra negausios: sudarytos 3 *-uotas* ir *-otas*, 2 *-uotas* ir *-ytas* vedinių eilės. Priesagos *-uotas* vediniai sudaro DS eiles ir su įvairius kitokius afiksus turinčiais vediniais, t. y. su priesagų *-ainis*, *-anas*, *-ėtas*, *-rus*, galūnės *-us* ir kt. vediniais (žr. 3 priedą, 1 lentelę).

2.3.1. Priesagų *-uotas* ir *-inas* darybinių sinonimų vartoseną

Daugiausia (26) tokių DS eilių, kurias sudaro vedinių su priesagomis *-uotas* ir *-inas* dvejetaini. Pasak St. Keinio [1999, 77], iš daiktavardžių su priesaga *-inas* išvesti būdvardžiai paprastai reiškia paviršiaus ypatybę. Šias DS eiles semantikos atžvilgiu galima skirti į dvi reikšmines grupes:

a) ko nors pasiskirstymas žymimojo daikto paviršiuje, susitėpimas, aplipimas ar apsilipimas kuo. Šią reikšmę turinčių vedinių eilių yra daugiausia: *angliuotas* – *anglinas*, *cukruotas* – *cukrinas*, *druskuotas* – *druskinas*, *dumbluotas* – *dumblinas*, *meduotas* – *medinas*, *mėšluotas* – *mėšlinas*, *moliuotas* – *molinas*, *peluotas* – *pelinas*, *taukuotas* – *taukinas*, *uoguotas* – *uoginas*, *sakuotas* – *sakinas*, *snargliuotas* – *snarglinas*, *suodžiuotas* – *suodinas*, *sviestuotas* – *sviestinas*, *šiauduotas* – *šiaudinas*, *žvyruotas* – *žvyrinas* ir kt. (žr. 1 priedą).

b) tam tikrų priemaišų buvimas, įsimaišymas į skaidomą daiktą ar skystį: *dumbluotas* – *dumblinas*, *muiluotas* – *muilinas*, *pienuotas* – *pieninas*.

Priesagų *-uotas* ir *-inas* vedinių leksinės reikšmės DŽ_e dažnai aiškinamos sinonimu: *angliuotas* ‘anglimis suteptas, dėmėtas’ – *anglinas* ‘angliuotas’, *taukuotas* ‘taukais suteptas’ – *taukinas* ‘taukuotas’, *meduotas* ‘medumi aplipęs, suteptas’ – 1 *medinas* ‘meduotas’. Nors priesagos *-inas* vediniai „labiau akcentuoja daikto ypatybę kaip tam tikro proceso rezultata“ [Paulauskienė, 1983, 71], tačiau šis minimalus semantinis priesagos *-inas* vedinių savitumas neapsunkina DS sukeitimo tame pačiame kontekste.

<p>Tebėra angliuotas maišas, kur kūlinės anglys buvo (LKŽ_e).</p> <p>Rankos pirštai taukuoti nuo pjaustymo taukų (LKŽ_e).</p> <p>Tavo visi pirštai meduoti paliko, kai laižei korį (LKŽ_e).</p>	<p>Dėjau į prosą anglis, ir paliko anglinos rankos (LKŽ_e).</p> <p>Taukinos rankos, bijau knyga čiupinėti (LKŽ_e).</p> <p>Reiks medinas rankas plauti (LKŽ_e).</p>
--	---

Galimi ir vartosenoje įprasti dvejopi variantai: **angliuotas** maišas ir **anglinas** maišas, **anglinos** rankos ir **angliuotos** rankos, **taukuoti** pirštai ir **taukini** pirštai, **taukinos** rankos ir **taukuotos** rankos. Tik vietoje *plauti medinas rankas* dažniau pasakytume *plauti meduotas rankas*. LKŽ_e pavyzdžiai rodo, kad reikšmės skirtumas tarp priesagų *-uotas* ir *-inas* vedinių beveik neįčiuojamas, todėl daugeliu atvejų šių DS keitimas vietomis yra nesunkiai įgyvendinamas.

Daugumas sinonimiškų priesagų *-uotas* ir *-inas* vedinių gana retai vartojami, pvz.: vedinio *angliuotas* Tekstyne pateiktas tik vienas pavyzdys, o jo sinonimo *anglinas* – du vartosenos atvejai. Yra ir tokių eilių, kurių vienas iš narių visiškai neįtrauktas į Tekstiną, pvz.: būdvardis *medinas** reikšme ‘meduotas’ visiškai nefiksuojamas, o vedinio *meduotas* pateikta 11 vartosenos atvejų. Taigi šiai sisteminei DS eilei gresia išnykimas, nes vienas iš eilės narių yra visiškai neaktualus. Vartojimo dažnumu skiriasi ir DS eilės *taukuotas* (72 T) ir *taukinas* (5 T) nariai. Šių sinonimiškų būdvardžių dažniausios vartosenos sritys rodo, kad jie itin dažni grožinės literatūros objektų ypatybių reiškiėjai, pvz.: *Varnas amžinas, kaip ir daina apie jį, apie pašautą angliną sparną* (T).

2.3.2. Priesagų *-uotas* ir *-ėtas* darybinių sinonimų vartoseną

Gana gausią DS eilių grupę sudaro priesagų *-uotas* ir *-ėtas* vediniai (sudaryta 21 sinonimų eilė). Šias būdvardžių DS eiles reikšmės atžvilgiu galima skirti į dvi grupes:

a) buvimas, įaugimas į žymimąjį daiktą ar išsikišimas iš jo: *dederviniuotas* – *dedervinėtas*, *garankščiuotas* – *garankštėtas*, *grioviuotas* – *griovėtas*, *grubluotas* – *grublėtas*, *ilčiuotas* – *iltėtas*, *kertuotas* – *kertėtas*, *klostuotas* – *klostėtas*, *slenksčiuotas* – *slenkstėtas*, *rumbuotas* – *rumbėtas*, *vočiuotas* – *votėtas* ir kt. (žr. 1 priedą). Šią reikšmę turinčių DS eilių daugiausia.

b) įsimašymas ko nors į žymimąjį daiktą. Sudarytos 5 tokią reikšmę turinčios DS eilės: *grūduotas* – *grūdėtas*, *smiltuotas* – *smiltėtas*, *usniuotas* – *usnėtas*, *vikiuotas* – *vikėtas*, *žvirgžduotas* – *žvirgždėtas*.

DŽ_e pateikti šių DS reikšmių aiškinimai iš esmės nesiskiria: *grubluotas* ‘grublėtas’ – *grublėtas* ‘nelygus, šiurkštus’, *usniuotas* ‘usnėtas’ – *usnėtas* ‘kuris su usnimis’, *vikiuotas* ‘vikėtas’ – *vikėtas* ‘kuris su vikiais’. DŽ_e reikšmėmis nusakytą didelį šių DS sinonimiškumo laipsnį patvirtina jų sukeitimas vietomis. Pavyzdžiui:

Ledas pasidarė grubluotas (LKŽ_e).

Dar usniuoti mūs takai (LKŽ_e).

Vikiuotos avižos (DŽ₅).

Purvas buvo labai grublėtas (LKŽ_e).

Daug lietaus, miežiai bus usnėti (LKŽ_e).

Lešėti ir vikėti žirniai (LKŽ_e).

Keičiant DS vietomis, išlaikoma tapati žodžių junginio (**grubluotas ledas** ir **grublėtas ledas**, **grublėtas purvas** ir **grubluotas purvas**, **usniuoti takai** ir **usnėti takai**, **usnėti miežiai** ir **usniuoti miežiai**, **vikiuotos avižos** ir **vikėtos avižos**, **vikėti žirniai** ir **vikiuoti žirniai**) ir viso sakinio prasmė.

Priesagų *-uotas* ir *-ėtas* DS vartosenos analizė išsiskiria tuo, kad Tekstyne dažniausiai fiksuojamas tik vienas sinonimų poros narys arba nefiksuojamas nė vienas (žr. 4 priedą, 2 lentelę), pvz.: vedinys *grubluotas** visiškai neįtrauktas į Tekstyją, o jo sinonimo *grublėtas* Tekstyne pateikti 104 vartojimo atvejai, priesagos *-uotas* vedinys *usniuotas** Tekstyne nefiksuojamas, o jo sinonimas *usnėtas* užfiksuotas 3 kartus. Visiškai nefiksuojami DS *vikiuotas** – *vikėtas** poros nariai. Vadinas, realiai šios DS eilės nefunkcionuoja. Vienas iš dažnesnių šių eilių darinių (*grublėtas*) būdingas mokslinės kalbos aplinkai, pvz.: *Surasta daug lipdytos keramikos grublėtu paviršiumi* (T). Būdvardžio *usnėtas* trys vartosenos atvejai yra iš periodikos ir grožinės literatūros srities, pvz.: *Usnėtame darželyje vis dar skraido švelnios peteliškės ir voliojasi pikti vabalai* (T).

2.3.3. Priesagų *-uotas* ir *-ytas*, *-uotas* ir *-otas* darybinių sinonimų vartoseną

Priesagos *-uotas* vediniai su kitais sinonimiškais būdvardžiais sudaro negausias DS eilių grupes. Priesagos *-uotas* vediniai, sinonimiškai santykiaudami su priesagos *-ytas* vediniais, sudaro dvi DS eiles: *ausuotas* – *ausytas*, *dantuotas* – *dantytas*. Tris DS eiles sudaro priesagų *-uotas* ir *-otas* vediniai: *padaiguotas* – *padaigotas*, *uodeguotas* – *uodegotas*, *tešluotas* – *tešlotas*. Iš daiktavardžių *ausis*, *dantis*, *padaigas*, *uodega*, *tešla* padaryti sinonimiški būdvardžiai, kuriais akcentuojamas ypatybės gausumas, santykiauja šiomis leksinėmis reikšmėmis: *ausuotas* ‘kuris su ausimis (ar kuo nors panašiu į ausis)’ – *ausytas* ‘kuris su ausimis’, *dantuotas* ‘žr. dantytas’ – *dantytas* ‘kuris su dantimis’, *padaiguotas* ‘kuris su padaigais, padaigotas’ – *padaigotas* ‘kuris su padaigomis’, *uodeguotas* ‘žr. uodegotas’ – *uodegotas* ‘kuris su uodega’, *tešluotas* ‘žr. tešlotas’ – *tešlotas* ‘tešla aplipęs, apsvėlęs’. Šie DS gali keisti vienas kitą, tai padeda įrodyti kontekstinis jų sukeitimas vietomis.

Ausuotasis kragas (*Podiceps cristatus*) gyvena ežeruose (LKŽ_e).

Arklys *dantuotas* yra (LKŽ_e).

Padaiguota žąsis, kuri daug *padaigų* tur (LKŽ_e).

Karvės *uodeguotos*, kurių *uodegos* ilgos (LKŽ_e).

Išvalyk šitą *tešluotą* geldą (LKŽ_e).

Ausytasis gluosnis (*Salix aurita*) (LKŽ_e).

Šuva *dantytas* – greit įkanda (LKŽ_e).

Tos žąsys tokios *padaigotos!* (LKŽ_e).

Spėjama, kad jų protėviai buvo skirtingi: *stručiu* – *uodegoti*, o *kivių* – *beuodegiai* (LKŽ_e).

Tešlota gelda (LKŽ_e).

LKŽ_e pavyzdžiai rodo, kad šių DS kontekstinis pakeitimas yra lengvai įgyvendinamas. Keičiant šiuos priesagų *-uotas* ir *-ytas*, *-uotas* ir *-otas* vedinius vieną kitu (*ausuotasis kragas* ir *ausytasis kragas*, *ausytasis gluosnis* ir *ausuotasis gluosnis*, *dantuotas arklys* ir *dantytas arklys*, *dantytas šuva* ir *dantuotas šuva*, *padaiguota žąsis* ir *padaigota žąsis*, *uodeguotos karvės* ir

uodegotos karvės, tešluota gelda ir tešlota gelda) reikšmės skirtumas tarp jų beveik nejaučiamas, išlaikoma tapati žodžių junginio ir viso sakinio prasmė.

Tekstyno duomenys rodo, kad ir priesagos *-uotas*, ir sinonimiškų priesagų *-ytas* bei *-otas* vedinių vartojimo skaičius panašus: *ausuotas* (8 T) – *ausytas* (8 T), *dantuotas* (1 T) – *dantytas* (161 T), *padaiguotas* (2 T) – *padaigotas* (1 T), *uodeguotas* (53 T) – *uodegotas* (3 T). Šių DS eilės narių vartojimo sfera dažniausiai sutampa. Abu DS eilės *ausuotas* – *ausytas* nariai įprasti respublikinėje periodikoje, pvz.: *Kaimyniniame Giluičio ežere stovyklauja laukiai, ausuotieji kragai, didžiosios antys* (T); <...> *tamsiai rudas kailinis ausytais ruonis* (T). Sinonimiški vediniai *dantuotas* – *dantytas* dažni negrožinėje literatūroje, pvz.: *Dantuota pilis, išdidi santakos kalne!* (T); *Tai ilgas, dantytas strypas, pritaisytas prie specialaus stalo* (T). DS eilę sudarantys būdvardžiai *padaiguotas* – *padaigotas* paprastai vartojami vietinėje periodikoje, pvz.: <...> *gaspadinės pirštais iš kunkuliuojančio puodo išgriebtas pusžalis padaiguotas gaidys* (T); *Bjaurusis ančiukas būtų princas palyginus si varniuku: jo liesas, pamėlęs kūnelis buvo padaigotas* (T). Periodika – įprasta bendrašaknių vedinių *uodeguotas* – *uodegotas* vartojimo sritis, pvz.: *Nuotraukoje išryškėjo apie 200 uodeguotų objektų, panašių į milžiniškas kometas* (T); *Udegota kometa buvo puikiai matomas objektas* (T). DS eilės *tešluotas** – *tešlotas** nariai Tekstyne nefiksuojami.

2.4. Priesagos *-ėtas* vedinių ir jų sinonimų vartoseną

Dar vieną būdvardžių DS eilių grupę sudaro priesagos *-ėtas* vediniai ir jiems sinonimiški būdvardžių dariniai. Ši sinonimų eilių grupė nėra tokia gausi kaip prieš tai aptartos DS eilių grupės. Pagrindinė priesagos *-ėtas* vedinių reikšmė – daikto ypatybės žymėjimas pagal turėjimą to, kas pasakyta pamatiniu žodžiu. Priesagos *-ėtas* vediniams sinonimiškai artimi priesagų *-inas*, *-ingas*, *-iškas*, *-ytas*, *-otas*, *-uotas*, galūnių *-is*, *-us* vediniai yra tada, kai kalbama apie ryškią paviršiaus padengimo ir gausumo, turėjimo reikšmę. Iš viso sudarytos 66 eilės (t. y. 9,1% bendro eilių skaičiaus), į kurias įeina priesagos *-ėtas* vediniai, ir 14 (t. y. 14,1% bendro afiksų kombinacijų skaičiaus) skirtingų afiksų kombinacijų su šios priesagos vediniais. Šios grupės DS eilės negausios: penkias DS sudaro priesagų *-ėtas* ir *-inas*, keturias – priesagų *-ėtas*, *-ingas* ir *-uotas* vediniai, po dvi DS eiles sudaro priesagų *-ėtas* ir *-ytas*, *-ėtas* ir *-otas* vediniai (žr. 1 ir 2 priedus).

2.4.1. Priesagų *-ėtas* ir *-inas* darybinių sinonimų vartoseną

Šių priesagų vediniai sudaro penkias DS eiles: *drumzlėtas* – *drumzlinas* 1, *dulkėtas* 2 – *dulkinas*, *silkėtas* – *silkinas*, *vasarėtas* – *vasarinas*, *žemėtas* – *žeminas*. Pagal semantiką šiuos būdvardžių DS galima suskirstyti į kelias grupes:

1. Ypatybių susijusių su pamatinio žodžio reiškiamu daiktu, raiška, akcentuojant palinkimą į pamatiniu žodžiu reiškiamą daiktą: *vasarėtas* – *vasarinas*.

2. Sustiprintų paviršiaus ypatybių, pasakytų pamatiniu žodžiu, raiška, akcentuojant gausumą: *drumzlėtas* – *drumzlinas*, *dulkėtas* – *dulkinas*, *silkėtas* – *silkinas*, *žemėtas* – *žeminas*.

Iš daiktavardžių *drumzlės*, *dulkės*, *silkė*, *vasara*, *žemė* padaryti sinonimiški dariniai santykiauja šiomis leksinėmis reikšmėmis: *drumzlėtas* ‘drumzlinas’ – *drumzlinas* 1 ‘kuris su drumzlėmis, drumstas’, *dulkėtas* 2 ‘nusėstas, prisigėręs dulkių, apdulkėjęs’ – *dulkinas* ‘apdulkėjęs, dulkėtas’, *vasarėtas* ‘šiltas kaip vasarą’ – *vasarinas* ‘žr. vasardrungnis’, *žemėtas* ‘žemėmis aplipęs, žemių pribiręs’ – *žeminas* ‘žr. žemėtas’. Aptariamų būdvardžių sinonimiškumą padeda įrodyti kontekstai, jie gali keisti vieni kitus toje pačioje leksinėje ir gramatinėje aplinkoje:

Einame žvejoti: drumzlėtas vanduo, sugausime žuvies (LKŽ_e).

Tavo skarelė labai dulkėta (LKŽ_e).

Vasarėtos dienos (LKŽ_e).

Jos rankos buvo žemėtos, veidas atšerpetijęs, idegęs saulėje (LKŽ_e).

Pavasari būna drumzlinas [v]anduo (LKŽ_e).

Mano kepurė dulkiną (LKŽ_e).

Vasariosios dienos (LKŽ_e).

Muno rankos žeminos, aš negaliu imti (LKŽ_e).

LKŽ_e pavyzdžiai leidžia teigti, kad daugeliu atvejų kontekstinis pakeitimas yra lengvai įgyvendinamas. Pateiktuose pavyzdžiuose matyti, kad ir priesagos *-ėtas*, ir priesagos *-inas* būdvardžių dariniais gali būti nusakomos su tais pačiais daiktavardžiais (*vanduo*, *skarelė*, *kepurė*, *dienos*, *rankos*) reiškiamų realijų ypatybės: *drumzlėtas vanduo* ir *drumzlinas vanduo*, *dulkėta*

skarelė (kepurė) ir **dulkina** skarelė (kepurė), **vasarėtos** dienos ir **vasarinos** dienos, **žemėtos** rankos ir **žeminos** rankos.

Tekstyno duomenys rodo, kad priesagų *-ėtas* ir *-inas* vedinių porose nėra dominuojančios priesagos vedinių: vienu atveju daugiau priesagos *-ėtas* vedinių, kitu atveju – priesagos *-inas* vedinių (žr. 4 priedą, 2 lentelę). Tekstyne užfiksuoti 226 būdvardžio *drumzlinas* vartojimo atvejai, o sinonimiško vedinio *drumzlėtas* – vos du atvejai. Būdvardžio *dulkėtas* Tekstyne fiksuojami 328 vartojimo atvejai, o jo sinonimo *dulkinas* – tik 103. Visų šių būdvardžių darinių dažniausios vartojimo sritys sutampa – jie įprasti populiariojoje periodikoje ir grožinėje literatūroje, pvz.: *Jo balsas buvo šiurkštus ir drumzlinas* (T); *Žuvų akys tampa drumzlėtos, idumba ir net pabąla* (T); *Prisimenu amžinai dulkėtus šaligatvius ir pro šalį be paliovos zujančius automobilius* (T); *Rudens vėsa jau alsavo dulkinos Vilniaus liepos* (T). DS eilėse esama atvejų, kai Tekstyne fiksuojami ne visi būdvardžių dariniai arba nefiksuojamas nei vienas. Iš dviejų DS eilės *žemėtas* – *žeminas** narių fiksuojamas tik priesagos *-ėtas* vedinys (99 T). Dažniausia priesagos *-ėtas* vedinio *žemėtas* vartojimo sritis – grožinė literatūra (48 T), pvz.: *Ir didelė ašara nuriedėjo skruostu ir įsigėrė į žemėtą suknelę* (T). Visiškai neįtraukti į Tekstyną abu DS eilės *vasarėtas** – *vasarinas** nariai. Taigi realiai ši DS eilė nefunkcionuoja.

2.4.2. Priesagų *-ėtas*, *-ingas* ir *-uotas* darybinių sinonimų vartoseną

Šių priesagų vediniai sudaro keturias DS eiles: *ankštėtas* – *ankštingas* – *ankščiuitas*, *slenkstėtas* – *slenkstingas* – *slenksčiuitas*, *smėlėtas* – *smėlingas* – *smėliuitas*, *smiltėtas* – *smiltingas* – *smiltuuitas*. Šiuo atveju kalbama apie tam tikrą išorinę ypatybę, nes šie sinonimiški būdvardžių dariniai „priklauso išorinės ypatybės būdvardžių grupei“ [LKG 1996: 199]. Šiais priesagų vediniais akcentuojamas ypatybės didumas, gausumas. Iš daiktavardžių (*ankštis*, *slenkstis*, *smėlis*, *smiltis*) padarytus būdvardžius pagal reikšmę galima skirti į dvi grupes:

1) sinonimiški būdvardžiai, reiškiantys pridėtines paviršiaus ypatybes, paviršiaus formą: *ankštėtas* – *ankštingas* – *ankščiuitas*, *slenkstėtas* – *slenkstingas* – *slenksčiuitas*.

2) sinonimiški būdvardžiai, žymintys susitėpimą, aplėpimą kuo, kokio nors plono sluoksnio buvimą visame daikto paviršiuje: *smėlėtas* – *smėlingas* – *smėliuitas*, *smiltėtas* – *smiltingas* – *smiltuuitas*.

Dž_e jų reikšmės aiškinamos taip: *ankštėtas* ‘kuris su daug ankščių’ – *ankštingas* ‘turintis daug ankščių’ – *ankščiuitas* ‘kuris su daug ankščių’, *slenkstėtas* ‘slenksčiuitas’ – *slenkstingas* ‘turintis daug slenksčių, slenksčiuitas’ – *slenksčiuitas* ‘kuris su slenksčiais (upės vagoje)’, *smėlėtas* ‘kuris prie smėlio, su smėliu, smėlingas’ – *smėlingas* ‘gausus smėlio’ – *smėliuitas* ‘mėlio priveltas, pribėręs, smėliu apibarstytas’, *smiltėtas* ‘kuris su smiltimis, smėliuitas’ – *smiltingas* ‘smėlingas’ –

smiltuotas ‘smiltėtas’. Keičiant šiuos DS vieną kitu reikšmės atspalvio įvairavimas nebūdingas: visus juos sieja ta pati ypatybės didumo, gausumo reikšmė – tai patvirtina ir LKŽ_e pavyzdžiai:

<i>Ankštėti žirniai</i> (LKŽ _e).	<i>Jų žirniai labai ankštingi</i> (LKŽ _e).	<i>Ir žirniai mūs dideli, ankščiuoti</i> (LKŽ _e).
<i>Šventoji teka giliai išgraužta, akmenuota, slenkstėta, didelio nuolydžio vaga</i> (LKŽ _e).	<i>Nilas yra slenkstingas, netikęs laivams plaukyti</i> (LKŽ _e).	<i>Slenksčiuoti debesys, kad eina it trepės, it slenksčiai</i> (LKŽ _e).
<i>Eikim, vyrai, susirinksim ant smėlėto jūros kranto</i> (LKŽ _e).	<i>Plakasi bangos į smėlingą jūros krantą</i> (LKŽ _e).	<i>Dabar ji, užplaukusi ant smėliuoto kranto, jaučia žemę</i> (LKŽ _e).
<i>Upės krantas smiltėtas</i> (LKŽ _e).	<i>Virvytės dugnas yr smilingas</i> (LKŽ _e).	<i>Aštuonis metrus pakils vanduo smiltuotais ir akmenuotais daubos krantais</i> (LKŽ _e).

LKŽ_e pavyzdžiai rodo, kad dauguma būdvardžių derinami su tais pačiais daiktavardžiais: *žirniai, upė, krantas*. Kalbant apie priesagų *-ėtas, -ingas* ir *-uotas* vedinius, jų sinonimiškumą galima absoliutinti – šiuos DS galima laisvai keisti vienas kitą tame pačiame tekste: *ankštėti, ankštingi* ir *ankščiuoti žirniai, slenkstėta, slenkstinga* ir *slenksčiauta upė, smėlėtas, smėlingas* ir *smėliuotas krantas, smiltėtas, smilingas* ir *smilčiuotas krantas*.

Tekstyno duomenys rodo, kad priesagos *-ėtas* būdvardžiai dažnesni nei kiti sinonimiški priesagų *-ingas* ir *-uotas* vediniai. DS eilėje *smėlėtas* (300 T) – *smėlingas* (189 T) – *smėliuotas* (2 T) vartojimo atžvilgiu akivaizdžiai dominuoja priesagos *-ėtas* vedinys. Dažniausios priesagos *-ėtas* vedinio *smėlėtas* vartojimo sritys – populiarioji periodika ir grožinė literatūra, pvz.: *Išėjusi į miško siaurutį smėlėtą takelį, pasukau automobilio link* (T); *Mokytoja, Jūs liepėte nepamiršti smėlėto gimtinės kranto* (T). DS eilėje *slenkstėtas* – *slenkstingas** – *slenksčiutas** fiksuojamas tik priesagos *-ėtas* vedinys *slenkstėtas* (4 T), kurio įprastos vartojimo sritys respublikinė ir populiarioji periodika, pvz.: *Kodėl toks slenkstėtas ir ilgas žemės gražinimo kelias* (T); *Kūrybos kelias <...> vingiuotas ir slenkstėtas* (T). DS eilėje *smiltėtas** – *smilingas* – *smiltuotas** fiksuojamas tik priesagos *-ingas* vedinys *smilingas* (5 T), pvz.: *<...> pilis, pastatyta ant labai aukšto smilingo kalno* (T). Tekstyne gali būti nefiksuojami visi DS eilę sudarantys minėtų priesagų vediniai. Nė vienas DS eilės *ankštėtas** – *ankštingas** – *ankščiutas** narys nefiksuojamas Tekstyne.

2.4.3 Priesagų *-ėtas* ir *-ytas, -ėtas* ir *-otas* darybinių sinonimų vartoseną

Priesagų *-ėtas* ir *-ytas, -ėtas* ir *-otas* vediniai sudaro po dvi DS eiles. Sinonimiški šių grupių būdvardžių dariniai žymi pamatiniu žodžiu įvardijamas paviršiuje esančias ypatybes. DŽ_e pateiktos tokios priesagų *-ėtas* ir *-otas* vedinių leksinės reikšmės: *blakėtas* 2 ‘žr. blakotas’ – *blakotas* ‘kuris su blakomis’, *smilgėtas* ‘smilgotas’ – *smilgotas* ‘priaugęs smilgų’. Priesagų vediniai *šaknėtas* ir *šaknytas, vilnėtas* ir *vilnytas* į DS eilę įeina šiomis reikšmėmis: *šaknėtas* ‘žr. šaknytas’ – *šaknytas* ‘kuris su daug šaknų, šakningas’, *vilnėtas* ‘kuris su vilnimis, banguotas’ – *vilnytas* ‘kuris su

vilnimis, banguotas'. DŽ_e medžiaga rodo, kad dauguma šios grupės darinių yra semantiškai artimi, tai patvirtina ir LKŽ_e pavyzdžiai:

<i>Kad dvi giji daikte eina, bus audeklas blakėtas</i> (LKŽ _e).	<i>Blakotas audeklas</i> (LKŽ _e).
<i>Smilgėtas šienas geresnis už žvaginuoatą</i> (LKŽ _e).	<i>Visų geroji pieva y[ra] smilgota, žolė su pavilne</i> (LKŽ _e).
<i>Šiomet bulvos blogos, labai šaknėtos</i> (LKŽ _e).	<i>Persodinti cukriniai burokai bus šaknyti</i> (LKŽ _e).
<i>Vilnėtoji skarda</i> (LKŽ _e).	<i>Vilnytas paviršius</i> (LKŽ _e).

Remiantis LKŽ_e pavyzdžiais galima teigti, kad priesagų *-ėtas* ir *-otas*, *-ėtas* ir *-ytas* vedinai gali lengvai pakeisti vienas kitą tame pačiame kontekste: ***blakėtas** audeklas* ir ***blakotas** audeklas*, ***smilgėtas** šienas* ir ***smilgotas** šienas*, ***smilgota** pieva* ir ***smilgėta** pieva*, ***šaknėtos** bulvės* ir ***šaknytos** bulvės*, ***šaknyti** burokai* ir ***šaknėti** burokai*.

Tekstyno duomenys rodo, kad DS eilės sudarantys sinonimiški priesagų *-ėtas* ir *-otas*, *-ėtas* ir *-ytas* vediniai dabartinėje kalboje vartojami nedažnai (žr. 4 priedą, 2 lentelę). Dažniausiai vienas iš DS eilę sudarančių sinonimiškų būdvardžių nefiksuoja Tekstyne, o kitas – pavartotas vos vieną ar kelis kartus. SD eilėje *smilgėtas* – *smilgotas** fiksuojamas tik priesagos *-ėtas* vedinys *smilgėtas* (1 T), pvz.: *Neėdė nei dobilų, nei **smilgėto** jų šieno* (T). Iš DS eilės *vilnėtas** – *vilnytas* narių Tekstyne nefiksuoja priesagos *-ėtas* vedinys, pateiktas tik vienas priesagos *-ytas* būdvardžio vartojimo atvejis, pvz.: <...> ***vilnyta** santaka* (T). Nė vienas iš DS eilę *blakėtas** – *blakotas** sudarančių sinonimiškų būdvardžių nefiksuoja Tekstyne. Šioje DS grupėje yra vienas atvejis, kai Tekstyne fiksuojami abu DS eilės nariai: galima rasti po vieną sinonimiškų būdvardžių *šaknėtas* – *šaknytas* vartojimą pavyzdį: <...> *čia takas ne tik staigus, bet ir **šaknėtas**, vingrus, slidus* (T); <...> *kas ir traktoriuku dardina **šaknytu** miško keliuku* (T).

2.5. Priešdėlio *apy-* vedinių ir jų sinonimų vartoseną

Lietuvių kalboje nemaža būdvardžių darinių dalis yra sudaryti su priešdėliais. Priešdėliniai būdvardžiai daromi iš kintamosios ypatybės būdvardžių. DS eilėse daugiausia priešdėlio *apy-* vedinių – iš viso sudarytos 96 (t. y. 13,3% visų eilių skaičiaus) eilės ir 16 (t. y. 16,2% visų kombinacijų skaičiaus) skirtingų afiksų kombinacijų, kuriose dominuoja priešdėlio *apy-* vediniai. St. Keinys [1999, 78] priešdėlį *apy-* priskiria prie keleto didesniu darumu pasižyminčių priešdėlių (*ne-*, *nebe-*, *apy-*, *po-*, *be-*). Priešdėlio *apy-* vediniai sinonimiškai santykiauja su įvairių afiksų vediniais: su priešdėlių *po-* ir *prie-*, su priesagos *-okas* vediniais arba dūriniais, kurių pirmasis sandas *pusiau*. Taigi visi šie afiksai dažniausiai „teikia žodžiams visai panašią ypatybės ribotumo reikšmę“ [Pikčilingis, 1969, 45]. Sudurtiniai būdvardžiai „kartu su antruoju dėmeniu reiškia ypatybę parodo ir tam tikrą jos kiekį, esantį žymimame daikte“ [LKG, 1965, 600]. Taigi priešdėlio *apy-* vediniai dominuoja tokiose sudarytose sinonimų eilėse: 1) priešdėlio *apy-* ir *-okas* vedinių (39 eilės), 2) priešdėlių *apy-*, *po-* ir priesagos *-okas* vedinių (18 eilių), 3) priešdėlių *apy-*, *po-*, priesagos *-okas* vedinių ir dūrinių (8 eilės), 4) priešdėlio *apy-* ir dūrinių (8 eilės), priešdėlio *apy-*, priesagos *-okas* ir dūrinių (7 eilės) eilėse ir kt. (žr. 3 priedą, 1 lentelę). Didžioji dalis šių darinių padaryti iš būdvardžių ir žymi tam tikrą ypatybės laipsnį. Priešdėlis tik modifikuoja, sukonkretina pamatinio žodžio reikšmę, tačiau jos iš esmės nepakeičia [Barauskaitė, 1985, 39–40]. Galima sakyti ir kitaip: dominuojančio priešdėlio *apy-* ir jam sinonimiškus vedinius „sieja modifikacinės darybos ryšys“ [Paulauskienė, 1983, 103]. Būdvardžių daryboje priešdėlių pridėjimas dažniausiai nulemia ir galūnės kitimą: *apyankstis*, *apydrėgnis*, *apyšvelnis*, *pogeris*, *poplatis*, *pošviesis* ir kt. (žr. 1 ir 2 priedą). Galūnės kitimas būdingas ne tik vedinių, bet ir dūrinių darybos atveju: *puskietis*, *pussunkis*, *pustankis* ir kt. (žr. 1 ir 2 priedą).

2.5.1. Priešdėlio *apy-* ir priesagos *-okas* darybinių sinonimų vartoseną

Daugiausia eilių sudaro priešdėlio *apy-* ir priesagos *-okas* vediniai (iš viso sudarytos 39 eilės): *apydrąsis* – *drąsokas*, *apyerdvis* – *erdvokas*, *apygriežtis* – *griežtokas*, *apyilgis* – *ilgokas*, *apyliesis* – *liesokas*, *apymenkis* – *menkokas*, *apypigis* – *pigokas*, *apyretis* – *retokas*, *apysaldis* – *saldokas*, *apyšiurkštis* – *šiurkštokas*, *apyvėlis* – *vėlokas* ir kt. (žr. 1 priedą). Jų sinonimiškumą patvirtina ir *Lietuvių kalbos gramatika*, kur teigiama, kad „priešdėlio *apy-*, panašiai kaip priesagos *-okas*, būdvardžiai reiškia ne visai pilną, daugiau kaip vidutinį pagrindiniu žodžiu reiškiamos ypatybės kiekį“ [LKG, 1965, 587]. DŽ_e jie aiškinami dažniausiai tomis pačiomis sąvokomis: *apyerdvis* ‘gana erdvus’ – *erdvokas* ‘gana erdvus’, *apyliesis* ‘gana liesas’ – *liesokas* ‘apyliesis, kiek per liesas’, *apyvėlis* ‘gana vėlus’ – *vėlokas* ‘gana vėlus’. Taigi šie DS yra itin artimos semantikos žodžiai. Pavyzdžiui:

Apyerdvis butas (DŽ_e).

| *Klega žmonės erdvokoje miestelio prekyvietėje*
(LKŽ_e).

Veidas bus baltas ir apyliesis (LKŽ_e).

Jau apyvėlis laikas, bėkim namo (LKŽ_e).

Vyras buvo aukštas, plonas ir truputį liesokas (LKŽ_e).

Buvo vėlokas, bet nešlapias ruduo (LKŽ_e).

Pateikti pavyzdžiai rodo, kad šie DS gali vienas kita pakeisti tame pačiame kontekste, tačiau tam tikras prasminis atspalvis vis dėlto jaučiamas. Priesagos *-okas* vediniai (*erdvoka prekyvietė, liesokas vyras, vėlokas ruduo*) žymi kiek didesnę pamatiniu žodžiu pasakytos ypatybės kiekį nei priešdėlio *apy-* vediniai (*apyerdvis butas, apyliesis veidas, apyvėlis laikas*). Šiuo atveju priesaga *-okas* „vartojama sutvirtinamojo laipsnio būdvardžiams sudaryti“ [Skardžius, 1996, 134]. Taigi priesagos vediniai, įvairiuose kontekstuose keičiami su priešdėlio vediniais, įgyja didesnės ar šiek tiek gausesnės ypatybės semantinį atspalvį.

Tekstyno duomenys rodo, kad DS eiles sudarantys priešdėlių *apy-* ir priesagos *-okas* būdvardžiai dabartinėje kalboje vartojami nedažnai (žr. 4 priedą, 2 lentelę). Antai Tekstynė pateikta tik po vieną DS *apyerdvis – erdvokas* vartosenos pavyzdį (iš grožinės literatūros), pvz.: *Didesnysis kambarys lyg ir apyerdvis, bet kai tiek susirinko, tenka ir pasispausti* (T); *Butas buvo trijų aukštų ir gan erdvokų kambarių* (T). DS *apypigis* – pigokas* (9 T), *apyvėlis* – vėlokas* (20 T) vartosenos analizė leidžia daryti išvadą, kad dabartinėje kalboje labiau išgalėję priesagos *-okas* vediniai, nes priešdėlio *apy-* vediniai – *apypigis* ir *apyvėlis* – į Tekstyną neįtraukti. Priesagos *-okas* vediniai *pigokas* ir *vėlokas* dažniausiai vartojami toje pačioje (periodikos) srityje, pvz.: *Bet vis dažniau suabejoju, ar ji nesigriebia pigokos gudrybės* (T); *Buvo vėlokas rudens vakaras* (T).

2.5.2. Priešdėlių *apy-*, *po-* ir priesagos *-okas* darybinių sinonimų vartoseną

Prie gausnesnių galima priskirti ir priešdėlių *apy-*, *po-* bei priesagos *-okas* vedinių eiles – iš viso sudaryta 18 tokių DS eilių: *apydidis – podidis – didokas, apygeris – pogeris – gerokas, apykreivis – pokreivis – kreivokas, apymažis – pomažis – mažokas, apyplonis – poplonis – plonokas, apyretis – poretis – retokas, apytiesis – potiesis – tiesokas, apysmailis – posmailis – smailokas, apyšlapis – pošlapis – šlapokas, apyšviesis – pošviesis – šviesokas* ir kt. (žr. 1 priedą). Šių darybos afiksų „vediniai rodo, kad kalbamas dalykas turi ne visą pamatiniu būdvardžiu reiškiama ypatybę, kad ta ypatybė yra dalinė, t. y. ją galima nusakyti žodžiais *ne visai, beveik, gana* <...>“ [Keinys, 1999, 79].

Priešdėlių *apy-*, *po-* ir priesagos *-okas* vediniai laikytini DS: „priešdėlio *po-* būdvardžiai <...> kalboje lengvai pakeičiami priešdėlio *apy-* arba priesagos *-okas* būdvardžiais“ [LKG, 1965, 588]. Iš būdvardžio *kreivas* padaryti dariniai *apykreivis, pokreivis, kreivokas* santykiauja šiomis leksinėmis reikšmėmis: *apykreivis* ‘beveik kreivas’ – *pokreivis* ‘gana kreivas, apykreivis’ – *kreivokas* ‘kiek kreivas’. Vediniai *apymažis, pomažis, mažokas*, kurių pamatinis žodis *mažas*, į DS eilę įeina šiomis reikšmėmis: *apymažis* 1 ‘gana mažas’ – *pomažis* ‘kiek per mažas’ – *mažokas* ‘kiek mažas, kiek per mažas’. Dž_e *apyretis* apibūdinamas kaip ‘gana retas, netankus’, *poretis* turi reikšmę

‘apyretis’, o *retokas* reikšmė – ‘kuris su tarpais, gana retas, apyretis’. Taigi DŽ_e pateiktos jų reikšmių definicijos dažniausiai sutampa. Substitucijos metodas šiuo atveju lengvai pritaikomas.

<i>Stambios apykreivės raidės</i> (LKŽ _e).	Pokreivis medis (LKŽ _e).	<i>Tas rąstas lentom kreivokas</i> (LKŽ _e).
<i>Šiaip gražiai pasiūtas švarkas, tik apymažis</i> (LKŽ _e).	<i>Tavo čeverykai man pomažiai</i> (LKŽ _e).	<i>Bėdavojo motinėle, kad mažoka dukterėlė</i> (LKŽ _e).
<i>Iš pakraščio miškas buvo apyretis</i> (LKŽ _e).	<i>Mūsų porečiai rugiai</i> (LKŽ _e).	<i>Lietuvoje gegutė dažna retokų miškų pakraščiuose</i> (LKŽ _e).

DS eilių nariai gali būti keičiami vienas kitu įvairiuose kontekstuose, pvz.: *apykreivės, pokreivės, kreivokos raidės, pokreivis, apykreivis, kreivokas medis, kreivokas, apykreivis, pokreivis rąstas; apymažis, pomažis, mažokas švarkas, pomažiai, apymažiai, mažoki čeverykai, mažoka, apymažė, pomažė dukterėlė; apyretis, poretis, retokas miškas, porečiai, apyrečiai, retoki rugiai*. Nors substitucija galima, tačiau visi pateikti pavyzdžiai rodo, kad negalima kalbėti apie absoliutų aptariamų vedinių sinonimiškumą, nes priesagos *-okas* dariniai žymi tarsi ryškesnę, kiek gausesnę pamatiniu žodžiu pasakomo dalyko ypatybę (*kreivokas rąstas, mažoka dukterėlė, retoki miškai*). Pagal DŽ_e pateiktas reikšmes matyti, kad priesagos *-okas* vedinių reikšmės dažnai platesnės nei priešdėlių *apy-* ar *po-* vedinių. Taigi priesagos *-okas* vediniams būdingas „papildomas žodžio turinys“ [Barauskaitė, 1980, 43], suteikiantis nežymių semantinių savitumų ir visam sakiniui.

Tekstyno duomenys leidžia teigti, kad priesagos *-okas* būdvardžiai vartojami dažniau nei kiti sinonimiški priešdėlių *apy-* ir *po-* vediniai, plg.: būdvardžio *apykreivis* iš viso užfiksuota 15 vartosenos pavydžių, priešdėlinio vedinio *pokreivis* – vos vienas pavyzdys, o priesagos *-okas* vedinio *kreivokas* pateiktas 31 vartosenos atvejis. Iš DS eilės *apymažis** – *pomažis** – *mažokas* Tekstyne fiksuojamas tik vienas priesagos *-okas* vedinys (253 T). DS eilėje *apyretis* – *porėtis** – *retokas* fiksuojami du dariniai – *apyretis* (12 T) ir *retokas* (43 T). Sinonimiškumo išpūdį sustiprina šios grupės DS vartosenos sferų analizė: neretai vartojimo sferos sutampa. Viena iš dažniausių vartojimo sričių – grožinė literatūra – būdinga visiems trimis sinonimiškiems būdvardžiams *apykreivis* – *pokreivis* – *kreivokas*, pvz.: <...> *Baranausko žodžiais tariant, „apykreivės Anykščių pušelės ant lauko pliko“* (T); *Žiūriu į jos pokreives kojias ir galvoju apie harmoniją* (T); *Dabar neatsimenu net jo veido, tik kreivoką plonų lūpų linkį – tik tiek* (T).

2.5.3. Priešdėlių *apy-*, *po-*, priesagos *-okas* ir dūrinių darybinių sinonimų vartoseną

Ne itin gausias DS eiles sudaro priešdėlių *apy-* ir *po-*, priesagos *-okas* vediniai bei dūriniai, kurių pirmasis sandas *pusiau*. „Pirmasis dėmuo susilpnina arba sustiprina antruoju dėmeniu reiškiamą ypatybę“ [LKG, 1965, 600]. Daugumos šių vedinių ir dūrinių antrojo sando pamatu eina būdvardžiai. Iš viso sudarytos 8 eilės: *apyilgis* – *poilgis* – *ilgokas* – *pusilgis*, *apykietis* – *pokietis* – *kietokas* – *puskietis*, *apylengvis* – *polengvis* – *lengvokas* – *puslengvis*, *apyminkštis* – *pominkštis* –

minkštokas – *pusminkštis*, *apysausis* – *posausis* – *sausokas* – *pussausis*, *apysunkis* – *posunkis* – *sunkokas* – *pussunkis*, *apyšiltis* – *pošiltis* – *šiltokas* – *pusšiltis*, *apytankis* – *potankis* – *tankokas* – *pustankis*. Šie vediniai ir dūriniai dažniausiai rodo, kad kalbama apie šiek tiek mažesnę kiekį tos ypatybės, kuri žymima pamatiniu žodžiu ir kad ji ne visa būdinga apibūdinamam objektui. DŽ_e pateiktos šių vedinių reikšmių definicijos labai panašios (dažnai vediniai ir yra aiškinami bendrašakniu sinonimu): *apykietis* 1 ‘gana kietas’ – *pokietis* ‘gana kietas, apykietis’ – *kietokas* ‘apykietis’ – *puskietis* ‘pusiau kietas, apykietis’, *apyminkštis* ‘gana minkštas’ – *pominkštis* ‘apyminkštis’ – *minkštokas* ‘pusėtinai minkštas, apyminkštis’ – *pusminkštis* ‘pusiau minkštas, apyminkštis’, *apysunkis* 1 ‘gana sunkus’ – *posunkis* ‘apysunkis’ – *sunkokas* 1 ‘apysunkis, gana sunkus’ – *pussunkis* ‘ne visai sunkus’. Vien DŽ_e medžiaga rodo, kad šių darinių sinonimiškumo laipsnis turėtų būti gana didelis. Tai įrodo ir sakiniai, kuriuose vartojami šie DS.

<i>Bulbės apykietės, dar pavirink</i> (LKŽ _e).	<i>Senės kiaulės pokietė mėsa, reikia ilgiau pavirti</i> (LKŽ _e).	<i>Bulvos da kietokos – neišvirę</i> (LKŽ _e).	<i>Rugiai jau nebžali, puskiečiai</i> (LKŽ _e).
<i>Apyminkštis sūris, trupa</i> (LKŽ _e).	<i>Balteglė yra pominkštė</i> (LKŽ _e).	<i>Ledas buvo minkštokas</i> (LKŽ _e).	<i>Šitos kėdės kietos, o šitos pusminkštės</i> (LKŽ _e).
<i>Tas maišas apysunkis, vienas nenuneši</i> (LKŽ _e).	<i>Tas arklys posunkis</i> (LKŽ _e).	<i>Nors ir sunkokas ryšuliukas buvo, ėjau namo pėsčia</i> (LKŽ _e).	<i>Pussunkio svorio boksinkininkas</i> (LKŽ _e).

Nors šie sinonimiški vediniai ir dūriniai gali būti vartojami tokioje pat leksinėje aplinkoje, tačiau išsamesnė jų vartosenos analizė padeda pastebėti ir tam tikrų (nors ir neryškių) semantinių skirtumų. Priešdėlio *po-* vediniai gali žymėti ne tik ne visai pilną, bet ir šiek tiek didesnę nei vidutinę pamatiniu žodžiu pasakytos ypatybės kiekį. Šiems *po-* vediniams savo semantika yra artimesni priesagos *-okas* vediniai. Jie taip pat dažnai turi kiek didesnę reiškiamos ypatybės kiekio semantinį komponentą. Jiems sinonimiški priešdėlio *apy-* ir dūrinių su pirmuoju sandu *pusiau* vediniai dažniausiai žymi mažesnę – ne visai pilną ar šiek tiek didesnę, tačiau ne didesnę nei vidutinę – ypatybės kiekį. Pavyzdžiui, kiek didesnę ypatybės kiekį nurodo junginiai *pokietė mėsa*, *pominkštė balteglė*, *posunkis arklys*, *kietokos bulvos*, *minkštokas ledas*, *sunkokas ryšuliukas*, o mažesnę ypatybės kiekį žymi junginiai *apykietės bulbės*, *apyminkštis sūris*, *apysunkis maišas*, *puskiečiai rugiai*, *pusminkštės kėdės*, *pussunkis svoris*. Todėl kiekvienu atveju tikslesnei šių DS reikšmei nustatyti būtinas kontekstas.

Tekstynu paremta šios grupės DS analizė leidžia išskirti dažniausiai vartojamus, įprastus būdvardžius: *kietokas*, *minkštokas*, *sunkokas* (žr. 4 priedą, 2 lentelę). Taigi šios grupės būdvardžių DS eilių (*apykietis* – *pokietis* – *kietokas* – *puskietis*, *apysunkis* – *posunkis* – *sunkokas* – *pussunkis*, *apyminkštis* – *pominkštis* – *minkštokas* – *pusminkštis*) vartosenoje linkę išigalėti priesagos *-okas* vediniai. Remiantis Tekstyno duomenimis, šiuos DS eilės narius pagal vartosenos dažnumą galima surašyti taip: *kietokas* (48 T) – *puskietis* (9 T) – *pokietis* (2 T) – *apykietis**; *minkštokas* (6 T) –

pusminkštis (5 T) – *apyminkštis* (1 T) – *pominkštis**; *sunkokas* (549 T) – *apysunkis* (169 T) – *pussunkis* (22 T) – *posunkis**. Po priesagos *-okas* vedinių, pagal Tekstyne fiksuojamą darinių pavartojimo gausumą, eina dūriniai ir tik po to priešdėlių *apy-* ir *po-* vediniai. Visiems šiems vediniams būdinga tai, kad jie dažniausiai vartojami įvairioje periodikoje ir grožinėje literatūroje, pvz.: <...> **apyminkštė** pagalbon tuoj skubančio mūsų bičiulio Adomo širdis (T); Uogos gražios, ryškiai raudonos, stambios, **minkštokos** (T); Būtina pradėti gaminti **pusminkščius** ir **minkštus fermentinius sūrius** (T).

2.6. Galūnės *-us* vedinių ir jų sinonimų vartoseną

Iš visų būdvardžių galūnių vedinių gausumu išsiskiria galūnės *-us* vediniai. Galūnė *-us* yra dariausia, lyginant su kitais galūnių darybos afiksais. DŽ_e medžiaga rodo, kad DS eilėse galūnės *-us* vediniai dažniausi – iš viso sudaryta 21 skirtinga kombinacija (t. y. 21,2% visų kombinacijų skaičiaus) ir 125 DS eilės (t. y. 17,3% visų eilių skaičiaus), į kurias įeina galūnės *-us* vediniai. Daugiausia yra galūnės *-us* ir jai sinonimiškų priesagos *-lus* vedinių eilių (23), mažiau yra galūnės *-us* ir priesagos *-nus* (5), galūnės *-us* ir priesagos *-rus* (5), galūnės *-us* ir priesagos *-otas* (3) vedinių eilių, dar mažiau – vien galūnių *-us* ir *-as* (2) ir kt. vedinių eilių (žr. 3 priedą, 1 lentelę). Minėtų priesagų būdvardžiai ir jiems sinonimiški galūnės *-us* vediniai įvardijami kaip ypatybių, kilusių iš veiksmo ar veiksmo rezultato, pavadinimai [Jakaitienė, Laigonaitė, Paulauskienė, 1976, 264].

2.6.1. Galūnės *-us* ir priesagos *-lus* darybinių sinonimų vartoseną

Gausią DS eilių grupę sudaro galūnės *-us* ir priesagos *-lus* vediniai. Remiantis DŽ_e, sudarytos 23 tokios eilės: *dygus* – *dyglus*, *gaišus* – *gaišlus*, *kamšus* – *kamšlus*, *irzus* – *irzlus*, *pritinkus* – *pritiklus*, *rėkus* – *rėklus*, *sakus* – *seklus*, *smukus* – *smuklus*, *šokus* – *šoklus*, *tįsus* – *tįslus*, *triūsus* – *triūslus*, *urzgus* – *urzglus*, *važus* – *vežlus*, *vešus* – *vešlus* ir kt. (žr. 1 priedą). Šie būdvardžiai *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* [1996, 221] įvardyti kaip rezultatinės ypatybės būdvardžiai. Jie daromi iš parastųjų (pvz., *dygus*: *dygo* – *dyglus*: *dygo*, *kamšus*: *kemša* – *kamšlus*: *kemša*) ir priešdėlinių (pvz., *pritinkus*: *pritinka* – *pritiklus*: *pritiko*) veiksmožodžių. Sudarant veiksmožodinius būdvardžius su galūnėmis, dažnai pakinta ir pamatinio žodžio šaknies balsis. Tai kokybinė šaknies balsių kaita, nes vienas „šaknies variantas turi vienokios rūšies (kokybės) balsį o kitas – kitokios“ [Palionis, 1999, 109]. Šių būdvardžių daryboje dažna balsių /e/→/a/ kaita (*kamšus* – *kamšlus*: *kemša*, *sakus*: *seka*, *važus*: *veža*). Pasak G. Akelaitienės [1996, 8], „visos morfonologinės sistemos branduolys, be abejonės, yra vienodo pakilimo balsių /e/→/a/ kaita“. G. Akelaitienė akcentuoja, kad ši /e/→/a/ balsių kaita itin dažna būtent galūnių *-us* būdvardžių dariniuose, lyginant su kitų galūnių vediniais. Pasak jos, „galūnių darybos būdvardžiuose morfonema <e / a> dažniau funkcionuoja kartu su galūne *-us* negu su galūne *-as*“ [Akelaitienė, 1996, 10–11].

DŽ_e šie DS aiškinami taip: *kamšus* 2 ‘kurio galima daug sukimšti’ – *kamšlus* 1 ‘kamšus 2’, *sakus* ‘2 sekklus’ – 2 *seklus* ‘kuris gerai atseka’, *tįsus* 1 ‘lengvai tįstantis, tąsus’ – *tįslus* ‘lengvai tįstantis, tąsus’, *vešus* ‘vešlus’ – *vešlus* ‘gerai augantis, vešantis, tarpus’. Taigi DŽ_e šie būdvardžių vediniai aiškinami sinoniminiu būdu – nurodant vienas į kitą: *kamšlus* – į *kamšus*, *sakus* – į *seklus*, *vešus* – į *vešlus* ir pan. Tai paryškina jų reikšmės artimumą. Kontekstinis šių DS sukeitimas leidžia įsitikinti dideliu jų sinonimiškumo laipsniu. Pavyzdžiui:

Šiomet mūsų šienas labai kamšus (LKŽ _e).	Kamšlus maišas (LKŽ _e).
Šuo, paršas, arklys sakus , kurs atseka atpėdžiui, atranda namus (LKŽ _e).	Seklus arklys – nepaklysi, suseka kelią (LKŽ _e).
Spygliuočių medžių medus dažniausiai tamsus, tirštas, tįsus (LKŽ _e).	Putra tįsli kai klijai (LKŽ _e).
Ežero vietoje bežaliuojąs vešus laukas (LKŽ _e).	Pieva vešli , šieno kaip varškės (LKŽ _e).

Iš pavyzdžių, kuriuose vartojami DS *kamšus* – *kamšlus*, *sakus* – *seklus*, *tįsus* – *tįslus*, *vešus* – *vešlus*, matyti, kad jie yra artimos semantikos žodžiai. Galimi abu vartosenos variantai: **kamšus** šienas ir **kamšlus** šienas, **kamšlus** maišas ir **kamšus** maišas, **sakus** šuo, paršas, arklys ir **seklus** šuo, paršas, arklys, **tįsus** medus ir **tįslus** medus, **tįsli** putra ir **tįsi** putra, **vešus** laukas ir **vešlus** laukas, **vešli** pieva ir **veši** pieva. Vedinių sukeitimas vietomis tame pačiame kontekste nesuteikia sakiniui papildomų prasmės atspalvių.

Abu šių DS eilių nariai gali būti fiksuojami Tekstyne, gali būti fiksuojamas tik vienas arba nefiksuojamas nei vienas iš jų (žr. 4 priedą, 2 lentelę). Abu DS eilės *tįsus* ir *tįslus* nariai įtraukti į Tekstiną, tačiau dažnai vienas iš sinonimiškų būdvardžių yra neįprastas ir gana retas dabartinėje vartosenoje. Galūnės vedinys *tįsus* fiksuojamas 22 kartus. Galūnės vedinio pagrindinė vartojimo sritis yra negrožinė literatūra, pvz.: <...> **tįsi** substancija nėra joks daiktas (T). Vedinio *tįsus* sinonimas *tįslus* yra itin retas – Tekstyne pateiktas vos vienas šio būdvardžio vartosenos pavyzdys iš populiariosios periodikos, pvz.: <...> **rodomi tįslūs bendri planai** (T). DS eilės *vešus** ir *vešlus* vienas iš narių į Tekstiną visiškai neįtrauktas: darinio *vešlus* Tekstyne pateikti net 646 vartosenos atvejai, o jo sinonimas *vešus* – nefiksuojamas. Iš sinonimiškų bendrašaknių vedinių *kamšus** ir *kamšlus**, *sakus** ir *seklus** į Tekstiną neįtrauktas nė vienas (tiesa, DS *sakus* ir *seklus* eilės nariai įtraukti į Tekstiną, tačiau ne ta reikšme, todėl toki pavyzdžiai neaktualūs).

2.6.2. Galūnės *-us* ir priesagų *-nus* bei *-rus* darybinių sinonimų vartoseną

Sinonimiškai santykiaujant galūnės *-us* ir priesagų *-nus* bei *-rus* vediniams sudaryta nedaug DS eilių: 5 galūnės *-us* ir priesagos *-nus* vedinių eilės (*klusus* – *klusnus*, *kvapus* – *kvapnus*, *lipus* – *lipnus*, *prašus* – *prašnus*, *tepus* – *tepnus*) ir 5 sinonimiškų galūnės *-us* ir priesagos *-rus* vedinių eilės (*ėdus* – *ėdrus*, *pakantus* – *pakantrus*, *stangus* – *stangrus*, *stingus* – *stingrus*, *tampus* – *tamprus*). Šie sinonimiški būdvardžiai žymi ypatybės, susijusios su pamatinio žodžio pasakytu veiksmu, gausumą, didelį jos kiekį, palinkimą į tą veiksmą. Iš DŽ_e pateiktų šių vedinių reikšmių definicijų matyti, kad tai artimos semantikos žodžiai: *klusus* ‘gerai girdintis, ausylas’ – *klusnus* 2 ‘klusus’, *kvapus* ‘kuris maloniai kvapia’ – *kvapnus* ‘žr. kvapus’, *lipus* ‘žr. lipnus’ – *lipnus* ‘gerai limpantis’, *prašus* ‘labai, nuolat prašantis, mokantis prašyti’ – *prašnus* ‘žr. prašus’, *tepus* 1 ‘lengvas, geras tepti’ – *tepnus* 2 ‘žr. tepus 1’, *ėdus* 2 ‘ėdrus 1’ – *ėdrus* 1 ‘daug ėdantis, rajus’, *pakantus* ‘gerbiantis kitų nuomonę, apkantus, tolerantingas’ – *pakantrus* ‘kuris pakenčia, kantrus’, *stangus* ‘stangrus’ – *stangrus* ‘nepasiduodantis liekamajai deformacijai, tamprus, stamantrus’,

stingus ‘linkęs stingti; sustingęs’ – *stingrus* ‘žr. *stangrus*’, *tampus* ‘kuris tempiasi, išsitempia’ – *tamprus* 1 ‘stangus, elastingas’. Galūnės *-us* ir priesagų *-nus* bei *-rus* vedinius galima sukeisti tame pačiame kontekste. Pavyzdžiui:

*Šitas arklys daug **ėdesnis*** (LKŽ_e).

*Driežas labai **klusus** ir, mažiausią šlamesį pajutęs, tuojau pasislepia* (LKŽ_e).

*Tai da **prašus** žmogus, žiūrėk, jam ir vėl ko nors prireikė!* (LKŽ_e).

***Stangus** botagas, kurs stovi sustingęs* (LKŽ_e).

*Akis už pilvą didesnė, už kiaulę **ėdresnė*** (LKŽ_e).

*Visa bėda man dar yra, kad ausys **neklusnios*** (LKŽ_e).

***Prašnus** žmogus kaip tas cigonas* (LKŽ_e).

*Eiti darėsi vis sunkiau, **stangrios** lyg spyruoklės karklų šakos daužė veidą.* (LKŽ_e).

Galimi įvairūs atvejai: *ėdesnis* arklys ir *ėdresnis* arklys, *ėdresnė* kiaulė ir *ėdesnė* kiaulė, *klusus* driežas ir *klusnus* driežas, *neklusnios* ausys ir *neklusios* ausys, *prašus* žmogus ir *prašnus* žmogus, *stangus* botagas ir *stangrus* botagas *stangrios* šakos ir *stangios* šakos. Šie pavyzdžiai rodo, kad galūnės *-us* vediniai gali nesunkiai, be ryškesnių semantinių savitumų pakeisti kitus sinonimiškus priesagų *-nus* ir *-rus* būdvardžius.

Tekstyno duomenys leidžia teigti, kad dabartinėje kalboje dažnesni priesagų *-nus* bei *-rus* vediniai: vedinys *stangrus* (155 T) dažniau vartojamas nei jo sinonimas *stangus* (3 T). Abu sinonimais laikytini vediniai dažniausiai vartojami to paties stiliaus tekstuose – grožinėje literatūroje, pvz.: *Ant **stangraus** kreidinio popieriaus lapelio sužėrėjo paaukuotos raidės* (T); *Priėjo **stangus** bernas* (T). Iš DS eilių *ėdus** – *ėdrus*, *klusus** – *klusnus* Tekstyne fiksuojami tik priesagų *-rus* (*ėdrus* 43 T) ir *-nus* (*klusnus* 307 T) vediniai. Vedinys *ėdrus* įprastas periodikoje ir grožinėje literatūroje, pvz.: *Šiaip karšis nors auga lėtai, bet yra **ėdri** žuvis* (T). Vedinio *klusnus* pagrindinės vartosenos sritys yra specializuota periodika ir grožinė literatūra, pvz.: *Visuomet būki nuolanki, **klusni**, nepuoselek savyje puikybės* (T). Nė vienas DS eilės *prašus** – *prašnus** narys į Tekstyną nėra įtrauktas.

2.6.3. Galūnės *-us* ir priesagos *-otas*, galūnių *-us* ir *-as* darybinių sinonimų vartoseną

Galūnės *-us* vediniai, sinonimiškai santykiaudami su priesagos *-otas* vediniais, sudaro tris DS eiles: *miglus* – *miglotas*, *pranarus* – *pranarotas*, *skubus* – *skubotas*. Dvi DS eiles sudaro sinonimiški galūnių *-us* ir *-as* vediniai: *erdvus* – *erdvas*, *pabirus* – *pabiras*. DŽ_e pateikti šių DS reikšmių aiškinimai iš esmės nesiskiria: 2 *miglus* ‘miglotas’ – *miglotas* 1 ‘kuris su migla, ūkanotas’, *pranarus* ‘neskalus, susivijęs, pranarotas’ – *pranarotas* ‘kuris su pranaromis’, *skubus* 1 ‘kurį reikia greitai, nelaukiant daryti’ – *skubotas* ‘per greitai daromas’, *erdvus* ‘turintis erdvės, platus; prš. ankštas’ – *erdvas* ‘žr. *erdvus*’, *pabirus* ‘birus, pabiras’ – *pabiras* 1 ‘birus’. Sinonimiškus bendrašaknius vedinius sieja ta pati akcentuojamos ypatybės reikšmė – tai patvirtina ir LKŽ_e pavyzdžiai:

<p><i>Kur mes josim, broluželiai, šį migluji vakarėli?</i> (LKŽ_e).</p> <p><i>Medis pranarus, obliuojant plėšia</i> (LKŽ_e).</p> <p><i>Skubūs darbai – vieni vargai</i> (LKŽ_e).</p> <p><i>Rūbai nepatogūs, jei per ankštūs ar per erdvūs</i> (LKŽ_e).</p> <p><i>Pabirioj žemėj smagu bulves kast</i> (LKŽ_e).</p>	<p><i>O ko ieškai, berneli, šį miglotą rytėli?</i> (LKŽ_e).</p> <p><i>Vėjų sudurdytas medis auga pranarotas, gunkšlotas, gumbuotas</i> (LKŽ_e).</p> <p><i>Kai jau skubotas darbas, tai ir niekam netikęs</i> (LKŽ_e).</p> <p><i>Erdvas drabužis</i> (LKŽ_e).</p> <p><i>Biralinė duona būdavo labai pabira</i> (LKŽ_e).</p>
---	---

LKŽ_e pavyzdžiai rodo, kad galūnės *-us* ir priesagos *-otas*, galūnių *-us* ir *-as* vediniai, kaip ir dauguma galūnės *-us* ir sinonimiškų priesagų *-lus*, *-nus* ir *-rus* vedinių, pasižymi artima reikšme. Substitucijos metodas įrodo, kad šios grupės DS lengvai galima sukeisti tame pačiame kontekste: *miglus vakaras* ir *miglotas vakaras*, *miglotas rytas* ir *miglus rytas*, *pranarus medis* ir *pranarotas medis*, *skubus darbas* ir *skubotas darbas*, *erdvūs rūbai (drabužiai)* ir *erdvi rūbai (drabužiai)*, *pabiri žemė* ir *pabira žemė*.

Remiantis Tekstynu, galima daryti išvadą, kad DS eilėse, kuriose sinonimiškai santykiauja galūnių *-us* ir *-as* vediniai, galūnės *-us* būdvardžiai vartojami dažniau, plg.: *erdvus* (529 T) – *erdvas* (1 T), *pabirus* (48 T) – *pabiras* (1 T): *Žmogaus gyvenimas, koks **erdvus** jis bebūtų, įrėminamas dviejų datų* (T); ***Erdvas**, ertvas, ertas – talpus, platus, didelis* (T); *Visus šiuos **pabirus** tekstus vienija vos pastebima gija* (T); <...> *kūrinys nepasidarė eklektiškas, sudurstytas, **pabiras*** (T). Iš esmės nesiskiria sinonimiškų galūnės *-us* ir priesagos *-otas* vedinių vartojimo dažnumas: dažniausiai abiejų sinonimiškų būdvardžių pavartojimo skaičius yra panašus (*skubus* – 666 T, *skubotas* – 593 T), pvz.: *Imkitės tvarkyti **skubius**, neatidėliotinus reikalus* (T); *Jokių **skubotų** išvadų bei žaibiškų veiksmų* (T), bet esama atvejų, kai abu DS Tekstyne nefiksuojami (*pranarus** – *pranarotas**). DS eilėje *miglus* – *miglotas* vartojimo dažnumu išsiskiria priesagos *-otas* vedinys *miglotas* (1099 T), o galūnės *-us* vedinys Tekstyne nefiksuojamas: <...> *žiema buvo kaip ne žiema: tamsi, **miglota**, šilta* (T).

3. Pavienės būdvardžių darybinių sinonimų eilės

Priesagų *-inis, -ingas, -uotas, -ėtas*, priešdėlio *apy-* ir galūnės *-us* vediniai dažnai įeina į DS eiles, kuriose jie darybiškai santykiauja su kitų, t. y. retesnių, tarminių darybos afiksų, pvz., *-ainis, -anas, -inas, -ytas, -yvas, -klus, -lus, -nas, -nus, prie-, -rus, -svas, -uitas, -štus, -šus, -tas, -uitas, -zganas* ir kt., bendrašakniais vediniais (žr. 1 priedą). Sudarytos 57 pavienės DS eilės (t. y. 7,9% visų eilių skaičiaus) ir tiek pat afiksų kombinacijų (jos sudaro 57,6% visų kombinacijų skaičiaus). Taigi šios DS eilės vertos dėmesio, nes jos išsiskiria iš jau aptartų eilių kombinacijų įvairumu, darinių sinonimų eilėje gausumu, t. y. eilių ilgumu, ir vartosenos subtilumais (žr. 4 priedą, 3 lentelę).

Ypač įvairios afiksų kombinacijos tų DS eilių, į kurias įeina priesagos *-ingas* vediniai. Šiuo atveju dažniausiai viena afiksų kombinacija realizuota viena DS eile. Remiantis DŽ_e sudaryta 14 skirtingų afiksų kombinacijų ir tiek pat pavienių DS eilių, kuriose vartojamas priesagos *-ingas* vedinys: *-ingas, -anas* ir *-us* (*vargingas* 1 – *varganas* – *vargus*), *-ingas, -ėtas* ir *-inas* (*šiukšlingas* – *šiukšlėtas* – *šiukšlinas*), *-ingas, -ėtas* ir *-ytas* (*šakningas* – *šaknėtas* – *šaknytas*), *-ingas, -ėtas* ir *-otas* (*uolingas* – *uolėtas* – *uolotas*), *-ingas* ir *-inas* (*bėdingas* – *bėdinas*), *-ingas, -ytas* ir *-uotas* (*dantingas* 1 – *dantytas* – *dantuotas*), *-ingas* ir *-yvus* (*efektingas* – *efektyvus*), *-ingas* ir *-nas* (*skolingas* – *skalnas*), *-ingas, -nus* ir *-us* (*vaišingas* – *vaišnus* – *vaišus*), *-ingas, -otas* ir *-uotas* (*dervingas* – *dervotas* – *dervuotas*), *-ingas, -otas* ir *-us* (*audringas* – *audrotas* – *audrus*), *-ingas, -slus* ir *-smus* (*duodingas* – *duoslus* – *dosnus*), *-ingas, -štus* ir *-us* (*darbingas* 3 – *darbštus* – *darbus*), *-ingas* ir *-uitas* (*petingas* – *pečiuitas*). DŽ_e pateiktos šių DS reikšmės yra itin artimos, o dažnai jie aiškinami taip pat, t. y. nurodant į jų pamatinį žodį: *audringas* ‘pasižymintis audromis’ – *audrotas* ‘kuris su audromis, audringas’ – *audrus* ‘audringas, audrotas’, *pečiuitas* ‘petingas’ – *petingas* ‘kuris plačių, tvirtų pečių’, *skolingas* ‘kuris turi skolą (skolų)’ – *skalnas* ‘skolingas’, *vaišingas* ‘mėgstantis vaišinti; gerai vaišinantįs’ – *vaišnus* ‘mėgstantis vaišinti, vaišingas’ – *vaišus* ‘vaišnus’, *vargingas* 1 ‘sunkus, vargus, nepatogus’ – *varganas* ‘vargingas, skurdus’ – *vargus* ‘sunkus, vargingas, varginantis’. Taigi šie bendrašakniai žodžiai laikytini sinonimais. Jų sinonimiškumo laipsnį padeda nustatyti LKŽ_e pavyzdžių analizė.

<i>Laivas buvo nedidelis, o jūra</i> audringa , tai mus visą kelią supo (LKŽ _e).	<i>Tuo tiktai negerai, jog gegužio</i> mėnesis buvo labai audrotas (LKŽ _e).	<i>Kam tos audrios rudens naktys</i> laisvę išdainuos? (LKŽ _e).
<i>Kas kita petingas, o kas kita išmintingas</i> (LKŽ _e).	<i>Baika, kad mažas, ale pečiuitas</i> vyras (LKŽ _e).	
<i>Geriau gulti alkanam, nekaip rytą keltis</i> skolingam (LKŽ _e).	<i>Kad jau ir ana Dievui dūšią skalna</i> (LKŽ _e).	
<i>Yra vaišingų žmonių, o pas</i> kitą ir akmenio negausi galvai prasikalt (LKŽ _e).	<i>Nė nemaniau, kad jis toks</i> vaišnus (LKŽ _e).	<i>Triobos jų gražios, žmonės</i> šviesūs, vaišūs (LKŽ _e).

<i>Vargingas</i> važiavimas ir su rogėm, kai sniego maža (LKŽ _e).	<i>Pasakojo apie varganą, visų skriaudžiamo ir niekinamo valstiečio buitį</i> (LKŽ _e).	<i>Vargus</i> vaiko auginimas be tėvo (LKŽ _e).
---	--	--

Nors galimi keli vartosenos variantai (*audringa jūra, audrota jūra* ir *audri jūra, pečiuitas vyras* ir *petingas vyras, skalna dūšia* ir *skolinga dūšia, toks vaišnus, toks vaišingas* ir *toks vaišus, vargana buitis, varginga buitis* ir *vargi buitis*), tačiau kai kurių vedinių pakeitimas vienas kitu suteikia tam tikrų prasminių atspalvių. Net ir be specialių tyrimų dažnas kalbos vartotojas pasakytų, kad dabartinėje kalboje dažniau girdime vartojant *petingas* nei *pečiuitas*, *skolingas* nei *skalnas*. Būdvardžiai *audringas* ir *audrotas* įprastesni nei jų sinonimas *audrus*, *vargingas* ir *varganas* įprastesni nei *vargus*, kuris yra itin retas (o kai kam gal ir visai negirdėtas). *Vaišingas* yra dažnas žodis, o jo sinonimai *vaišnus* ir *vaišus* neįprasti ir retai vartojami (arba nevartojami) apibūdinant mėgstančius vaišinti asmenis.

Sudarytos 6 skirtingos afiksų kombinacijos ir tiek pat pavienių DS eilių, kuriose vartojamas priesagos *-uotas* vedinys (žr. 3 priedą, 1 lentelę). Pavienėse DS eilėse, į kurias įeina priesagos *-uotas* vediniai, yra nedarių afiksų vedinių, pvz.: priesagos *-uotas* ir kitų afiksų – priesagų *-ainis* (*žabaruotas* – 2 *žabarainis*), *-ainis* ir *-ėtas* (*dryžuotas* – 2 *dryžainis* – *dryžėtas*), *-anas* (*rūkuotas* – *rūkanas*), *-rus* ir galūnės *-us* (*vingiuotas* – *vingrus* 1 – *vingus*) – DS. Su priesagomis *-ainis*, *-anas*, *-ėtas*, *-rus* vediniai sudaromi iš daiktavardžių (*žabaras, rūkas, vingis*) arba būdvardžių (*dryžas*). Nors priesaga *-ainis* nedaug skiriasi nuo priesagos *-inis* (kamiengalyje turi dvibalsį *ai*), tačiau yra ribotesnės vartosenos. Priesagos *-ainis* būdvardžiai „rečiau vartojami literatūrinėje kalboje (išsiverčiama ir be jų), bet nelaikytini visai tarminiais“ [LKG, 1965, 575]. Šie vediniai išskiria daiktus pagal įvairias kokybines ypatybes. Priesagos *-inis* ir *-ainis* (bei *-ienis*) vedinių artimumą įrodo tai, kad istoriniu požiūriu šios priesagos yra tos pačios priesagos variantai. Įprastai vartosenai labiau žinomi tik priesagos *-inis* vediniai, kitų vedinių vartoseną reta. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* [1996, 217] taip pat teigiama, kad priesagų *-ainis* (ir *-ienis*) vediniai „dabartinėje kalboje yra stelbiami kur kas gajesnių priesagos *-inis* būdvardžių ir nyksta“. Dž_e pateiktos tokios šių bendrašaknių būdvardžių reikšmių definicijos: *dryžuotas* ‘kuris su dryžiais’ – 2 *dryžainis* ‘kuris su dryžiais, dryžas’ – *dryžėtas* ‘dryžuotas’, *rūkuotas* ‘rūku apsitraukęs’ – *rūkanas* ‘miglotas, ūkanotas’, *vingiuotas* ‘kuris su vingiais, lankstais’ – *vingrus* 1 ‘vingiuotas, išsisukiojęs’ – *vingus* ‘vingiuotas, vingrus’, *žabaruotas* ‘kuris su žabara, žabais’ – 2 *žabarainis* ‘žabaruotas’. Taigi jų reikšmės yra itin artimos, todėl juos sukeisti vietomis tame pačiame kontekste nesunku.

<i>Ne visiem gražu toki dryžuoti žiurstai</i> (LKŽ _e).	<i>Išaudė dryžainius užvalkalus</i> (LKŽ _e).	<i>Kolonos buvo šviesaus žalsvai dryžėto marmuro</i> (LKŽ _e).
<i>Ši rūkuotą rytelį po beržyną vaikščiojau</i> (LKŽ _e).	<i>Šiandien rūkana diena, t. y. miglota</i> (LKŽ _e).	
<i>Žinojo jis, kad šituo siauru vingiuotu keliu galima išeiti į platų vieškelį</i> (LKŽ _e).	<i>Jie susėdo į karietą ir greitai nukūrė vingriais sodo takeliais</i> (LKŽ _e).	<i>Gilus vingus upelis, mažas mano žirgelis <...></i> (LKŽ _e).

Žabaruotas šienas (LKŽ_e).

| *Žabarainis medis* (LKŽ_e).

Bendrinėje kalboje įprasti ir dažnai vartojami trejopi pasakymai: *vingiuotas kelias*, *vingrus kelias* ir *vingus kelias*, *vingrus takelis*, *vingiuotas takelis* ir *vingus takelis*, *vingus upelis*, *vingiuotas upelis* ir *vingrus upelis*. DS eilėje *rūkuotas* – *rūkanas* nedarios priesagos *-anas* vedinys gali būti keičiamas įprastesniu būdvardžiu *rūkuotas*, pvz.: *rūkana diena* ir *rūkuota diena*, *rūkuotas rytelis* ir *rūkanas rytelis*. Išorinę paviršiaus ypatybę reiškiantis būdvardis *rūkanas* neįprastas, jo sukeitimas turi šiek tiek įtakos semantiniam konteksto atspalviui. Kiek sunkiau priesagos *-uotas* vedinius pakeisti priesagos *-ainis* vediniais, pvz.: dažnai vartojami du itin sinonimiški variantai – *dryžuoti žiurstai* ir *dryžėti žiurstai*, o *dryžainiai žiurstai* gana neįprasti. Sinonimiški būdvardžiai *žabaruotas*, *žabarainis*, kurie išskiria daiktą pagal konkrečią darybinę reikšmę, gali keisti vienas kitą toje pačioje leksinėje aplinkoje (*žabaruotas šienas* ir *žabarainis šienas*, *žabarainis medis* ir *žabaruotas medis*), tačiau priesagos *-ainis* vedinys *žabarainis* turi savitą prasminį atspalvį.

Sudarytos 7 skirtingos afiksų kombinacijos ir tiek pat pavienių DS eilių, į kurias įeina priesagos *-ėtas* vedinys. Šias eiles sudaro priesagos *-ėtas* ir kitų afiksų – priesagų *-iškas* (*tinklėtas* – *tinkliškas*), galūnės *-is* (*skiauterėtas* – *skiauteris*), priesagos *-snus* ir galūnės *-us* (*dulkėtas* 1 – *dulksnus* 1 – *dulkus*) – DS. Iš daiktavardžių *tinklas*, *skiauterė*, *dulkės* padaryti būdvardžių vediniai santykiauja šiomis reikšmėmis: *tinklėtas* ‘tinkliškas’ – *tinkliškas* ‘kuris tinklo pavidalo’, *skiauterėtas* ‘kuris su skiautere’ – *skiauteris* ‘kuris su skiautere, skiauterėtas’, *dulkėtas* 1 ‘dulkantis’ – *dulksnus* 1 ‘dulkantis, dulkus’ – *dulkus* ‘labai dulkantis’. Šių vedinių sinonimiškumo laipsnį parodo LKŽ_e pavyzdžiai:

<i>Kelias labai dulkėtas –</i>	<i>Kad linai dargnoje nenušoksta,</i>	<i>Ot dulkūs miltai – kai pradėjau</i>
<i>važiuojant labai apdulkėjau</i>	<i>tai jie dulksnūs, lengvūs, o ne</i>	<i>malt, tai tik eina iš girnų</i>
(LKŽ _e).	<i>svarūs (LKŽ_e).</i>	(LKŽ _e).
<i>Gaidys skiauterėtas krapštė kanakados</i>	<i>Skiauterė višta (LKŽ_e).</i>	
<i>sąmėžinį, grūdo ieškodamas (LKŽ_e).</i>		
<i>Mikrolino kristalai atrodo mikroskope tinklėti</i>	<i>Tinkliškas gyslotumas – kai gyslos prie paties</i>	
(LKŽ _e).	<i>lapo pagrindo gausiai šakojasi (LKŽ_e).</i>	

Pavyzdžiai rodo, kad galimi ir dabartinėje kalboje dažniausiai vartojami įvairūs pasakymai: *dulkėtas kelias*, *dulksnus kelias* ir *dulkus kelias*, *tinkliškas gyslotumas* ir *tinklėtas gyslotumas*. Priesagos *-ėtas* vedinys *skiauterėtas* dažnesnis ir įprastesnis nei jo sinonimas: galūnės *-is* vedinys *skiauteris* (*skiauterė* višta) teikia tekstui papildomą reikšminį atspalvį. Taigi šių pavienių DS eilių vediniai „turi arba visai tą pačią reikšmę, sutampa ir stilistiškai, arba skiriasi subtiliais prasminiais bei stilistiniais atspalviais“ [Pikčilingis, 1988, 45].

Sudarytos 8 skirtingos afiksų kombinacijos ir tiek pat pavienių DS eilių, į kurias įeina priešdėlio *apy-* vedinys. DŽ_e surinkta medžiaga patvirtina teiginį, kad „bendrinėje kalboje paprastai vartojamas tik priešdėlis *apy-*, o tarmėse yra ir *pa-*, *po-*, *prie-*, *pro-*“ [Paulauskienė, 2006, 49]. Galima išskirti tokias pavienes DS eiles: vedinių su afiksais *apy-*, *-yvas* ir *po-* (*apyjaunis* – *jaunyvas*

– *pojaunis*), *apy-*, *po-* vedinių ir dūrinių su dėmeniu *pusiau* (*apyaukštis* – *poaukštis* – 2 *pusaukštis*), vedinių su afiksais *apy-* ir *-svas* (*apygeltonis* – *gelsvas*) DS eilės. Šios DS eilės įdomios ir vertos dėmesio ne tik dėl įvairių darybos afiksų kombinacijų, bet ir dėl DS eilių ilgumo – jas sudaro ne tik du ar trys vediniai (kaip didžioji dauguma sudarytų DS eilių), bet ir keturi ar penki vediniai bei dūriniai: *apy-*, *-yvas*, *-okas*, *po-* vedinių ir dūrinio su dėmeniu *pusiau* (*apysenis* 1 – *senyvas* – *senokas* – *posenis* – *pussenis*), *apy-*, *-okas*, *po-*, *prie-* vedinių (*apykvailis* – *kvailokas* – *pokvailis* – *priekvailis*), *apy-*, *-okas*, *po-*, *prie-* vedinių ir dūrinio (*apytrumpis* 1 – *trumpokas* – *potrumpis* – *prietrumpis* – *pustrumpis*), *apy-*, *-okas*, *-svas* vedinių ir dūrinio (*apyžilis* – *žilokas* – *žilsvas* – *pusžilis*), *apy-*, *-okas*, *-svas*, *-zganas* vedinių ir dūrinio (*apybaltis* – 1 *baltokas* – *balsvas* – *balzganas* – *pusbaltis*) eilės. Visi šie vediniai žymi tam tikrą ypatybės laipsnį t. y. nepilną pasakytos ypatybės kiekį. Šioje DS grupėje svarbią reikšmę turi dūriniai. Itin darūs tie būdvardžiai, kurių pirmuoju sandu einarieveiksmis *pus(iau)*. Riveiksmis būdvardžiui, kurio pirmuoju dėmeniu jis eina, suteikia naujų prasminių atspalvių – dūriniai įgyja nepilną įvardytos ypatybės kiekio reikšmę (kaip ir afiksų *apy-*, *-svas*, *-okas* vediniai). Sinonimais laikytini vediniai turi labai artimas reikšmes: *apybaltis* ‘gana, beveik baltas’ – 1 *baltokas* ‘apybaltis’ – *balsvas* ‘balzganas, apybaltis’ – *balzganas* ‘neaiškiai baltas, balsvas’ – *pusbaltis* ‘pusiau baltas, apybaltis’, *apyjaunis* ‘gana jaunas’ – *jaunyvas* ‘apyjaunis, nesenas’ – *pojaunis* ‘gana jaunas, apyjaunis’, *apykvailis* ‘bent kiek kvailas’ – *kvailokas* ‘kiek kvailas’ – *pokvailis* ‘truputį kvailas, apykvailis’ – *priekvailis* ‘apykvailis, puskvailis’. Šie sinonimai gali būti keičiami vienas kitu tame pačiame kontekste. Pavyzdžiui:

<i>Rugiai jau apybalčiai, tuoj reiks pjaut</i> (LKŽ _e).	<i>Kalne jau baltokos avižos, netrukus galėsime pjauti</i> (LKŽ _e).	<i>Balsvos suknelės man gražesnės už visai baltas</i> (LKŽ _e).	<i>Upė balzguna nuo ūkanos</i> (LKŽ _e).	<i>Šitas audeklas tai pusbaltis</i> (LKŽ _e).
<i>Kur tau, ana da ieško</i> (LKŽ _e).	<i>apyjaunio</i>	<i>Aš jaunyvas pažiūrėti, bet kiek senesnio amžiaus, negu iš tikrųjų atrodau</i> (LKŽ _e).	<i>Pojaunė</i>	<i>močia nenori apsileist</i> (LKŽ _e).
<i>Ta mūsų merga tokia apykvailė</i> (LKŽ _e).	<i>Vaikinas buvo truputį kvailokas</i> (LKŽ _e).	<i>Jie turėjo sūnų, kurs buvo pokvailis</i> (LKŽ _e).	<i>Tas jos vaikinias pavepęs i priekvailis</i> (LKŽ _e).	

Trumpesnėje eilėje DS *apyjaunis*, *jaunyvas*, *pojaunis* galimi vartoti tame pačiame kontekste be akivaizdesnių reikšminių skirtumų (*apyjaunio ieško*, *jaunyvo ieško* ir *pojaunio ieško*, *aš jaunyvas*, *aš apyjaunis* ir *aš pojaunis*, *pojaunė močia*, *apyjaunė močia* ir *jaunyva močia*). Ilgujų DS eilių pavydžių analizė leidžia daryti kiek kitokias išvadas. Nors įmanomi keli variantai (*pusbaltis audeklas*, *apybaltis audeklas*, *baltokas audeklas*, *balsvas audeklas* ir *balzganas audeklas*, *priekvailis vaikinias*, *pokvailis vaikinias*, *kvailokas vaikinias* ir *apykvailis vaikinias*), tačiau substitucija rodo, kad šių vedinių sinonimiškumo laipsnis skiriasi. DS *apybaltis*, *baltokas*, *pusbaltis* vartosenoje yra itin artimi ir taikant substitucijos metodą nekyla problemų dėl jų keitimo vienas kitu

(*apybalčiai rugiai*, *baltoki rugiai* ir *pusbalčiai rugiai*). Tačiau sinonimiškų vedinių *balsvas* ir *balzganas* keitimas reikalauja apdairesnio požiūrio į vartojimo aplinką ir detalesnio išigilinimo į konkrečią situaciją, nes šie du sinonimiški būdvardžiai „rodo mažesnio intensyvumo ypatybę, kaip pagrindiniu žodžiu pasakoma ypatybė“ [LKG, 1965, 565], t. y. šiek tiek mažesnę nei priešdėlio *apy-*, priesagos *-okas* vediniai ar dūrinys. Sinonimiškus kitos ilgosios DS eilės būdvardžius *apykvailis* ir *kvailokas* galima lengvai pakeisti viena kitu (*apykvailė merga* ir *pokvailė merga*), o kiti du šios eilės nariai – *pokvailis* ir *priekvailis* – teikia savitą prasminį atspalvį, nes nėra toki įprasti kaip priešdėlio *apy-* ir priesagos *-okas* vediniai. Priešdėlių *po-* ir *prie-* vediniai „vartojami kiek rečiau kaip panašios reikšmės *-okas*, *-a* priesagos arba *apy-* priešdėlio būdvardžiai ir eina pastarųjų sinonimais“ (DLKG, 1996, 225).

Gana nemažai pavienių DS eilių su galūnės *-us* vediniais, kurie sinonimiškai santykiauja su nedarių afiksų vediniais. Šios DS eilės pasižymi afiksų kombinacijų įvairumu. Sudaryta 15 skirtingų afiksų kombinacijų ir tiek pat pavienių DS eilių, į kurias įeina galūnės *-us* vedinys, pvz.: galūnių *-us*, *-as* ir priesagos *-tas* (*pašlijus* – *pašlijas* – *pašlitas*), galūnės *-us* ir priesagų *-klus* (*rijus* – *ryklus*), *-lus* ir *-nus* (*kibus* 1 – *kiblus* – *kibnus*), *-nas* ir *-nus* (*gluodus* – *gluodnas* – *gluodnus*), *-snus* (*verkus* – *veksnus*), *-stus* (*valkus* 1 – *valkstus*), *-štus* ir *-šus* (*gobus* – *gobštus* – *gobšus*), *-tus* (*nuogandus* 1 – *nuogastus*) DS. Su priesagomis *-klus*, *-lus*, *-nas*, *-nus*, *-snus*, *-stus*, *-štus*, *-šus*, *-tas*, *-tus* vediniai sudaromi iš paprastųjų (*glauti*, *glusti*, *gobti*, *kibti*, *ryti*, *verkti*, *vilkti*) arba priešdėlinių (*nusigąsti*, *pašlyti*) veiksmažodžių. „Visi veiksmažodinės kilmės būdvardžiai žymi ypatybę, susijusią su veiksmu“ [Jakaitienė, 1976, 264]. Būdvardžių DS žymima veiksmo ypatybė gali būti dvejopo pobūdžio: a) ypatybė, kilusi iš veiksmo rezultato (*nuogandus* – *nuogastus*, *pašlijus* – *pašlijas* – *pašlitas*) ir b) ypatybė, kilusi iš paties veiksmo (*glaudus* 1 – *glauostas*, *gluodus* – *gluodnas* – *gluodnus*, *gobus* – *gobštus* – *gobšus*, *kibus* 1 – *kiblus* – *kibnus*, *rijus* – *ryklus*, *verkus* – *veksnus*, *valkus* – *valkstus*). Dž_e šie sinonimais laikytini vediniai apibūdinami labai panašiai, aiškinant dažniausiai nurodama į jų pamatinį žodį: *gobus* ‘gobšus’ – *gobštus* ‘gobšus’ – *gobšus* ‘daug norintis, godus’, *kibus* 1 ‘greitai kimbantis, limpantis’ – *kiblus* ‘kibus’ – *kibnus* ‘kibus’, *rijus* ‘ryt. žr. 2 rajus’ – *ryklus* ‘šnek. kuris daug ryja, rajus, èdrus’, *nuogandus* 1 ‘baisus, gąsdinantis’ – *nuogastus* ‘nuogąstį, baimeį keliantis, baugus’. Galimas šių sinonimų pakeitimas vienas kitu, pvz.:

Gobų žmogų pigu pažinti (LKŽ_e).

Kibi merga: tik pakalbink, jau ir juokias (LKŽ_e).

Ot **rijos** kiaulės, mes ir grūdų netesėsima (LKŽ_e).

Štai dėl ko taip gūisiais stena jūros **nuogandi** banga (LKŽ_e).

Neverta žmogui būti per daug **gobščiam** (LKŽ_e).

Koks jis **kiblus** prie moterų! (LKŽ_e).

Žmonės labai pinigų **gobšūs** (LKŽ_e).

Jau kad tu per daug **kibnus**, tai aš in tave nelįsiu (LKŽ_e).

Šitie paršai labai **ryklūs**, kaip mat supenėsima (LKŽ_e).

Senieji lietuviai žemaičiai buvo žydromis akimis, **nūgąščios** požvilgos (LKŽ_e).

DŽ_e pateiktos reikšmių definicijos ir LKŽ_e pavyzdžiai rodo, kad vartosenoje įmanomi keli variantai: **gobus** žmogus, **gobštus** žmogus ir **gobšus** žmogus, **kibi** merga, **kibli** merga ir **kibni** merga, **riji** kiaulė ir **rykli** kiaulė, **nuogandi** jūra ir **nuogąsti** jūra. Šie DS pasižymi dideliu sinonimiškumo laipsniu.

Išsiaiškinus pavienes DS eiles sudarančių bendrašaknių darinių bendro vartosenos skaičiaus, dažniausių vartojimo sferų panašumus ir skirtumus (remiantis Tekstynu), galima išskirti tris pavienių DS eilių grupes.

1) DS eilės, kurių visi bendrašakniai vediniai fiksuojami Tekstyne. Šių DS eilių nariams būdinga dvejopa vartoseną:

a) Bendras vartosenos skaičius rodo, kad dažniausiai dominuoja tik vienas DS eilės narys, o kitas (-i) yra labai retas (-i), pvz.: *apybaltis* (2 T) – *baltokas* (9 T) – *balsvas* (84 T) – *balzganas* (135 T) – *pusbaltis* (2 T), *apyjaunis* (55 T) – *jaunyvas* (25 T) – *pojaunis* (8 T), *apykvailis* (8 T) – *kvailokas* (86 T) – *pokvailis* (4 T) – *priekvailis* (9 T), *bėdingas* (1 T) – *bėdinas* (31 T), *dantingas* (18 T) – *dantytas* (161 T) – *dantuotas* (1 T), *darbingas* (1125 T) – *darbštus* (1182 T) – *darbus* (2 T), *dulkėtas* (367 T) – *dulksnus* (1 T) – *dulkus* (4 T), *efektingas* (615 T) – *efektyvus* (5589 T), *uolingas* (6 T) – *uolėtas* (90 T) – *uolotas* (1 T), *skolingas* (2119 T) – *skalnas* (3 T). Dažniausios šių DS vartosenos sferos skiriasi: *bėdingas* įprastas specialiosios periodikos, o *bėdinas* – grožinės literatūros būdvardis, *efektingas* dažniausiai vartojamas respublikinėje periodikoje, o jo sinonimas *efektyvus* – specialiojoje periodikoje, būdvardžio *skolingas* pagrindinė vartosenos sritis įvairūs periodikos tekstai, o daug retesnio sinonimiško vedinio *skalnas* – negrožinė literatūra, pvz.: *Bėdingas koncertavimo būdas kai per mišparus giedama visa eilė motetų ir psalmių* (T); *Tai, broleli, yra mūsų bėdino saugumo žvaigždė* (T); *Trečiąjį kėlinį mūsų rinktinė pradėjo efektingu spurtu* (T); *Šios savybės ir užtikrina efektyvią apsaugą nuo ugnies* (T). Ilgesnės DS eilės turi daugiau vartosenos panašumų: grožinėje literatūroje dažniausiai vartojami abu bendrašakniai dariniai *apyjaunis* ir *jaunyvas*, o *pojaunis* – jau kito, t. y. publicistinio, stiliaus žodis; periodikos sritis sieja du vedinius *uolingas* ir *uolėtas*, o itin retas jų sinonimas *uolotas* pavartotas vienintelį kartą negrožinėje literatūroje, pvz.: *Peizažai akinančiai baltas ir tik kur ne kur matyti uolingos viršūnėlės* (T); *Čia gaivi jūra, uolėtos jos pakrantės ir smėlėti paplūdimiai* (T); *Odisėjas neteigia, kad ji pati gražiausia ir turtingiausia (kraštas uolotas), bet Tėvynė – ne vien turtas* (T).

b) DS eilės, kurių bendrašakniai vediniai yra lygiaverčiai, t. y. jų bendras vartosenos skaičius labai panašus, pvz.: *apyaukštis* (9 T) – *poaukštis* (8 T) – *pusaukštis* (2 T), *petingas* (51 T) – *pečiuitas* (50 T), *šakningas* (1 T) – *šaknėtas* (1 T) – *šaknytas* (1 T). Tačiau šių darinių vartosenos sferos ne visada sutampa: *apyaukštis* dažniausiai vartojamas negrožinėje literatūroje, *poaukštis* – populiariojoje periodikoje, o *pusaukštis* įprastas grožinėje literatūroje, pvz.: *Kiekvienas ūgio variantas skirstomas į aukštą, apyaukštį, vidutinį, apyžemį ir žemą* (T); *Balto sniego ir žalių pušynų*

karalystėje – **poaukštė** kalva (T); *Batelio kulniukas kietas*, **pūsaukštis** (T). DS eilės šakningas – šaknėtas – šaknytas dviejų paskutinių darinių vartojimo sfera sutampa, abu dariniai būdingi meninei kalbai, o priesagos *-ingas* vedinys įprastas specialiosios periodikos kalboje. Bendrašaknių vedinių *pečiuitas* – *petingas*, kuriais pavadinamas tas, kuris plačių, tvirtų pečių, dažniausia vartosenos sfera visiškai sutampa. Abu šie būdvardžiai būdingi meninio stiliaus tekstams, pvz.: *Buvo kresnas, pečiuitas ir labai trumpai pasikirpęs plaukus* (T); *Užkandžiavo ketvertas pečiųų* jaunų vyrų (T).

2) Nemažai tokių DS eilių, kai vienas (ar keli) iš sinonimų eilės narių visiškai neįtrauktas (-i) į Tekstyną, o kitas (-i) fiksuojamas (i-), pvz.: *apygeltonis** – *gelsvas* (984 T), *apysenis* (20 T) – *senyvas* (986 T) – *senokas* (23 T) – *posenis* (2 T) – *pussenis**, *apyžilis* (6 T) – *žilokas** – *žilvas* (2 T) – *puszilis**, *audringas* (1324 T) – *audrotas* (25 T) – *audrus**, *dervingas* (14 T) – *dervotas** – *dervuotas* (11 T), *dryžuotas* (282 T) – *dryžainis** – *dryžėtas* (3 T), *duodingas* (1 T) – *duoslus** – *dosnus* (875 T), *gluodus* (3 T) – *gluodnas** – *gluodnus* (1 T), *gobus** – *gobštus** – *gobšus* (81 T), *kibus* (34 T) – *kiblus* (1 T) – *kibnus**, *nuogandus* (3 T) – *nuogastus**, *rūkuotas* (1 T) – *rūkanas**, *skiauterėtas* (21 T) – *skiauteris**, *šiukšlingas** – *šiukšlėtas* (3 T) – *šiukšlinas* (33 T), *tinklėtas** – *tinkliškas* (9 T), *vaišingas* (80 T) – *vaišnus** – *vaišus**, *vargingas* (630 T) – *varganas* (1269 T) – *vargus**, *vingiuotas* (400 T) – *vingrus* (188 T) – *vingus**. Vadinasi, kai kurios sisteminės DS eilės realiai nefunkcionuoja – ilgainiui jos gali sutrumpėti arba išnykti.

Tekstyno medžiaga rodo, kad esama šių bendrašaknių darinių vartosenos sferų skirtumų (žr. 4 priedą, 3 lentelę). DS eilėje *apysenis* – *senyvas* – *senokas* – *posenis* – *pussenis** visi keturi Tekstyne fiksuojami bendrašakniai vediniai vartojami skirtingose srityse: *apysenis* dažnas grožinėje literatūroje, *senyvas* – respublikėje periodikoje, *senokas* – populiariojoje periodikoje, o *posenis* įprastas populiariojoje ir grožinėje literatūroje (nors šis darinys vartosenos sferų atžvilgiu yra šiek tiek artimesnis būdvardžiams *apysenis* ir *senokas*), pvz.: *Kiekvieną pavasarį jame žydi keturios apysenės obelys, kriaušės, vyšnios, slyvos, serbentai, argastai* (T); *Retai pasigirsta labai jaunų ar senyvu balsų* (T); *Šioje iliustracijoje pateikti senoki duomenys* (T); *Jis vaikščiojo aplinkui ryškiai raudoną posenę mašiną* (T). Visiškai skirtinguose tekstuose galime rasti pavartotus du sinonimiškus būdvardžius *audringas* ir *audrotas* (iš DS eilės *audringas* – *audrotas* – *audrus**). Akivaizdžiai vartosenoje dominuojantis priesagos *-ingas* vedinys dažniausiai vartojamas respublikinėje periodikoje, o jo sinonimas *audrotas* – grožinės literatūros žodis, pvz.: *Garsas čia savo stichijoje – kartais primena audringą jūrą* (T); *Regiu ir šaltos bronzinės šviesos blykstelėjimą audrotose krušos debesyse* (T). Taigi vienas vedinys labiau tinka publicistiniams, o kitas – meniniams tekstams. Tokia pat vartojimo situacija būdinga ir kitos DS eilės *dervingas* – *dervotas** – *dervuotas* į Tekstyną įtrauktiems bendrašakniams vediniams: *dervingo* pagrindinė sritis – populiarioji periodika, o *dervuoto* – grožinė literatūra, pvz.: *Šamanai vartojo ir kitokias*

apkvaišinančias medžiagas iš **dervingų** arba aromatinių augalų (T); Mosuoja čia rankom kaip balandis **dervuotais** sparnais (T).

Yra atvejų, kai visi vienos DS eilės sinonimiški būdvardžiai įprasti vienoje kurioje nors iš Tekstyne išskiriamų sričių. Taigi iš keturių DS eilės *apyžilis – žilokas* – žilsvas – pusžilis** narių du į Tekstyną įtraukti bendrašakniai vediniai *apyžilis* ir *žilsvas* yra įprasti meninės kalbos žodžiai, pvz.: *Papurtė mama galvą, tuos **apyžilius** savo plaukus* (T); *Ten prie stalo sėdėjo pagyvenęs vyras aukštytyn subrauktais **žilsvais** plaukais* (T). Šios grupės DS vienijanti sritis gali būti ne tik grožinė literatūra, bet ir periodika. Bendrašakniai vediniai *vargingas* ir *varganas* dažni populiariojoje (*vargingas* – 149 T) ir vietinėje (*varganas* – 310 T) periodikoje. Taigi šie DS paprastai vartojami publicistinio stiliaus tekstuose ir pabrėžia esminį šio funkcinio stiliaus emocingumo ir logiškumo santykį, pvz.: *Ypač **vargingoje** būklėje atsidūrė mūsų pedagogai, kurie yra atsakingi už mūsų jaunimo auklėjimą* (T); *Ten dar esama laisvų ar **varganomis** lūšnomis užstatytų, tinkamai nesutvarkytų plotų* (T). Periodikos sritis įprasta ir DS *vingiuotas – vingrus* vartosenai – abu šie priesagų vediniai dažni populiariojoje periodikoje: *vingiuotas* šioje periodikoje pavartotas 72, o *vingrus* – 46 kartus, pvz.: *Dabar jis jau nebeieško saulės spindulio **vingiuotoje** gatvėje, nesidžiaugia langų ir bažnyčių bokštų spindėjimu* (T); ***Vingrūs** takeliai aplink rūmus nukloti smaragdais* (T). Periodikos sritis vienija ir DS *šiukšlėtas – šiukšlinas*, pvz.: *Ūkininkas, atvežęs nuo kombaino **šiukšlėtų** miežių* (T); *Tai niūroki, **šiukšlini** kvartalai aprašinėtomis sienomis* (T). Populiarioji periodika ir grožinė literatūra yra pagrindinės į Tekstyną įtrauktų DS *dryžuotas – dryžėtas* vartojimo sritys, pvz.: *Didžiulės salės, iki lubų prikrauto rausvai **dryžuotų** pakų* (T); *Pastatė stiklą, į **dryžuotą** pižamos rankovę nusivalė pirštus* (T); ***Dryžėti** saldainiai papsės į kibirą* (T); *Kai kurių rūšių lapai trikampiai, skersai **dryžėti*** (T).

3) Yra pavienių sisteminių DS eilių, kurių visi sinonimiški būdvardžiai į Tekstyną nėra įtraukti, pvz.: *pašlijus* – pašlijas* – pašlitas*, rijus* – ryklus*, valkus* – valkstus*, žabaruotas* – žabarainis**. Vadinasi, šios sisteminės eilės realiai nefunkcionuoja.

Pavienių DS eilėse yra itin sinonimiškų bendrašaknių vedinių, bet yra ir tokių, kurie sakiniams suteikia savitus, kiek kitokio pobūdžio prasminius akcentus, t. y. ryškesnius ar net stipresnius reiškiamos ypatybės bruožus. Taigi „sinonimų prigimtis yra dvilypė: iš vienos pusės, tai yra tą patį reiškiantys žodžiai, o iš kitos pusės – tai žodžiai, kai kuo besiskiriantys“ [Аникина, Бельчиков, Вакуров, 1976, 19]. Tekstyno duomenys padeda nustatyti konkretesnes pavienių DS eilių vartosenos ypatybes: gali dominuoti vienas DS eilės narys, bendrašakniai vediniai gali būti lygiaverčiai, vienas ar keli DS nariai į Tekstyną gali būti neįtraukti, o kiti tos pačios eilės nariai – fiksuojami, Tekstyne gali būti nefiksuojamas nė vienas DS eilės narys.

4. Būdvardžių darybinių sinonimų stilistinė vartosena

Efektyvios žodžių darybos išgalės yra stilistinės raiškos šaltinis. DS eiles sudarančių būdvardžių dariniai gali skirtis įvairiais prasminiais atspalviais. Šios skirtybės dar vadinamos reikšminiais, arba semantiniais, kalbos atspalviais. Kai kurie DS dažnai skiriasi tuo, kad teikia nevienodą vadinamąją papildomą informaciją, t. y. turi skirtingą ekspresijos, arba raiškumo, galią, žadina skirtingus jausmus, vaizdinius ar asociacijas. Tai – emociniai-ekspresiniai atspalviai. Emocinis atspalvis yra pagrindas dariniui įsitvirtinti tam tikroje kalbos vartojimo srityje. DS vartojimo sritys gali įvairuoti. Būdvardžių DS gali turėti tam tikrų požymių, kurių įgyja vartojami vienoje ar kitoje sferoje, t. y. moksliniuose veikaluose, grožinėje kūryboje, šnekamoje kalboje, publicistiniuose straipsniuose ar administracinio pobūdžio raštuose. Tai – funkciniai kalbos stiliai. Funkciniai stiliai yra istoriškai susiformavusi bendrinės kalbos atmaina, kurios stilistines ypatybes ir kalbos priemones lemia kalbos vartojimo sritis, turinys ir funkcijos [Župerka, 2001, 78].

Stilistiniai DS atspalviai atlieka svarbų vaidmenį: konkrečiu vartosenos atveju pabrėžia darinio tinkamumą arba išryškina darinio, kaip „svetimkūnio“, pojūtį. Taigi vienu atveju darinys gali lengvai įsikomponuoti tekste, kitu atveju – skambėti keistai ar net ironiškai. Neužtenka vien tik žinoti, ką reiškia būdvardžių DS, – svarbu ir kaip tai išreiškama, t. y. kokią papildomąją informaciją jie teikia. „Tai žodžiu komunikuojama informacija apie savitą kalbos vartotojo (kalbėtojo ar pašnekovo) santykį su designatais arba apie pačių bendraujančių žmonių tarpusavio santykius“ [Jakaitienė, 1988, 48]. Stilistinių ypatybių suvokimas grindžiamas lyginimu, kuris gali būti akivaizdus arba numanomas. Taigi stilistinis kalbos aspektas gyvuoja kontrasto pagrindu. Stilistiniai būdvardžių DS atspalviai tampa ypač ryškūs tada, kai sugretinus skirtingų konotacijų darinius kurio nors būdvardžio darinio vartojimas konkrečiu atveju neatitinka situacijos. Daugelis stilistiškai žymėtų darinių turi abu stilistinės reikšmės komponentus – funkcinį ir emocinį-ekspresinį. Funkcinės ir emocinės-ekspresinės kalbos ypatybės sudaro stilistinius kalbos atspalvius. Stilistiškai žymėti žodžiai įgyja vadinamą „mikroklimatą“, kuris lemia jo vartojimo vienur tinkamumą ir nevartojimą kitur [Pikčilingis, 1975, 13–14].

Džė medžiaga rodo, kad daugiausia stilistinių pažymų yra negausiose, ypač pavienėse būdvardžių DS eilėse. Sinonimų eilėse daugiausia stilistiškai neutralių darinių, turinčių tik denotatinę reikšmę, žodynuose jie neturi jokių stilistinių pažymų, yra „indiferentūs visais atžvilgiais ir be jokio stilistinio transformavimo gali būti vartojami visuose stiliuose“ [Pikčilingis, 1975, 9]. Šalia denotatinės reikšmės keliasdešimt būdvardžių darinių turi konotatinę reikšmę. Stilistinė konotacija – tai papildomas žodžio turinys, signalizuojantis žodžio funkcinį priklausymą [Barauskaitė, 1980, 43]. Iš visų 1556 būdvardžių darinių stilistines pažymas turi 37 būdvardžių dariniai, t. y. 2,4% viso darinių skaičiaus. Stilistines pažymas turintys dariniai įeina į 32 DS eiles,

t. y. 4,4% viso DS eilių skaičiaus. Užfiksuoti 9 skirtingi stilistinio žymėjimo atvejai: *knyg.*, *ntk.*, *prk.*, *psn.*, *ryt.*, *šnek.*, *tarm.*, *žem.*⁸ Iš visų DS daugiausia (12) pažymą *prk.* turinčių būdvardžių darinių. Mažiau būdvardžių darinių, turinčių pažymą *žem.* (7), *ryt.* (5), *tarm.* (4), *šnek.* (3). Užfiksuotas vos vienas ar du atvejai, kai į DS eiles įeina būdvardžių dariniai su pažymomis *knyg.* (2), *ntk.* (2), *psn.* (1), *tech.* (1). Stilistiškai žymėtų darinių ir DS eilių, į kurias įeina stilistiškai žymėti būdvardžių dariniai, skaičius rodo, kad stilistine įvairove būdvardžių dariniai nepasižymi. Šiek tiek įvairesni stilistinio žymėjimo būdai.

DŽ_e daugiausia šnekamosios leksikos sluoksniui priklausančių darinių. Šnekamasis žodis – kalbos „amžinasis gyvybės medis“ [Pikčilingis, 1975, 96]. Kalbėtojas, vartodamas pažymą *šnek.* turinčius žodžius, „neslepia, kad jis laisvai bendrauja, nesivaržo, bet ryškiai emociškai nevertina“ [Barauskaitė, 2001, 146]. Stilistinį šnekamosios leksikos sluoksnį sudaro žodžiai, susiję su neoficialiaja, buitine kalbos vartojimo sfera, tai: „kalba šeimoje, gatvėje, kelionėje, artimų žmonių laišakai, t. y. asmeninė (neoficialioji, neprofesinė) komunikacija“ [Župerka, 2001, 89]. Į tris DS eiles įeina neutralūs ir pažymą *šnek.* turintys dariniai. Šiuo atveju priesagos *-ingas* vediniai sinonimiškai santykiauja su priesagų *-otas*, *-inas* ir *-nas* vediniais: *bėdingas* ‘turintis daug bėdų’ – *bėdinas* ‘šnek. nelaimingas, vargingas’, *galvingas* 2 ‘šnek. protingas, gudrus’ – *galvotas* 1 ‘išmintingas, gudrus’, *skolingas* ‘kuris turi skolą’ – *skalnas* ‘šnek. žr. skolingas’. Priesagos *-ingas* vediniai yra neutralūs, o sinonimiškiems priesagų *-otas*, *-inas* ir *-nas* vediniams būdingas šnekamosios kalbos atspalvis – tai patvirtina ne tik DŽ_e medžiaga, bet ir LKŽ_e pavyzdžiai:

Bėdingas gyvenimas (LKŽ_e).
Sena boba, ale **galvinga** (LKŽ_e).

Geriau gulti alkanam, nekaip rytą keltis
skolingam (LKŽ_e).

Bėdinas vaikelis, tėvų neteko (LKŽ_e).
Ieškok marčios ne turtingos, ale
galvotos (LKŽ_e).
Dirba dirba žmogus ir **skalnas** atlieka (LKŽ_e).

Būdvardžių dariniams su pažyma *prk.*, t. y. perkeltinės reikšmės dariniams, sudarantiems daugumą tarp visų kitų stilistiškai žymėtų darinių, taip pat būdingas stilistinis šnekamosios kalbos atspalvis. DŽ_e daugiausia tokių būdvardžių darinių, kurių vienas į DS eiles įeinantis darinys turi pažymą *prk.*, o kitas – stilistiškai neutralus. Šiuo atveju sinonimiškai santykiauja priesagų *-inis* ir *-iškas* vediniai: *mikroskopinis* – *mikroskopiškas*, *stichinis* – *stichiškas****, *vaškinis* – *vaikiškas*. Šie sinonimiški vediniai santykiauja tokiomis reikšmėmis: *mikroskopinis* 3 ‘*prk.* labai mažas, mažytis’ – *mikroskopiškas* ‘labai mažas, mažytis’, *stichinis* 3 ‘*prk.* vykstantis be sąmoningo organizavimo, savaiminis’ – *stichiškas* 2 ‘vykstantis savaime, neorganizuotai’, *vaškinis* 2 ‘*prk.* kuris vaško spalvos, geltonas’ – *vaškiškas* ‘→ vaškas 1’. Pateikti pavyzdžiai leidžia daryti išvadą, kad priesagos *-inis* vediniams dažniau būdinga perkeltinė reikšmė, šnekamosios kalbos atspalvis, o sinonimiški priesagos *-iškas* vediniai yra stilistiškai neutralūs:

⁸ *knyg.* – knyginis žodis, *ntk.* – neteiktinas žodis, *prk.* – perkeltinės reikšmės žodis, *psn.* – pasenęs žodis ar posakis, *ryt.* – rytų aukštaičių žodis, *šnek.* – šnekamosios kalbos žodis ar reikšmė, *tarm.* – tarminis žodis, *žem.* – žemaičių žodis.

<p><i>Dermatofitozė – tai mikroskopinių grybelių dermatofitų sukeliama odos paviršinio sluoksnio, plaukų ir nagų infekcija (T).</i></p> <p><i>Stichinis darbininkų judėjimas (LKŽ_e).</i></p> <p><i>Šviesiai vaškinė spalva (LKŽ_e).</i></p>	<p><i>Bakterijos yra mikroskopiški organizmai (T).</i></p> <p><i>Stichiška, neplaninga medžioklė (LKŽ_e).</i></p> <p><i>Vaškiškas geltonumas (LKŽ_e).</i></p>
---	--

Kai DS eilę sudaro trys dariniai, stilistinę pažymą, rodančią šnekamosios kalbos atspalvį, gali turėti ir priesagos *-iškas* vedinys, o kiti – gali būti neutralūs: *reljefinis* ‘→ reljefas’ – *reljefiškas* 2 ‘*prk.* raiškus, vaizdingas’ – *reljefingas* ‘labai raiškus, vaizdingas’. Šnekamosios kalbos atspalvis būdingas ir kai kuriems priešdėlio *apy-* vediniams, pvz.: *apyšiurkštis* – *šiurkštokas*** (*apyšiurkštis* 2 ‘*prk.* atžarokas, kiek storžieviškas’ – *šiurkštokas* 4 ‘gana storžieviškas, atžarokas’):

<p><i>Reljefinis raštas (LKŽ_e).</i></p> <p><i>Apyšiurkštis žmogus (LKŽ_e).</i></p>	<p><i>Labai reljefiškas ir sodrus pasakos vaizduojamasis pasaulis (T).</i></p>	<p><i>Lakoniškam stiliui reikia reljefingų psichologinių pastebėjimų (LKŽ_e).</i></p> <p><i>Vyras buvo šiurkštokas (LKŽ_e).</i></p>
---	---	---

Užfiksuotos keturios DS eilės, kurių visi dariniai stilistiškai žymėti: vienas iš jų turi pažymą *prk.*, o kito darinio reikšmė paaikškinta nuorodiniu būdu, t. y. nukreipiant į tą patį stilistiškai žymėtą žodį: *gyvybinis* 2 ‘*prk.* svarbus, aktualus’ – *gyvybiškas* ‘gyvybinis 2’, *olimpinis* 3 ‘*prk.* didingas’ – *olimpiškas* ‘olimpinis 3’, *smigus* ‘smiglus’ – *smiglus* 2 ‘*prk.* žvalgas, skvarbus’, *rūškanas* 2 ‘*prk.* niaurus, suniuręs’ – *rūškanotas* ‘žr. rūškanas’. Dviejose DS eilėse (*dygus* – *dyglus***, *vilnonis* – *vilnotas***) pažyma *prk.* įtraukta į kiekvieno būdvardžio reikšmės definiciją: *dygus* 2 ‘*prk.* piktas, kandus, pašaipus’ – *dyglus* 2 ‘*prk.* pašaipus, ironiškas’, 2 *vilnonis* 4 ‘*prk.* panašus į vilną, minkštas, pūkuotas kaip vilna’ – 1 *vilnotas* 3 ‘*prk.* išsidraikęs, pabiręs pluoštais lyg vilnos’:

<p><i>Kova už taiką – visų tautų gyvybinis reikalas (LKŽ_e).</i></p> <p><i>Mūsų gyvenime pasitaikanti olimpinė ramybė itin išryškėja čia (LKŽ_e).</i></p> <p><i>Jo akutės truputį primerktos, bet smigios ir žvalios (LKŽ_e).</i></p> <p><i>Nors ir rūškano veido, bet vaikai limpa kaip pri medaus (LKŽ_e).</i></p> <p><i>Jo liežuvis dyglus – kaip dygliu žmogų dyglina (LKŽ_e).</i></p> <p><i>Vilnonis debesis (LKŽ_e).</i></p>	<p><i><...> sprendžiant gyvybiškus Universiteto, mokslo ir studijų Lietuvoje apskritai klausimus (T).</i></p> <p><i>Išvidinės laimės ir olimpiškos rimties poetas nerado (LKŽ_e).</i></p> <p><i>Smiglios akys (LKŽ_e).</i></p> <p><i>Veidas ano rūškanotas (LKŽ_e).</i></p> <p><i>Liežuvis jo dygus, kalavijui lygus (LKŽ_e).</i></p> <p><i>Graži, didinga buvo eglė, iškilusi ligi vilnotų debesų (LKŽ_e).</i></p>
--	--

Šnekamojo stiliaus vienetais skiriami ir tarminiai žodžiai. Pažymą *tarm.* turintys būdvardžiai pasižymi vartojimo sferos ribotumu, jie turi „nebyliają žodžio reikšmę“ [Barauskaitė, Čepaitienė, Mikulėnienė, Pabrėža, Petkevičienė, 1995, 49] – stilistinį atspalvį. Pažymą *tarm.* turintys būdvardžių dariniai, pavartoti bendrinėje kalboje, suteikia raiškumo, vaizdingumo, nes šie dariniai traukiasi į pasyvųjį žodyną, laikui bėgant jie užmirštami. Dabartinėje vartosenoje tarminiai

žodžiai vis rečiau girdimi, tai – „mažmožiai, bet vis dėlto labai ryškūs ir vertintini“ [Barauskaitė, 1980, 35]. Vieni pažyma *tarm.* pažymėti būdvardžių dariniai plačiai vartojami bendrinėje kalboje. Kiti tarminės leksikos sluoksniui priklausantys būdvardžių dariniai yra už bendrinės kalbos normos ribų, dar juntama labai ryški šių darinių sąsaja su tam tikra tarme: *klusus* ‘gerai girdintis, klausus, ausylas’ – *klusnus* 2 ‘*tarm.* klusus’, *peleninis* ‘→ pelenai’ – 2 *pelenis* ‘*tarm.* peleninis’, *vienintelis* 1 ‘tik vienas’ – *vienatinis* ‘vienintelis’ – *vienaitis* ‘*tarm.* žr. vienintelis’, *vienintelis* 2 ‘visai vienas’ – *vienatinis* ‘vienintelis’ – *vienaitis* ‘*tarm.* žr. vienintelis’ – *vienutis* ‘→ vienutėlis’. Į šias DS eiles įeina deminutyvinių būdvardžių – *vienintelis*, *vienaitis*, *vienutis*. Nors deminutyvinio būdvardžio *vienutis* reikšmė aiškinama nurodant taip pat į deminutyvinį būdvardį *vienutėlis*, tačiau į DS eilę šis vedinys neįeina – tai tolesnės pakopos priesagos *-ėlis* vedinys iš pamatinio žodžio *vienutis*. Taigi analizuojant šių sinonimiškų būdvardžių vartojimą, svarbu atsižvelgti į deminutyvinių būdvardžių darinių darybinę reikšmę ir santykį su pamatiniu žodžiu. „Dėl darybos išryškėjęs emocinis komponentas gali lemti deminutyvų vartojimą tekste, derinimą su kitais kalbos vienetais“ (Macienė 2005: 76). Pavyzdžiai rodo, kad šnekamosios kalbos atspalvis dažniausiai būdingas priesagų *-snus*, *-aitis* ir galūnės *-is* vediniams, o jiems sinonimiški vediniai stilistinių pažymų neturi:

<i>Jo klusi ausis sugauna tylūs žingsnius laiptuose</i> (LKŽ _e).	<i>Visa bėda man dar yra, kad ausys neklušnios</i> (LKŽ _e).
<i>Kubilas peleninis, į kuri supila pelenus</i> (LKŽ _e).	<i>Atsivežė du peleniu maišiuku agurkų</i> (LKŽ _e).
<i>Vienai vienintelis sūnus motinai buvo, i nuėjo vėjais</i> (LKŽ _e).	<i>Norint menko gyvenimo buvo senukai, vienok sūnų, kaipo vienatini, tai išdykusiai augino</i> <...> (LKŽ _e).
<i>Išmirė i seserės, i tėvai, o jis vienas vienintelis gyvena</i> (LKŽ _e).	<i>Vaikai pereis nuo daiktų samprotavimų vienaičių ir atskiriu ant sukrautų</i> (LKŽ _e).
	<i>Ji viena vienutė gyvena kap aš</i> (LKŽ _e).

Kai kurie būdvardžių dariniai DŽ_e pažymėti konkretesnėmis pažymomis, nurodančiomis priklausymą vienai tarminei zonai. Užfiksuoti du DS eiles sudarančių būdvardžių darinių tarminio žymėjimo atvejai – rytų aukštaičių (*ryt.*) ir žemaičių (*žem.*). Keturias DS eiles sudaro pažyma *žem.* pažymėtas ir neutralus darinys. Į šias DS eiles įeina priesagų *-iškas* ir *-inas*, *-uotas* ir *-ainis*, *-uotas* ir *-inas* vediniai: *yliškas* ‘panašus į ylą, smailus’ – *ylinas* ‘žem. smailus’, *žabaruotas* ‘kuris su žabara, žabais’ – 2 *žabarainis* ‘žem. žabaruotas’, *peluotas* ‘pelais aplipęs’ – *pelinas* ‘žem. peluotas’, *taukuotas* ‘taukais suteptas’ – *taukinas* ‘žem. taukuotas’. Pažyma *žem.* būdinga priesagų *-inas*, *-ainis* vediniams:

<i>Patys moka yliškais spygliais laikyti žmogų tinkamam atstume</i> (LKŽ _e).	<i>Karvė ylinais ragais</i> (LKŽ _e).
<i>Žabaruotų karčių parvežė</i> (LKŽ _e).	<i>Tvora žabarainė užtvirta</i> (LKŽ _e).
<i>Peluoti drabužiai paliko</i> (LKŽ _e).	<i>Pelini drabužiai paliko</i> (LKŽ _e).
<i>Kur šluostai taukuotas pirštus</i> (LKŽ _e).	<i>Nemozok jos pirštais nečystais, taukinais</i> (LKŽ _e).

Į tris DS eiles (sudarytas iš trijų darinių) įeina dariniai su dviejų skirtingų konkrečių tarminių sričių pažymomis *žem.* ir *ryt.* bei neutralus darinys. Šias DS eiles sudaro priesagų *-inis*, *-ainis* ir *-ienis*, *-yvas*, *-uistas* ir *-ūstas*, galūnių *-as*, *-us* ir priesagos *-tas* vediniai: *miežinis* ‘→ miežis 1’ – 2 *miežainis* ‘žem. miežinis’ – 2 *miežienis* ‘ryt. miežinis’, *vėlyvas* ‘vėlus, neankstyvas’ – *vėluistas* ‘ryt. žr. vėlyvas’ – *vėlūstas* ‘žem. žr. vėlyvas’, *pašlijas* ‘ryt. pašlitas’ – *pašlijus* ‘žem. → pašlijas’ – *pašlitas* ‘palinkęs, pašlijęs’. DS eilėse stilistiškai žymėti priesagų *-ainis*, *-ienis*, *-uistas*, *-ūstas* ir galūnių *-as* bei *-us* vediniai. Šie būdvardžių dariniai – tam tikros tarminės srities žodžiai, kurie pavartoti bendrinėje kalboje greta sinonimiškų stilistiškai neutralių vedinių suteikia kalbai savitą reikšminį atspalvį:

<i>Greit senė[ja] miežinė duona</i> (LKŽ _e).	<i>Miežainė duona</i> (LKŽ _e).	<i>Yra čia vienas bernas, kursai turi penketą duonos miežienės</i> (LKŽ _e).
<i>Vėlyvas laikas</i> (LKŽ _e).	<i>Vėluistas laikas</i> (LKŽ _e).	<i>Jau vėlūstas laikas buvo</i> (LKŽ _e).
<i>Žemė pašlija vienon pusėn, é [v]anduo bėga kiton</i> (LKŽ _e).	<i>Pašlijus sėdi ligonis</i> (LKŽ _e).	<i>Jei sunkus rūmas stosis ant uolos, tereiks ji išlyginti, kad nebūtų pašlita</i> (LKŽ _e).

Šnekamosios kalbos atspalvį turintys būdvardžių dariniai stilistikos atžvilgiu kardinaliai priešingi dariniams, priklausantiems knyginės leksikos sluoksniui: šnekamosios ir knyginės kalbos savitumo raiška – pagrindinė funkcinių stilistinių atspalvių priešprieša. Knyginį atspalvį turintys žodžiai įprasti oficialaus bendravimo sferose, jie dažniausiai vartojami mokslinėje, administracinėje veikloje, publicistikoje, t. y. knyginėje kalboje. Pažymą *knyg.* turi priesagos *-inis* vedinys *kaimyninis*, įeinantis į DS eilę su priesagos *-iškas* vediniu *kaimyniškas*: *kaimyninis* ‘*knyg.* → kaimynas’ – *kaimyniškas* ‘→ kaimynas’, taip pat – galūnės *-us* vedinys *prieštarus*, sudarantis DS eilę su priesagos *-ingas* vediniu *prieštaringas*: *prieštarus* ‘*knyg.* prieštaraujantis, linkęs prieštarauti’ – *prieštaringas* 1 ‘turintis prieštaravimų, ginčytinų teiginių; prieštaraujantis’. Atsižvelgiant į tai, kad „kalba – socialinis reiškinys“ ir į tai, kad ji „nesti abejinga socialiniam ir profesiniam ją vartojančios visuomenės susiskaldymui“ [Pikčilingis, 1975, 193], į būdvardžių DS eiles gali įeiti ir profesinės leksikos pažymą turintis darinys. Užfiksuotas vienas atvejis, kai pažymą *tech.* turintis priesagos *-inis* vedinys *plastinis* sinonimiškai santykiauja su priesagos *-iškas* vediniu *plastiškas*: *plastinis* 4 ‘lengvai priimantis ir išlaikantis pavidalą (*tech.*)’ – *plastiškas* 3 ‘lengvai priimantis ir išlaikantis pavidalą’:

<i>Sąvoka kaimyninis yra platesnė</i> (LKŽ _e).	Kaimyniški santykiai (DŽ _e). <i>Visas šis vidinis dėsnīgumas yra prieštarus konstitucinėms garantijoms</i> (IP ⁹).
<i>Dabartinė padėtis prieštaringa</i> (LKŽ _e).	
<i>Plastinės medžiagos sėkmingai pakeičia daugelį metalų</i> (LKŽ _e).	<i>Molis, sumaišytas su vandeniu, yra plastiškas</i> (LKŽ _e).

⁹ IP – žymimas interneto puslapis, iš kurio buvo paimtas pavyzdys, adresas: <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles%2F82877%2FASC%2F1>

Stilistiškai konotuoti dabartinės kalbos požiūriu yra kai kurie iš aktyviosios vartosenos pasitraukę, bet žodynuose dar fiksuojami, būdvardžių dariniai. Kalbos kitimas yra nuolatinis procesas – „kalba kinta, kad galėtų toliau funkcionuoti“ [Karaliūnas, 1997, 61]. Į vieną DS eilę įeina pasyviosios leksikos sluoksniui priklausantis darinys *laimus*: *laimingas* I ‘turintis laimės’ – *laimus* I ‘psn. žr. laimingas’. Nors galūnės *-us* vedinys *laimus* ir žinomas, bet vartojamas retai – tai archaizmas. Remiantis latvių leksikologe A. Laua, galima teigti, kad archaizmais tampa tie žodžių pavadinimai, kurie vartojami taip retai, kad egzistuojančios realijos imamos vadinti kitais žodžiais [Laua, 1981, 169]. Dabartinėje kalboje vietoj įprasto priesagos *-ingas* vedinio pavartotas būdvardis *laimus* suteikia savitą stilistinį atspalvį, atkreipia adresato dėmesį: *Tus metus turėsi laimingus* (LKŽ_e); *Seniau būdavo tokių laimių metų* (LKŽ_e).

Itin ryškios papildomos charakteristikos stiliaus raiškai teikia ne tik pasyviosios leksikos žodžiai, bet ir į būdvardžių DS eiles įeinantys neteiktini dariniai. DS eilėje abiejų priesagų (*-inis* ir *-iškas*) vediniai *teoretinis* – *teoretiškas* DŽ_e turi pažymą *ntk.*, greta pateikti taisyklingi ir vartotini variantai – *teorinis* ir *teoriškas* (*teoretinis* ‘ntk. = teorinis’ – *teoretiškas* ‘ntk. = teoriškas’): <...> *praktinis protas siekia toliau už teoretinį pažinimą* (T); <...> *teoretiškas pagrindimas tegalimas tik proto lyčių (formų) ribose* (T). Iš kitų kalbų atėjęs būdvardis su formantu *-et-* paprastai keičiamas trumpesniu priesagos *-inis* vediniu: „*-etinis*, *-ė* – geriau *-inis*, *-ė*: *teoretinis* (– *teorinis*) *samprotavimas* <...>“ [Šukys, 2003, 86].

Stilistinė sinonimiškų būdvardžių darinių vartosenos analizė rodo, kad DS eilėse esama atvejų, kai kuris nors vienas DS eilės narys imamas vartoti išimtinai kokioje nors stilistinėje aplinkoje, įgyja tam tikro funkcinio stiliaus požymių, virsta terminu ir pan., o kiti lieka stilistiškai neutralūs [LLGSK, 2006, 295]. Aptartose DS eilėse greta dominuojančių neutralių darinių užfiksuota šnekamosios kalbos, knyginį atspalvį turinčių darinių, netektinų bei tarminių darinių, taip pat pasyviosios leksikos sluoksniu žodis – archaizmas. DS eilių, kuriose yra stilistinės pažymos turinčių būdvardžių darinių, vartojimas teikia kalbai vaizdingumo, originalumo ir gyvumo, padeda charakterizuoti susiformavusį žmonių gyvenimo būdą, dvasinį pasaulio gilumą, bendravimo subtilybes ir tautos mentaliteto bruožus. Savitas kiekvienos kalbos stilius – tautos dvasios, vidinės kultūros atspindys.

5. Būdvardžių darybiniai sinonimai ir polisemija

Nors naujų reikšmių lengviau gali įgyti paprastasis žodis, tačiau daugiareikšmiškumas būdingas ir dariniams. Analizuojant būdvardžių DS eiles, labai svarbu atkreipti dėmesį į darinių reikšmes. DS, kurie yra daugiareikšmiai, viena reikšmė gali įeiti į vieną DS eilę, o kita reikšmė – į kitą DS eilę. Svarbu nepamiršti, kad „sinonimiškos esti tik tam tikros žodžių reikšmės“ [Vaskelienė, 2000, 24]. Taigi tiriant sinonimiškų vedinių semantiką ir jų vartoseną itin aktuali „žodžio parinkimo ir tinkamo konteksto sudarymo svarba“ [Urbutis, 1978, 64].

Daugiausia (679) sudaryta tokių DS eilių, kurių nariai turi po vieną reikšmę ir ja santykiauja su kitu dariniu, turinčiu taip pat vieną reikšmę. Sudarytos 45 (t. y. 6,2% visų DS eilių) eilės, kurių dariniai yra daugiareikšmiai. Užfiksuoti 42 (t. y. 2,7% visų būdvardžių darinių) daugiareikšmiai būdvardžių dariniai, kurie įeina į skirtingas DS eiles. Gausiojoje priesagų *-inis* ir *-iškas* vedinių eilių grupėje esama polisemijos atvejų. Priesagų vediniai *auksinis* – *auksiukas***, *dvasinis* – *dvasiškas*, *masinis* – *masiškas*, *sąlyginis* – *sąlygiškas***, *sidabrinis* – *sidabriškas***, *stichinis* – *stichiškas*** įeina į dvi skirtingas sinonimų eiles, nes yra sinonimiški dviem reikšmėms. Į vieną sinonimų eilę įeina 2 *auksinis* 2 ‘*panašus į auksą; kuris aukso spalvos*’ – *auksiškas* 1 ‘*panašus į auksą*’, *dvasinis* 1 ‘*susijęs su psichika, vidiniu pasauliu*’ – *dvasiškas* 1 ‘*būdingas psichikai, vidiniam gyvenimui*’, *masinis* 1 ‘*kuris didelio masto*’ – *masiškas* 1 ‘*turintis didelį mastą, masinis*’, *sąlyginis* 1 ‘*ribojamas, saistomas tam tikrų sąlygų*’ – *sąlygiškas* 2 ‘*ribojamas tam tikrų sąlygų*’, 2 *sidabrinis* 2 ‘*žvilgėjimu ir spalva panašus į sidabrą*’ – *sidabriškas* 1 ‘*kuris sidabro spalvos*’, *stichinis* 1 ‘*sukeltas gamtos jėgų veikimo, gaivalinis*’ – *stichiškas* 1 ‘*būdingas stichijai, gaivališkas*’. Tie patys būdvardžiai įeina į kitas DS eiles, tačiau tarpusavyje santykiauja kitokiomis reikšmėmis: 2 *auksinis* 3 ‘*labai geras, puikus, gražus, teisingas*’ – *auksiškas* 2 ‘*labai geras, puikus*’, *dvasinis* 2 ‘*susijęs su religijos kultu*’ – *dvasiškas* 2 ‘*susijęs su religija*’, *masinis* 2 ‘*kuriame dalyvauja masė ar masės, su ja ar jomis susijęs, jai ar joms skiriamas*’ – *masiškas* 2 ‘*apimantis mases, joms būdingas*’, *sąlyginis* 3 ‘*realiai toks neegzistuojantis, įsivaizduotas, simbolinis*’ – *sąlygiškas* 3 ‘*perdirbantis realybę, tikrovę; įsivaizduotas, simboliškas*’, 2 *sidabrinis* 3 ‘*skaidriai skambantis, skardus*’ – *sidabriškas* 2 ‘*skambantis kaip sidabras*’, *stichinis* 3 ‘*vykstantis be sąmoningo organizavimo, savaiminis*’ – *stichiškas* 2 ‘*vykstantis savaime, neorganizuotai*’. Priesagos *-inis* ir *-iškas* vediniai *ūkinis* – *ūkiškas*** santykiauja trimis reikšmėmis ir įeina į tris DS eiles. Būdvardis *ūkinis* 1 ‘*susijęs su ūkiu, žemdirbyste, pramone, prekyba*’ sudaro sinonimų eilę su vediniu *ūkiškas* 1 ‘*susijęs su žemdirbyste, ūkiu, jo tvarkymu, ūkiui priklausantis*’, *ūkinis* 2 ‘*žemės ūkiui skirtas, priklausantis*’ santykiauja su vediniu *ūkiškas* 2 ‘*ūkiui skirtas, ūkyje naudojamas*’, *ūkinis* 4 ‘*pilietiškas, demokratiškas*’ sudaro sinonimų porą su būdvardžiu *ūkiškas* 8 ‘*valstybinis, pilietiškas*’. Priesagos *-inis* vedinys *pirminis* santykiauja su priesagos *-ykštis* vediniu *pirmykštis* trimis reikšmėmis: vieną DS eilę sudaro *pirminis* 1 ‘*ankstesnis už kitus; esąs ko*

nors priežastimi' – *pirmykštis* 1 'anksčiau buvęs', į antrąją DS eilę įeina vediniai *pirminis* 2 'pirmykštis, primityvus' – *pirmykštis* 3 'laukinis, primityvus', trečiuoju atveju vedinys *pirminis* sinonimiškai santykiauja savo trečiaja reikšme 'pradinis', *pirmykštis* – antrąja reikšme 'pradinis, pirminis'.

Antroji pagal gausumą priesagos *-ingas* ir jai sinonimiškų kitų afiksų vedinių grupė taip pat pasižymi polisemija. Abiem savo reikšmėmis santykiauja dariniai *galvingas* 1 'kuris su didele galva; kuris su daug galvų' – *galvotas* 2 'kuris su daug galvų ar didelėmis galvomis, galvingas', *galvingas* 2 'protingas, gudrus' – *galvotas* 1 'išmintingas, gudrus', *kaulingas* 1 'turintis daug kaulų; kuris su stambiais kaulais' – *kaulėtas* 1 'kuris su kaulais', *kaulingas* 2 'liesas' – *kaulėtas* 2 'kuris su atsikišusiais kaulais, labai liesas'. Polisemijos atvejų esama ne tik priesagų vedinių DS eilėse, bet ir priesagos *-ingas* bei galūnės *-us* vedinių grupėje. DS *derlingas* – *derlus*, *gailingas* – *gailus*, *įmaningas* – *įmanus* yra sinonimiški dviem reikšmėmis, taigi įeina į dvi skirtingas DS eiles: *derlingas* 1 'našus, trašus' – *derlus* 1 'našus, trašus' sudaro vieną DS eilę, o *derlingas* 2 'vešlus, tarpus, gražus' – *derlus* 2 'gerai išaugęs, tarpus, vešlus' – kitą DS eilę, *gailingas* 1 'gailingus' – 1 *gailus* 1 'gailingus' įeina į vieną DS eilę, o *gailingas* 2 'graudus' – 1 *gailus* 2 'graudus' – į kitą DS eilę, *įmaningas* 1 'sumanus, supratingas' – *įmanus* 1 'sumanus, įmaningas' yra vienos DS eilės vediniai, o *įmaningas* 2 'gana geras, įmanomas' – *įmanus* 2 'tinkamas, geras, įmanomas' – kitos DS eilės vediniai. Šiuo atveju visi sinonimiški vediniai santykiauja abiem savo reikšmėmis, išskyrus vedinį *derlus*, kuris DŽ_e turi tris reikšmes, tačiau savo trečiaja reikšme 'riebus, sveikas' nesantykiauja su jokia kitu dariniu. Abu DS eilės *ženklingas* – *ženklus*** nariai įeina į tris skirtingas DS eiles: į vieną DS eilę įeina *ženklingas* 1 'ženklus 1' – *ženklus* 1 ' greit pastebimas, lengvas pažinti, aiškus', kitą DS eilę sudaro *ženklingas* 3 'reikšmingas, svarbus' – *ženklus* 2 'svarbus, reikšmingas', trečioje DS eilėje būdvardis *ženklingas* sinonimiškai santykiauja ketvirtąja reikšme 'ženklus 3' su vedinio *ženklus* trečiaja reikšme 'garsus, žymus'.

Daugiareikšmiškumo klausimas itin aktualus priešdėlio apy- ir jiems sinonimiškų vedinių bei dūrinių eilėse. Priešdėlio apy- vediniai ir jiems sinonimiški vediniai gali santykiauti visomis savo reikšmėmis: vieną DS eilę sudaro *apyilgis* 1 'gana ilgas, nutįsęs' – *ilgokas* 1 'apyilgis, gana ilgas erdvės atžvilgiu', kitą – *apyilgis* 2 'ilgokai trunkantis' – *ilgokas* 2 'gana ilgas laiko atžvilgiu', *apyretis* 1 'gana retas, netankus' – *retokas* 1 'kuris su tarpais, gana retas, apyretis' įeina į vieną, o *apyretis* 2 'gana retai pasirodantis' – *retokas* 2 'tik tarpais pasitaikantis' – į kitą DS eilę. Priešdėlio apy- vediniai su bendrašakniais dariniais absoliučiai visomis savo reikšmėmis sinonimiškai gali nesantykiauti: vieną DS eilę sudaro *apyplikis* 1 'beveik plikas (be plauku)' – *pusplikis* 1 'pusiau plikas, neturintis natūralios dangos', *apydykis* 1 'apytuštis' – *pusdykis* 2 'pustuštis'. Kitoms DS eilėms priklauso kitas reikšmes turintys tie patys dariniai: *apyplikis* 2 'pusnuogis' – *pusplikis* 2 'pusnuogis', *apydykis* 2 'mažai teuzimtas darbu' – *pusdykis* 1 'turintis mažai darbo'. Tiek priešdėlio

apy- vediniai, tiek dūriniai su *pusiau* santykiauja tarpusavyje dviem reikšmėmis (prima ir antra), tačiau *apy-* vediniai gali turėti ir trečiąją reikšmę – *apyplikis* 3 ‘beveik grynas’, *apydykis* 3 ‘pusveltis, pigus’, kuria sinonimiškai nesantykiauja su jokia kitu dariniu. Sinonimų *apydrūtis* – *drūtokas*, *apyšiurkštis* – *šiurkštokas*** poros taip pat įeina į dvi DS eiles (*apydrūtis* 1 ‘gana drūtas, apystoris’ – *drūtokas* 1 ‘gana drūtas; kiek per drūtas’, *apydrūtis* 2 ‘gana stiprus, apystipris’ – *drūtokas* 3 ‘stiprokas’, *apyšiurkštis* 1 ‘gana šiurkštus, nelabai lygus, nešvelnus’ – *šiurkštokas* 1 ‘gana nelygus, grublėtas’, *apyšiurkštis* 2 ‘atžarokas, kiek storžieviškas’ – *šiurkštokas* 4 ‘gana storžieviškas, atžarokas’), tačiau šiuo atveju daugiau reikšmių turi ne priešdėlio *apy-*, o priesagos *-okas* vediniai. Vedinys *drūtokas* nesantykiauja su jokia kitu dariniu savo antrąja reikšme ‘apykietis’, o *šiurkštokas* – antrąja (‘kiek per šiurkštus, kietokas’) ir trečiąja (‘šiurpokas, šaltokas’) reikšmėmis. Taigi iš visų nagrinėtų priešdėlių vedinių daugiausia polisemijos atvejų esama priešdėlio *apy-* vedinių ir jų sinonimų eilėse.

Vienas polisemijos atvejis rastas galūnės *-us* ir priesagos *-lus* DS eilėse. DS *kabus* ir *kablus* įeina ne į vieną, o į dvi DS eiles, nes jie sinonimiški dviem reikšmėmis. Vediniai *kabus* 1 ‘patogus, tinkamas kabinti’ – *kablus* 2 ‘kabus 1’ sudaro vieną DS eilę, o *kabus* 3 ‘priekabus’ – *kablus* 3 ‘priekabus’ – kitą DS eilę. Taigi analizuojant DS eiles, labai svarbu daugiareikšmio žodžio visos reikšmės, bet darinys gali būti sinonimiškas tik kuria nors viena savo reikšme su kito darinio viena reikšme; kitomis reikšmėmis tie dariniai gali įeiti į kitas DS eiles arba neturėti sinonimų. Šiame pavyzdyje darinys *kablus* nesantykiauja su kitu dariniu savo pirmąja reikšme ‘kuris kabinasi, kimba’, o *kabus* nesantykiauja su jokia kitu dariniu savo antrąja reikšme ‘kuris gerai duodasi kabinamas’. Taigi darinys, turintis keletą reikšmių, sinonimiškai gali santykiauti su kitu dariniu tik tam tikra savo reikšme, kurią suvokti padeda konkretus kontekstas, t. y. „prasmės atžvilgiu baigta teksto ištrauka, iš kurios tiksliai suprantama atskiro į ją įeinančio žodžio arba sakinio reikšmė“ [Sirtautas, 1981, 26].

Išvados

1. Iš DŽ_e išrinkti 1556 būdvardžių dariniai ir sudarytos 724 DS eilės. Daugiausia priesagų vedinių – jų net 1251, t. y. 80,4% visų būdvardžių darinių. Daug mažiau galūnių (138, t. y. 8,9%), priešdėlių (135, t. y. 8,7%) vedinių ir dūrinių (32, t. y. 2%). Daugiausia tokių DS eilių, kuriose sinonimiškai santykiauja du dariniai, tokių eilių – 642, t. y. net 88,7 % visų DS eilių. Mažiau DS eilių, kurias sudaro trys dariniai (63 eilės, 8,7%). Dar mažiau tokių eilių, į kurias įeina keturi (12 eilių, 1,7%) ar penki dariniai (7 eilės, 1%).

2. Daugiausia (495) sudaryta tokių sinonimų eilių, į kurias įeina vien priesagų vediniai – 495, t. y. 68,4% visų DS eilių. Ypač gausi *-inis* ir *-iškas* vedinių grupė (sudarytos 277 eilės, t. y. 38,3% visų eilių skaičiaus). Sudaryta nemažai (130) DS eilių, kuriose sinonimiškai santykiauja priesagų ir galūnių vediniai. Didžiausią tokių DS grupę sudaro priesagos *-ingas* ir galūnės *-us* vediniai (sudarytos 72 tokios eilės, t. y. 9,9% visų DS eilių skaičiaus). Sinonimiškai santykiaujančių priesagų ir priešdėlių vedinių eilių sudaryta taip pat nemažai – 60 eilių. Iš sinonimiškai santykiaujančių priesagų ir priešdėlių vedinių didžiausią grupę sudaro priesagos *-okas* ir priešdėlio *apy-* vedinių grupė (ją sudaro 39 eilės, t. y. 5,4%). Nemažai eilių, kuriose vienas iš DS yra dūrinys su pirmuoju sandu *pusiau* (tokių eilių sudaryta 32, t. y. 4,4%). 23 eiles sudaro priešdėlių, priesagų vediniai ir dūriniai, o sinonimiškai santykiaujant priešdėlių vediniams ir dūriniams sudarytos 9 DS eilės. Nedaug DS eilių, kuriose sinonimiškai santykiauja vien priešdėlių vediniai – sudarytos 4 tokios eilės, t. y. 0,6%. DS eilių, kuriose santykiauja vien galūnių vediniai, itin mažai (3 eilės): dvi DS eiles sudaro galūnių *-us* ir *-as* vediniai, vieną eilę – galūnių *-as* ir *-is* vediniai. Vien galūnių vediniai sudaro vos 0,4% bendro eilių skaičiaus.

3. DŽ_e medžiaga rodo, kad sinoniminiai santykiai gali susiklostyti tarp 53 priesagų, 3 galūnių ir 3 priešdėlių vedinių. Iš viso buvo sudarytos 99 afiksų kombinacijos. Jų įvairumu ypač pasižymi priesaginių DS eilės. Sinonimiškai santykiaujant vien priesagų vediniams, sudarytos 57 skirtingos kombinacijos, t. y. 57,6% bendro kombinacijų skaičiaus. Daug mažiau kombinacijų sudaryta tarpusavyje santykiaujant vien galūnių (2 kombinacijos, t. y. 2%) ar vien priešdėlių vediniams (1 kombinacija, t. y. 1%). Sinonimiškai santykiaujant skirtingų darybos būdų dariniams, daugiausiai kombinacijų susidaro priesagų ir galūnių vedinių eilėse (24 kombinacijos, t. y. 24,2%). 8 kombinacijos (t. y. 8,1%) sudarytos sinonimiškai santykiaujant priešdėlių ir priesagų vediniams bei dūriniams. Tarpusavyje santykiaujant priešdėlių ir priesagų vediniams, sudarytos 5 kombinacijos (t. y. 5,1%). Sinonimiškai santykiaujant vien priešdėlių vediniams ir dūriniams, sudarytos 2 skirtingos afiksų kombinacijos (t. y. 2%).

4. Darbe išsamiau nagrinėtos tos DS eilės, į kurias įeina dominuojančių priesagų *-inis*, *-ingas*, *-uotas*, *-ėtas*, priešdėlio *apy-* ir galūnės *-us* vediniai. Iš šių DS eilių išskirtos gausiausios grupės, akcentuotas afiksų kombinacijų variantiškumas. Išanalizavus priesagų *-inis*, *-ingas*, *-uotas*,

-ėtas, priešdėlio *apy-* ir galūnės *-us* vedinius ir jų sinonimus, padaryta išvada, kad dideliu sinonimiškumo laipsniu pasižymi priesagų *-inis* ir *-iškas*, *-inis* ir *-uotas*, *-inis* ir *-ėtas*, priesagos *-ingas* ir galūnės *-us*, priesagų *-ingas* ir *-uotas*, *-ingas* ir *-ėtas*, *-ingas* ir *-otas*, *-uotas* ir *-inas*, *-uotas* ir *-ėtas*, *-ėtas* ir *-inas*, *-ėtas*, *-ingas* ir *-uotas*, *-ėtas* ir *-ytas*, priešdėlio *apy-* ir priesagos *-okas*, priešdėlių *apy-*, *po-* ir priesagos *-okas*, galūnės *-us* ir priesagos *-lus*, galūnės *-us* ir priesagų *-nus* bei *-rus* bendrašakniai vediniai. Priesagų *-inis*, *-iškas* ir *-ingas*, priešdėlių *apy-*, *po-* ir priesagos *-okas*, priešdėlių *apy-*, *po-*, priesagos *-okas* vedinių ir dūrinių sukeitimas vietomis turi įtakos konteksto prasminiam atspalviui, todėl jie pasižymi nedideliu sinonimiškumo laipsniu.

5. Tekstyno duomenys pagrindžia įvairumu pasižyminčią DS vartoseną. Iš analizuotų DS eilių daugiausiai tokių, kurių visi nariai fiksuojami Tekstyne. Tačiau vienas (ar keli) iš sinonimiškų darinių gali būti dažnesnis, labiau įsigalėjęs nei jo sinonimas (ar sinonimai), todėl neretai iš visos sinonimų eilės Tekstyne fiksuojami ne visi nariai. Nors DŽ_e būdvardžių dariniai pagal pateiktas reikšmių definicijas sudaro sisteminės DS eiles, tačiau Tekstyno duomenys rodo, kad ne visi sinonimų eilės nariai yra vienodai dažnai vartojami. Vyraujančią tendenciją galima apibrėžti taip: vis labiau įsigali kuris nors vienas sinonimų eilės narys, o kitas (ar kiti) traukiasi iš aktyvios vartosenos. Yra atvejų, kad iš visos DS eilės Tekstyne fiksuojamas tik vienas darinys. Vadinasi, ilgainiui kai kurios sisteminės realiai nefunkcionuojančios DS eilės gali išnykti arba sutrumpėti. Galima konstatuoti, kad jau dabar esama realiai nefunkcionuojančių DS eilių, tai tos eilės, kurių nė vienas narys nėra įtrauktas į Tekstyną. Tekstyno duomenimis pagrindžiamos išvados ir apie DS vartojimo leksinę aplinką: vieni būdvardžių dariniai įprasti grožinėje, kiti – mokslo kalboje, dar kiti artimesni publicistinio stiliaus tekstams ir pan.

6. Priesagų *-inis*, *-ingas*, *-uotas*, *-ėtas*, priešdėlio *apy-* ir galūnės *-us* vediniai dažnai įeina į DS eiles, kuriose jie darybiškai santykiauja su kitų, t. y. retesnių, tarminių darybos afiksų (pvz., *-ainis*, *-anas*, *-ytas*, *-yvvas*, *-nas*, *-nus*, *prie-*, *-svas*, *-štus*, *-zganas*) bendrašakniais vediniais ir sudaro pavienes DS eiles. Sudarytos 57 pavienės DS eilės (t. y. 7,9 % visų eilių skaičiaus) ir tiek pat afiksų kombinacijų (jos sudaro 57,6% visų kombinacijų skaičiaus). Pavienėms eilėms būdingas kombinacijų įvairumas, sinonimiškų darinių eilėje gausumas, t. y. eilių ilgumas, ir vartosenos subtilumai. Ypač įvairios afiksų kombinacijos tų DS eilių, į kurias įeina priesagos *-ingas* vediniai. Pavienės DS eilės su priešdėlio *apy-* vediniais pasižymi ne tik afiksų kombinacijų įvairumu, bet ir eilių ilgumu (jas sudaro ne tik du ar trys vediniai, bet ir keturi ar penki vediniai bei dūriniai). Pavienėse DS eilėse, į kurias įeina priesagos *-uotas* ar galūnės *-us* vediniai, yra nedarių afiksų vedinių.

7. Sinonimų eilėse daugiausia stilistiškai neutralių darinių, turinčių tik denotatinę reikšmę, žodynuose jie neturi jokių stilistinių pažymų. Būdvardžių DS gali turėti tam tikrų požymių, kurių įgyja vartojami vienoje ar kitoje sferoje, t. y. moksliniuose veikaluose, grožinėje kūryboje,

šnekamoje kalboje, publicistiniuose straipsniuose ar administracinio pobūdžio raštuose. Džė medžiaga rodo, kad daugiausia stilistinių pažymų yra negausiose, ypač pavienėse būdvardžių DS eilėse. Tai – papildomas žodžio turinys, savitas jo nuspalvinimas. Iš visų 1556 būdvardžių darinių stilistines pažymas turi 37 būdvardžių dariniai, t. y. 2,4% visų darinių. Stilistines pažymas turintys dariniai įeina į 32 DS eiles, t. y. 4,4% viso DS eilių skaičiaus. Užfiksuoti 9 skirtingi stilistinio žymėjimo atvejai: *knyg.*, *ntk.*, *prk.*, *psn.*, *ryt.*, *šnek.*, *tarm.*, *žem.* Daugiausia (12) pažymą *prk.* turinčių būdvardžių darinių.

8. Daugiausia (679) sudaryta tokių DS eilių, kurių nariai turi po vieną reikšmę ir ją santykiauja su kitu dariniu, turinčiu taip pat vieną reikšmę. DS eilėse esama ir polisemijos atvejų, todėl labai svarbu atkreipti dėmesį į darinių reikšmes. Daugiareikšmis darinys viena reikšme įeina į vieną DS eilę, o kita reikšme – į kitą DS eilę arba sinonimų neturi. Tačiau tokių – į kelias DS eiles įeinančių būdvardžių – mažuma. Sudarytos 45 eilės, kurių dariniai yra daugiareikšmiai. Užfiksuoti 42 daugiareikšmiai būdvardžių dariniai (t. y. 2,7% visų būdvardžių darinių), kurie įeina į skirtingas DS eiles. Taigi darybinių sinonimų analizei konkrečiu atveju svarbi tam tikra žodžio reikšmė, kuria darinys sinonimiškai santykiauja su kito darinio viena kuria nors reikšme.

Literatūra

- Akelaitienė G.** Morfonologinės balsių kaitos žodžių daryboje: Mokomoji knyga. Vilnius: VPU leidykla, 1996.
- Akelaitienė G.** Paviršiaus ypatybę reiškančių būdvardžių variantai ir jų atsiradimo priežastys // Baltistica XXXIV (2). Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 1999. P. 209–213.
- Ambrašas K. J.** Leksiniai lietuvių kalbos substitutai. Vilnius: LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija, Vilniaus V. Kapsuko universitetas, Leidybinis skyrius, 1976.
- Barauskaitė D.** Darybinė žodžių analizė. Šiauliai: Lietuvos LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija, Šiaulių K. Preikšo pedagoginis institutas, 1985.
- Barauskaitė J., Čepaitienė G., Mikulėnienė D., Pabrėža J., Petkevičienė R.** Lietuvių kalba I. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1995.
- Barauskaitė J.** Leksikologijos pradmenys (Leksikos sluoksniai). Vilnius: Lietuvos LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijos Leidybinė redakcinė taryba, 1980.
- Barauskaitė J.** Leksikologijos pradmenys (Leksinė semantika). Vilnius: Lietuvos LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijos Leidybinė redakcinė taryba, 1979.
- Barauskaitė J.** Prozos žodis ir stilius. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2001.
- DLKG** – Dabartinės lietuvių kalbos gramatika. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.
- DŽ** – Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Elektroninis variantas. Prieiga per internetą: < <http://www.autoinfo.lt/webdic>
- Gaivenis K.** Ar priesagos *-inis* būdvardžiai reiškia panašumą? // Kalbos kultūra (61). Vilnius: Mokslo, 1991. P. 32–33.
- Gaudinskaitė D.** Vietų pavadinimų darybiniai sinonimai. Magistro darbas. Šiauliai, 2005.
- Gudavičius A.** Leksinė semantika (Vienetai. Ryšiai. Struktūros). Šiauliai: Šiaulių pedagoginis institutas, 1994.
- Jakaitienė E.** Kūrybinis, kūrybingas, kūrybiškas // Gimtoji kalba, 2002, lapkritis–gruodis. P. 25–26.
- Jakaitienė E.** Leksinė semantika. Vilnius: Mokslo, 1988.
- Jakaitienė E.** Lietuvių kalbos leksikologija. Vilnius: Mokslo, 1980.
- Jakaitienė E., Laigonaitė A., Paulauskienė A.** Lietuvių kalbos morfologija. Vilnius: Mokslo, 1976.
- Keinys St.** Bendrinės lietuvių kalbos žodžių daryba. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 1999.
- Keinys St.** Dabartinė lietuvių terminologija. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2005.
- Kniūkšta P.** Kalbos vartosena ir tvarkyba. Vilnius: LKI leidykla, 2001.
- Kniūkšta P.** Priesagos *-inis* būdvardžiai. Vilnius: Mokslo, 1976.
- KTŽ** – Kalbotyros terminų žodynas. Kaunas: Šviesa, 1990.

- LKE** – Lietuvių kalbos enciklopedija. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1999.
- LKG** – Lietuvių kalbos gramatika. T. 1. Vilnius: Mintis, 1965.
- LKŽ** – Lietuvių kalbos žodynas. Elektroninis variantas. Prieiga per internetą: < <http://www.lkz.lt/startas.htm>
- LLGSK** – Lietuvių ir latvių gretinamosios stilistikos klausimai. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2006.
- LŽ** – Lietuvių kalbos žinynas. Kaunas: Šviesa, 2003.
- Lyberis A.** Ar yra kalboje absoliučių sinonimų? // Kalbos kultūra. Vilnius: Mokslo, 1983. P. 51–53.
- Macienė J.** Deminutyvų stilistika. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2005.
- Navardauskaitė I.** Veikėjų ir veiksmažodinės ypatybės turėtojų pavadinimų darybiniai sinonimai ir jų vartoseną. Magistro darbas. Šiauliai, 2004.
- Palionis J.** Kalbos mokslo pradmenys. Vilnius: Jandrija, 1999.
- Paulauskienė A.** Lietuvių kalbos morfologijos apybraiža. Kaunas: Šviesa, 1983.
- Paulauskienė A.** Lietuvių kalbos morfologijos pagrindai. Kaunas: Technologija, 2006.
- Paulauskienė A., Tarvydaitė D.** Gramatikos normos ir dabartinė vartoseną. Kaunas: Šviesa, 1986.
- Pikčilingis J.** Leksinė ir gramatinė sinonimika. Kaunas: Šviesa, 1969.
- Pikčilingis J.** Lietuvių kalbos stilistika. T. 1. Vilnius: Mintis, 1971.
- Pikčilingis J.** Lietuvių kalbos stilistika. T. 2. Vilnius: Mokslo, 1975.
- Pikčilingis J.** Sinonimika. Kalbos figūros. Kaunas: Šviesa, 1988.
- Sirtautas V.** Kalbotyros pradmenys (Paskaitų konspektas). Vilnius: Lietuvos TSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijos Leidybinė redakcinė taryba, 1981.
- Skardžius P.** Rinktiniai raštai. T. 1. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.
- SŽ** – Sinonimų žodynas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2002.
- Šukys J.** Kalbos kultūra visiems. Kaunas: Šviesa, 2003.
- T** – VDU Humanitarinių mokslų fakulteto Kompiuterinės lingvistikos centre parengtas dabartinės lietuvių kalbos tekstynas. Prieiga per internetą: < http://done.laitis.vdu.lt/main.php?id=4&nr=1_1_2
- Urbutis V.** Žodžių darybos teorija. Vilnius: Mokslo, 1978.
- Valiulytė E.** Dabartinės lietuvių kalbos sintaksiniai sinonimai. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998.
- Vaskelienė J.** Darybiniai sinonimai. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2000.
- Župerka K.** Lietuvių kalbos stilistika. Vilnius: Mokslo, 1983.
- Župerka K.** Kokia tautos kalba. Vilnius: Mokslo, 1990.
- Župerka K.** Stilistika. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 1997.

Аникина А. Б., Бельчиков Ю. А., Вакуров В. Н. Современный русский язык 1. Москва: Высшая школа, 1976.

Лауринавичене М., Хмеляускене Г. Грамматика русского языка. Kaunas: Šviesa, 1981.

Laiva A. Latviešu leksikoloģija. 2., papild. Rīga: Zvaigzne, 1981.

Горшкова К. В., Мустейкис К. В., Тихонов А. Н. Современный русский язык. Вильнюс: Мокслас, 1985.

Rozenbergs J. Latviešu valodas praktiskā stilistika, Rīga: Zvaigzne, 1976.

Veidmane R. Latviešu valodas leksiskā sinonīmija, Rīga: Zinātne, 1970.

MAGISTRO DARBO SANTRAUKA

Studijų programa: Lietuvių kalbotyra.

Vardas, pavardė: Ramunė Kačinauskaitė.

Darbo pavadinimas: Būdvardžių darybinių sinonimų vartoseną.

Darbo pavadinimas anglų kalba: The use of derivative synonyms of adjectives.

Darbo vadovas (-ė): doc. dr. Jolanta Vaskelienė.

Darbo gynimo data: 2009 m. birželio 15 d.

Pagrindiniai žodžiai: būdvardžių darybiniai sinonimai, darybos formantai, sinonimų eilė, darybinių sinonimų vartoseną.

Pagrindiniai žodžiai anglų kalba (keywords): derivative synonyms of adjectives, derivative formatives, row of derivative synonyms, use of derivative synonyms.

SANTRAUKA

Būdvardžių darybiniais sinonimais laikytini iš to paties pamatinio žodžio su skirtingais darybos formantais sudaryti dariniai, kuriems būdinga ta pati darybinė reikšmė ir tapati arba artima leksinė reikšmė. Pagrindinis šio darbo tikslas – išanalizuoti būdvardžių darybinių sinonimų vartoseną. Medžiagos šaltiniu šiai analizei buvo pasirinktas *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Iš viso išrinkti 1556 būdvardžių dariniai, sudarytos 724 darybinių sinonimų eilės. Daugiausia priesagų vedinių – jų net 1251, t. y. 80,4% visų būdvardžių darinių. Daugiausia darybinių sinonimų eilių, kuriose sinonimiškai santykiauja du dariniai, tokių eilių – 642, t. y. net 88,7% visų darybinių sinonimų eilių. Sinoniminiai santykiai gali susiklostyti tarp 53 priesagų, 3 galūnių ir 3 priešdėlių vedinių. Iš viso buvo sudarytos 99 afiksų kombinacijos. Darbe išsamiau nagrinėtos tos darybinių sinonimų eilės, į kurias įeina dominuojančių priesagų *-inis*, *-ingas*, *-uotas*, *-ėtas*, priešdėlio *apy-* ir galūnės *-us* vediniai. Priesagų *-inis*, *-ingas*, *-uotas*, *-ėtas*, priešdėlio *apy-* ir galūnės *-us* vediniai dažnai įeina į darybinių sinonimų eiles, kuriose jie darybiškai santykiauja su kitų, t. y. retesnių, tarminių darybos afiksų bendrašakniais vediniais ir sudaro pavienes darybinių sinonimų eiles. Pavienėms eilėms būdingas kombinacijų įvairumas, sinonimiškų darinių eilėje gausumas, t. y. eilių ilgumas, ir vartosenos subtilumai. Detalesnė būdvardžių darybinių sinonimų vartoseną grindžiama *Dabartinės lietuvių kalbos* tekstyno duomenimis. Iš analizuotų darybinių sinonimų eilių daugiausia tokių, kurių visi nariai fiksuojami Tekstyne. Tačiau vienas (ar keli) iš sinonimiškų darinių gali būti dažnesnis, labiau įsigalėjęs nei jo sinonimas (ar sinonimai), todėl neretai iš visos sinonimų eilės Tekstyne fiksuojami ne visi nariai. Kai kurie darybiniai sinonimai dažnai skiriasi tuo, kad teikia nevienodą vadinamąją papildomą informaciją, t. y. turi skirtingą ekspresijos, arba raiškumo, galią, žadina skirtingus jausmus, vaizdinius ar asociacijas. Greta dominuojančių neutralių darinių yra

šnekamosios kalbos, knyginį atspalvį turinčių darinių, netektinų bei tarminių darinių, taip pat pasyviosios leksikos sluoksniu žodžių. Užfiksuoti 37 stilistines pažymas turintys dariniai. DS eilėse esama ir polisemijos atvejų. Daugiareikšmis darinys viena reikšme įeina į vieną DS eilę, o kita reikšme – į kitą DS eilę arba sinonimų neturi.

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA (SUMMARY)

Derivative synonyms of adjectives are derivatives formed from the same underlying word with different derivative formatives and having the same derivative meaning and identical or very similar lexical meaning. The main aim of this paper is to analyze the use of derivative synonyms of adjectives. The Dictionary of Contemporary Lithuanian has been chosen as a source material for this analysis. 1556 derivatives of adjectives have been selected and 724 rows of derivative synonyms have been formed. Derivatives of suffixes comprise the largest group (in total 1251, i. e. 80.4% of all derivative adjectives). There are 642 rows of derivative synonyms, i. e. 88.7 % of all rows of derivative synonyms, where two derivatives correlate synonymously. Synonymous correlation can be developed among 53 suffixes, 3 endings and 3 derivatives of prefixes. In total 99 combinations of affixes have been formed. The rows of derivative synonyms which include derivatives with predominant suffixes *-inis*, *-ingas*, *-uotas*, *-ėtas*, prefix *apy-* and ending *-us* have been more deeply analysed in this paper. The derivatives of suffixes *-inis*, *-ingas*, *-uotas*, *-ėtas*, prefix *apy-* and ending *-us* often comprise those rows that derivatively correlate with other, i. e. more rare, conjugate derivatives of the affixes of dialectal derivation and compose single rows of derivative synonyms. Diversity of combinations, richness of synonymous derivatives in the row, i.e. length of rows and subtlety of the use, is typical to the single rows. More detailed use of derivative synonyms of adjectives is based on the data of the Dictionary of Contemporary Lithuanian. From the analysed rows of derivative synonyms the major part is which members are recorded in the Textbook. However, one or more synonymous derivatives can be more frequent, more grounded than its synonym (or synonyms), therefore very often not all members of synonyms are recorded in the Textbook. Some derivative synonyms often differ in providing unequal so-called additional information, i.e. they have different power of expression, stimulate different feelings, images or associations. Alongside with predominant neutral formations, there are derivatives of colloquial language or having bookish nuance, expired and dialectal derivatives, as well as the words from the passive layer of lexis. There have been recorded 37 derivatives having stylistic references. Polysemous derivative with one meaning belong to one row of derivative synonyms, with the other meaning belong either to the other row of derivative synonyms, or it has no synonyms at all.

1 priedas. Darbe išsamiai analizuotos būdvardžių DS eilės

-inis // -iškas

abėcėlinis – abėcėliškas
akademiniškas 4 – akademiškas
akmeninis 1 – akmeniškasis
akrobatinis – akrobatiškasis
alegorinis – alegoriškasis
analoginis – analogiškas
archajinis – archajiškasis
arklinis – arklis
asmeninis – asmeniškasis
ašigalinis – ašigališkasis
2 auksinis 2 – auksiškasis 1 (LKŽ_e)
2 auksinis 3 – auksiškasis 2 (LKŽ_e)
automatinis – automatiškasis 1 (LKŽ_e)
atletinis – atletiškas
ateistinis – ateistiškasis
baudžiamasis – baudžiamasis
cheminis – chemiškas
chimerinis – chimeriškas
chronologinis – chronologiškasis
danginis – dangiškas 1
daiktinis – daiktiškasis
dalykinis 2 – dalykiškasis 1 (LKŽ_e)
daržinis – daržiškasis
demagoginis – demagogiškas
demokratinis – demokratiškasis
diplomatinis – diplomatiškasis
dramatinis – dramatiškasis
druginis – drugiškas 2
dogmatinis – dogmatiškasis
dokumentinis – dokumentiškas (LKŽ_e)
duoninis – duoniškasis
dvasinis 1 – dvasiškas 1
dvasinis 2 – dvasiškas 2
eglinis – eglis
egzotinis – egzotiškasis
ekonominis – ekonomiškasis
ekscentrinis – ekscentriškasis 1 (LKŽ_e)
eleginis – elegiškas
enciklopedinis – enciklopediškas
epinis – epiškasis
epizodinis 1 – epizodiškasis
estetinis – estetiškasis
etinis – etiškasis
faktinis – faktiškas
fantastinis 2 – fantastiškas 1
filosofinis – filosofiškas
finansinis – finansiškas

fizinis 2 – fiziškas
fonetinis – fonetiškas
fotografinis – fotografiškas
gaivalinis – gaivališkas
gamtinis – gamtiškas
gentinis – gentiškas
gyvulinis – gyvuliškas
gyvybinis 2 – gyvybiškas
grafinis – grafiškas
graikinis – graikiškas (LKŽ_e)
gramatinis – gramatiškas
grandiozinis – grandioziškas
groteskinis – groteskiškas
herojinis – herojiškas 1 (LKŽ_e)
humoristinis – humoristiškas
idėjinis 1 – idėjiškas
istorinis – istoriškas
juridinis – juridiškas
kaiminis – kaimiškas
kaimyninis – kaimyniškas
kalbinis – kalbiškas
kamuo linis – kamuoliškas
karinis – kariškas
kasdieninis – kasdieniškas
kategorinis – kategoriškas
keleivinis – keleiviškas
kiekybinis – kiekybiškas
klajoklinis – klajokliškas
knyginis – knygiškas
1 kritinis – 1 kritiškas
kryžminis 1 – kryžmiškas
kokybinis – kokybiškas
kolektyvinis – kolektyviškas
komedinis – komediškas
kompaktinis – kompaktiškas
kompleksinis – kompleksiškas
komunistinis – komunistiškas
kuokštinis – kuokštiškas
kūginis – kūgiškas
kūninis – kūniškas
kuriozinis – kurioziškas
latvinis – latviškas
liberalinis – liberališkas
linijinis – linijiškas
lyrinis 2 – 1 lyriškas 2 (LKŽ_e)
literatūrinis – literatūriškas
lytinis – lytiškas
lito grafinis – lito grafiškas
loginis – logiškas
luominis – luomiškas
maginis – magiškas 1
maniakinis – maniakiškas

marksistinis – marksistiškas
marmurinis 2 – marmuriškas (LKŽ_e)
masinis 1 – masiškas 1
masinis 2 – masiškas 2
matematinis 1 – matematiškas
materialistinis – materialistiškas
mechaninis 3 – mechaniškas 3 (LKŽ_e)
medicininis – mediciniškas
medžiaginis 3 – medžiagiškas 1 (LKŽ_e)
medžioklinis – medžiokliškas (LKŽ_e)
meninis – meniškas
menturinis – menturiškas
mėsinis – mėsiskas
metaforinis – metaforiškas
metalinis 1 – metališkas (LKŽ_e)
metodinis 2 – metodiškas (LKŽ_e)
mikroskopinis 3 – mikroskopiškas
miniatiūrinis – miniatiūriškas
mistinis – mistiškas
mokslinis – moksliškas
monolitinis – monolitiškas
monotoninis 1 – monotoniškas 1 (LKŽ_e)
motininis 1 – motiniškas
nacionalinis 2 – nacionališkas
natūralistinis – natūralistiškas
naujovinis – naujoviškas
raidinis – raidiškas
odinis 2 – odiškas (LKŽ_e)
olimpinis 3 – olimpiškas
optimistinis – optimistiškas
oranžinis – oranžiškas (LKŽ_e)
2 pakulinis – pakuliškas
parazitinis – parazitiškas
1 partinis – partiškas
partizaninis – partizaniškas
2 pasaginis 2 – pasagiškas (LKŽ_e)
pasaulietinis – pasaulietiškas
patetinis – patetiškas
patologinis – patologiškas
patriarchalinis – patriarchališkas
patriotinis – patriotiškas
paukštinis – paukštiškas
pavasarinis – pavasariškas
pažodinis – pažodiškas
pedagoginis – pedagogiškas
perifrastinis – perifrastiškas
periodinis 1 – periodiškas
pesimistinis – pesimistiškas
pieninis – pieniškas
piliietinis – pilietiškas
plastinis 4 – plastiškas 3
2 plaukinis 2 – plaukiškas (LKŽ_e)

2 plunksnis – plunksniškas
 poetinis – poetiškas 1
 polemīnis – polemīškas
 politinis – politiškas
 pornografinis – pornografiškas
 praktinis 2 – praktiškas 2 (LKŽ_e)
 prievēksminis – prievēksmiškas
 probleminis – problemiškas
 protinis – protiškas
 protokolīnis – protokoliškas
 provizorinis – provizoriškas
 prozinis – proziškas 1
 prūsinis – prūsiškas
 psichinis – psichiškas
 psihologinis – psihologiškas
 realistinis – realistiškas 2
 religinis – religiškas
 ritminis – ritmiškas
 romantinis – romantiškas 1
 2 rožinis 1 – rožiškas
 rudēnis – rudēniškas
 rutulinis – rutuliškas (LKŽ_e)
 sąlyginis 1 – sąlygiškas 2 (LKŽ_e)
 sąlyginis 3 – sąlygiškas 3 (LKŽ_e)
 satyrinis – satyriškas
 scheminis – schemiškas
 sceninis – sceniškas
 semantinis – semantiškas
 senatvinis – senatviškas
 senovinis – senoviškas
 sibirinis – sibiriškas
 2 sidabrinis 2 – sidabriškas 1 (LKŽ_e)
 2 sidabrinis 3 – sidabriškas 2 (LKŽ_e)
 simbolinis 1 – simboliškas 1
 simetrisinis – simetriškas
 simptominis – simptomiškas
 sinchroninis – sinchroniškas
 sinoniminis – sinonimiškas
 sintaksinis – sintaksiškas
 sintetinis 2 – sintetiškas (LKŽ_e)
 siūlinis – siūliškas
 smėlinis – smėliškas
 smulkmeninis – smulkmeniškas
 2 snieginis – sniegiškas
 spazminis – spazmiškas
 specifinis – specifiškas
 spyglinis 1 – spygliškas
 spiralinis – spirališkas
 spyruoklinis – spyruokliškas
 spontaninis – spontaniškas
 sporadinis – sporadiškas
 sportinis – sportiškas

sraigtinis – sraigtiškas
3 statinis – statiškas
steno grafinis – stenografiškas
stereotipinis – stereotipiškas
stichinis 1 – stichiškas 1 (LKŽ_e)
stichinis 3 – stichiškas 2 (LKŽ_e)
stiklinis – stikliškas
strateginis – strategiškas
struktūrinis – struktūriškas
svogūninis – svogūniškas
šiandieninis 1 – šiandieniškas
šeimyninis – šeimyniškas
2 šerinis 4 – šeriškas (LKŽ_e)
šikšninis – šikšniškas
širdinis – širdiškas
šovinistinis – šovinistiškas
šuninis 2 – šuniškas 2
šulinis – šuliškas
šventinis – šventiškas
taktinis – taktiškas
tapybinis – tapybiškas
tarybinis – tarybiškas 2
tarminis – tarmiškas
tarnybinis – tarnybiškas
tarpinis – tarpiškas
tarptautinis 3 – tarptautiškas
tautinis – tautiškas
teatrinis – teatriškas
teisinis – teisiškas
teorinis – teoriškas
teoretinis – teoretiškas
tėvinis – tėviškas
tikrovinis – tikroviškas
2 tinklinis 3 – tinkliškas (LKŽ_e)
ūkisinis 1 – ūkiškas 1 (LKŽ_e)
ūkisinis 2 – ūkiškas 2 (LKŽ_e)
ūkisinis 4 – ūkiškas 8 (LKŽ_e)
utopinis – utopiškas
vaidybinis – vaidybiškas
vakarinis 1 – vakariškas
valdinis – valdiškas
valstybinis – valstybiškas
vamzdinis – vamzdiškas
2 varinis 2 – variškas
varpinis – 1 varpiškas
varškisinis – varškiškas
vasarinis – vasariškas
vaškisinis 2 – vaškiškas
vėduoklinis – vėduokliškas
vegetarinis – vegetariškas
veidrodis – veidrodliškas
veiksmožodinis – veiksmožodiškas

veiksminis – veiksmiškas
veleninis – veleniškas
velykinis – velykiškas
viesulinis – viesuliškas
vilkinis – vilkiškas
virbinis – virbiškas
visuomeninis – visuomeniškas
vyšninis – vyšniškas
vitalinis – vitališkas
voratinklinis – voratinkliškas
vulkaninis – vulkaniškas
žagrinis – žagriškas
žargoninis – žargoniškas
žąsinis – žąsiškas
žieminis 1 – žiemiškas
žinybinis – žinybiškas
žmoginis – žmogiškas
zuikinis – zuikiškas
žuvinis – žuviškas
žvaigždinis – žvaigždiškas
žvyninis – žvyniškas
žvirblinis – žvirbliškas

-inis // -ėtas

kepurinis – kepurėtas 1
kerpinis – kerpėtas
kremzlinis – kremzlėtas
kruopinis – kruopėtas 1
pelkinis – pelkėtas
plėvinis – plėvėtas
priešdėlinis – priešdėlėtas
raukšlinis – raukšlėtas
skiltinis – skiltėtas
šluotinis – šluotėtas
žyminis – žymėtas

-inis // -uotas

brūkšninis – brūkšniuotas
gaisrinis 2 – gaisruotas
juostinis – juostuotas 1
koncentrinis – koncentruotas 1
krumplinis – krumpliuotas 2
kupstinis – kupstuotas
mazginis – mazguotas
paveikslinis – paveiksluotas
skliautinis – skliautuotas
2 sluoksninis – sluoksniuotas
srieginis – sriegiuotas
šarvinis – šarvuotas
taškiniis – taškuotas

-inis // -iškas // -ingas

esminis – esmiškas – esmingas
kūrybinis – kūrybiškas – kūrybingas
priežastinis – priežastiškas – priežastingas
reikšminis – reikšmiškas – reikšmingas 1
reljefinis – reljefiškas 2 – reljefingas
tipinis – tipiškias 1 – tipingas

-ingas // -us

aidingas – aidus
aistringas 1 – aistrus
apgaulingas – apgaulus
apmaudingas – apmaudus 1
atmainingas – atmainus
balingas – balsus
barningas – barnus
derlingas 1 – derlus 1
derlingas 2 – derlus 2
garbingas – garbus
gailingas 1 – 1 gailus 1
gailingas 2 – 1 gailus 2
gaivingas – gaivus 1
igeidingas – igeidus
įmaningas 1 – įmanus 1
įmaningas 2 – įmanus 2
įstangingas – įstangus
išdaigingas – išdaigus
išganingas – išganus
iškalbingas – iškalbus
išlaidingas – išlaidus 2
išmaningas – išmanus
išraiškingas – išraiškus
ištaigingas – ištaigus
išteklingas – išteklius
įtaigingas – įtaigus
įtakingas – įtakus
įtaringas – įtarus
juokingas – juokus (LKŽ_e)
juslingas – juslus
kalbingas – kalbus
klaidingas – klaidus 2
klastingas – klastus
laimingas 1 – laimus 1
lobingas – lobus
meilingas – meilus 2
mokslingas 2 – mokslus
narsingas – narsus
niekingas 1 – niekus
nirtingas – nirtus 2
noringas – norus
nuotaikingas 2 – nuotaikus 1
pagiežingas – pagiežus

pašai pingas – pašai pus
pavojingas – 2 pavojus
priekabingas – priekabus
prieštaringas 1 – prieštarus
raiškingas – raiškus 2
saikingas – saikus 1
siaubingas – siaubus 1
slėningas – slėnus
sumaningas – sumanus
supratingas – supratus
svajingas – svajus
taikingas – taikus 1
teisingas 1 – teismus 1
tulžingas – tulžus 2
tvarkingas 2 – tvarkus
uoslingas – uoslus
užgaidingas – užgaidus
užgaulingas – užgaulus
valgingas – valgus 1
vaisingas 1 – vaisus
vaizdingas – vaizdus
veislingas – veislus
verslingas – verslus
vylingas – vylus
žaismingas – žaismus
žavingas – žavus
ženklingas 1 – ženklus 1 (LK Ž_e)
ženklingas 3 – ženklus 2 (LK Ž_e)
ženklingas 4 – ženklus 3 (LK Ž_e)

-ingas // -uotas

akmeningas – akmenuotas
akuotingas – akuotuotas 1
aliejingas – aliejuotas
debesingas – debesuotas
erškėtingas – erškėčiuotas
ežeringas – ežeruo tas
kalningas – kalnuotas
kriaušingas – kriaušiuotas
krūmingas 1 – krūmuotas 1
miškingas – miškuotas
pinigingas – piniguo tas
pūlingas – pūliuo tas
raumeningas – raumenuotas
sniegingas – snieguotas
spindulingas 1 – spinduliuo tas
sopulingas – sopuliuotas
sūkuringas – sūkuriuotas
šarmingas – šarmuo tas 2
šeringas – šeriuotas
vaikingas 1 – vaikuotas
vėjingas – vėjuotas

velēningas – velēniuotas 2
verpetingas – verpetuotas
vēžingas – vēžiuotas
viesulingas – viesuluotas
želmeningas – želmenuotas

-ingas // -ētas

druskingas – druskētas
durpingas – durpētas 1
kalkingas – kalkētas
kaulingas 1 – kaulētas 1
kaulingas 2 – kaulētas 2
klintingas – klintētas
koringas – korētas
molingas – molētas 2
saulingas – saulētas 1
upingas – upētas
ūksmingas – ūksmētas
versmingas – versmētas
žievingas – žievētas
žolingas – žolētas 1

-ingas // -otas

ašaringas 1 – ašarotas
galvingas 1 – galvotas 2
galvingas 2 – galvotas 1
liepsningas 1 – liepsnotas
lomingas – lomotas
pagiringas – pagiriotas
pilvingas – pilvotas 1
pūgingas – pūgotas
spalvingas 1 – spalvotas
uogingas – uogotas
varpingas – varpotas
vētringas – vētrotas

-uotas // -inas

angliuotas – anglinas
cukruotas – cukrinās
druskuotas – druskinās
dumbluotas 1 – dumblinās 1
duonuotas – duoninās
kaupuotas – kaupinās
mauruotas – maurinās
meduotas – 1 medinās (LKŽ_e)
mēšluotas 1 – mēšlinās
miltuotas – miltinās 1
moliuotas – molinās 1
muiluotas – muilinās
peluotas – pelinās
pienuotas – pieninās
purvuotas – purvinās

pūkuotas 2 – pūkinas
sakuotas – sakinas
snieguotas – snieginas
suodžiuotas – suodinas
snargliuotas – snarglinas
sviestuotas – sviestinas
šiauduotas – šiaudinas
šienuotas – šieninas
taukuotas – taukinas
uoguotas – uoginas
žvyruotas – žvyrinas

-uotas // -ėtas

dederviniuotas – dedervinėtas
dryžuotas – dryžėtas
garankščiuotas – garankštėtas
grioviuotas – griovėtas
grubluotas – grublėtas
grūduotas – grūdėtas
ilčiuotas – iltėtas
kailiniuotas – kailinėtas
kertuotas – kertėtas
kirmėliuotas – kirmėlėtas
klostuotas – klostėtas
marškiniuotas – marškinėtas
rumbuotas 1 – rumbėtas
skrybėliuotas – skrybėlėtas
slenksčiuotas – slenkstėtas
smiltuotas – smiltėtas
usniuotas – usnėtas
utėliuotas – utėlėtas
vikiuotas – vikėtas
vočiuotas – votėtas
žvirgžduotas – žvirgždėtas

-uotas // -ytas

ausuotas – ausytas
dantuotas – dantytas

-uotas // -otas

padaiguotas – padaigotas
uodeguotas – uodegotas
tešluotas – tešlotas

-ėtas // -inas

drumzlėtas – drumzlinas 1
dulkėtas 2 – dulkinas
silkėtas – silkinas
vasarėtas – vasarinas
žemėtas – žeminas

-ėtas // -ingas // -uotas

ankštėtas – ankštingas – ankščiuotas
slenkstėtas – slenkstingas – slenkščiuotas
smėlėtas – smėlingas – smėliuotas
smiltėtas – smiltingas – smiltuotas

-ėtas // -otas

blakėtas 2 – blakotas
smilgėtas – smilgotas

-ėtas // -ytas

šaknėtas – šaknytas
vilnėtas – vilnytas

apy- // -okas

apyankstis – ankstokas
apydažnis – dažnokas
apydrašis – drašokas
apydrėgnis – drėgnokas
apydrungnis – drungnokas
apydrūtis 1 – drūtokas 1
apydrūtis 2 – drūtokas 3
apyerdvis – erdvokas
apygausis – gausokas
apygreitis – greitokas
apygriežtis – griežtokas
apygudris – gudrokas
apyilgis 1 – ilgokas 1
apyilgis 2 – ilgokas 2
apykeistis – keistokas
apylaibis 1 – laibokas 1
apylėtis – lėtokas
apyliesis – liesokas
apylinksmis – linksmokas
apyliūdnis – liūdnokas
apymenkis – menkokas
apynaujis – 1 naujokas
apypigis – pigokas
apyrambis – rambokas
apyretis 1 – retokas 1
apyretis 2 – retokas 2
apysaldis – saldokas
apysilpnis 1 – silpnokas (LKŽ_e)
apyslidis – slidokas
apyskanis – skanokas
apyskystis 1 – skystokas
apysmarkis 1 – smarkokas
apysmulkis 1 – smulkokas
apystambis – stambokas
apystipris 1 – stiprokas
apyšiurkštis 1 – šiurkštokas 1 (LKŽ_e)
apyšiurkštis 2 – šiurkštokas 4 (LKŽ_e)

apyšvelnis – švelnokas
apytolis – tolokas 1

apy- // po- // -okas

apydidis – podidis 1 – didokas 1
apygeris – pogeris – gerokas 1
apykreivis – pokreivis – kreivokas
apymažis 1 – pomažis – mažokas
apypiktis – popiktis – piktokas
apyplatis – poplatis – platokas
apyplonis 1 – poplonis – plonokas
apyprastis 1 – poprastis – prastokas
apyretis 1 – poretis – retokas 1
apyrūgštis – porūgštis – rūgštokas
apysiauris – posiauris – siaurokas
apysmailis – posmailis – smailokas
apystoris 2 – postoris – storokas
apyšaltis – pošaltis – šaltokas
apyšlapis – pošlapis – šlapokas
2 apyšviesis – pošviesis – šviesokas
apytiesis – potiesis – tiesokas
apyvėlis – povėlis – vėlokas

apy- // po- // -okas // dūrinys

apyilgis 1 – poilgis – ilgokas 1 – pusilgis 1
apykietis 1 – pokietis – kietokas – puskietis
apylengvis 1 – polengvis – lengvokas – puslengvis
apyminkštis – pominkštis – minkštokas – pusminkštis
apysausis 1 – posausis – sausokas – pussausis
apysunkis 1 – posunkis – sunkokas 1 – pussunkis
apyšiltis 1 – pošiltis – šiltokas – pusšiltis 1
apytankis – potankis – tankokas – pustankis

-us // -lus

dygus 2 – dyglus 2 (LKŽ_e)
gaišus – gaišlus
gižus 2 – gižlus
godus – goslus 1
gramzdus 1 – grimzlus
grasus 1 – grėslus
irzus – irzlus
kabus 1 – kablus 2
kabus 3 – kablus 3
kamšus 2 – kamšlus 1
niurzgus – niurgzlus
pritinkus – pritiklus
rėkus – rėklus
sakus – 2 seklus
smigus – smiglus 2
smukus – smuklus
sprogus 2 – sproglus
šokus – šoklus

tįsus 1 – tįslus
triūsus – triūslus
urzgus – urgzlus
važus – vežlus
vešus – vešlus

-us // -nus

klusus – klusnus 2
kvapus – kvapnus
lipus – lipnus
prašus – prašnus
tepus 1 – tepnus 2

-us // -rus

ėdus 2 – ėdrus 1
pakantus – pakantrus
stangus – stangrus
stingus – stingrus
tampus – tamprus 1

-us // -otas

miglotas 1 – 2 miglus
pranarotas – pranarus
skubotas – skubus 1

-us // -as

erdvus – erdvas
pabirus – pabiras 1

apy- // -yvas // okas // po- // dūrinys

apysenis 1 – senyvas – senokas – posesnis – pussenis

apy- // -yvas // po-

apyjaunis – jaunyvas – pojaunis

apy- // -okas // po- // prie- // dūrinys

apytrumpis 1 – trumpokas – potrumpis – prietrumpis – pustrumpis

apy- // -okas // -svas // dūrinys

apyžilis – žilokas – žilsvas – pusžilis

apy- // -okas // -svas (-švas) // -zganas // dūrinys

apybaltis – 1 baltokas – balsvas (balkšvas) – balzganas – pusbaltis

apy- // -okas // po- // prie-

1 apykvailis – kvailokas – pokvailis – priekvailis

apy- // po- // dūrinys

apyaukštis – poaukštis – 2 pusaukštis

apy- // -svas

apygeltonis – gelsvas

-ingas // -anas // -us

vargingas 1 – varganas – vargus

-ingas // -ėtas // -inas

šiukšlingas – šiukšlėtas – šiukšlinas

-ingas // -ėtas // -ytas

šakningas – šaknėtas – šaknytas

-ingas // -ėtas // -otas

uolingas – uolėtas – uolotas

-ingas // -inas

bėdingas – bėdinas

-ingas // -ytas // -uotas

dantingas 1 – dantytas – dantuotas

-ingas // -yvus

efektingas – efektyvus

-ingas // -nas

skolingas – skalnas

-ingas // -nus // -us

vaišingas – vaišnus – vaišus

-ingas // -otas // -uotas

dervingas – dervotas – dervuotas

-ingas // -otas // -us

audringas 1 – audrotas – audrus

-ingas // -slus // -snus

duodingas – duoslus – dosnus

-ingas // -štus // -us

darbingas 3 – darbštus – darbus

-ingas // -uitas

petingas – pečiuitas

-uotas // -ainis

žabaruotas – 2 žabarainis

-uotas // -ainis // -ėtas

dryžuotas – 2 dryžainis – dryžėtas

-uotas // -anas

rūkuotas – rūkanas

-uotas // -rus // -us

vingiuotas – vingrus 1 – vingus

-ėtas // -iškas

tinklėtas – tinkliškas

-ėtas // -is

skiauterėtas – skiauteris

-ėtas // -snus // -us

dulkėtas 1 – dulksnus 1 – dulkus

-us // -as // -tas

pašlijus – pašlijas – pašlitas

-us // -as // -tinis

atsajus – atsijas – atsietinis

-us // -klus

rijus – ryklus

-us // -lus // -nus

kibus 1 – kiblus – kibnus

-us // -nas // -nus

gluodus – gluodnas – gluodnus

-us // -snus

verkus – verksnus

-us // -stus

valkus 1 – valkstus

-us // -štus // -šus

gobus – gobštus – gobšus

-us // -tus

nuogandus 1 – nuogaštus

2 priedas. Darbe tam tikrais aspektais aptartos būdvardžių DS eilės

-ingas // -iškas

dainingas 2 – dainiškas
draugingas 2 – draugiškas 1
elastingas – elastiškas
entuziastingas – entuziastiškas
giminingas 2 – giminiškas
kontrastingas – kontrastiškas
melagingas – melagiškas
milingas – miltiškas
priešingas 2 – priešiškas
simpatingas – simpatiškas
tolerantingas – tolerantiškas

apy- // -okas // dūrinys

apykartinis – kartokas – puskartis
apykurtis – kurtokas – puskurtis
apypilnis – pilnokas – puspilnis
apyriebis – riebokas – pusriebis
apyskystis 1 – skystokas – pusskystis
apytirštis – tirštokas – pustirštis
apytuštis – tuštokas – pustuštis

apy- // dūrinys

apyalkanis – pusaalkanis
apybrangis – pusbrangis
apydykis 2 – pusdykis 1
apydykis 1 – pusdykis 2
apygirtis 1 – pusgirtis
apynuogis – pusnuogis
apyplikis 1 – pusplikis 1
apyplikis 2 – pusplikis 2

apy- // po-

apybjauris – pobjauris
apybukis – pobukis
apygražis 1 – pogražis
apykarštis – pokarštis

-inis // -ykštis

pirminis 1 – pirmykštis 1
pirminis 2 – pirmykštis 3
pirminis 3 – pirmykštis 2
rytinis 1 – rytykštis
šiandieninis 1 – šiandienykštis

-inis // -is

peleninis – 2 pelenis
samaninis 2 – samaninis
vasarinis – 2 vasaris 1

vidujinis – vidujis 2

-inis // -ainis // -ienis

ašakinis – ašakainis – ašakienis
avižinis – 2 avižainis – avižienis
miežinis – 2 miežainis – 2 miežienis

-inis // -alus

momentinis – momentalus
monumentinis – monumentalus
muzikinis – muzikalus 1

-inis // -otas

1 balinis – balotas
ribinis 1 – ribotas
samaninis 1 – samanotas

-intelis // -utėlis

visintelis – visutėlis
plonintelis – plonutėlis
pilnintelis – pilnutėlis

-lus // -nus

putlus – putnus
teplus 1 – tepnus 1
tuklus – tuknus

apy- // -okas // po- // -svas // dūrinys

apysūris – sūrokas – posūris – sūrsvas – pussūris
2 apytamsis – tamsokas – potamsis – tamsvas – pustamsis

apy- // -okas // -svas // -zganas // dūrinys

apyjuodis 1 – 1 juodokas – juosvas – juozganas – pusjuodis
apyžalis – žalokas – žalsvas – žalzganas – pusžalis

-inas // -otas

pakulinas – pakulotas 2
putrinas – putrotas

-inis // -ainis

šimtinis – šimtainis
žagarinis – 2 žagarainis

-inis // -ienis

kvietinis – kvietienis
ruginis – rugienis

-inis // -ujis // -utinis

laukinis 4 – laukujis – laukutinis
viršinis 2 – viršujis – viršutinis 2

-oks // -opas

abejoks – abejopas

dvejoks – dvejopas

-aitis // -atūnis // -intelis

vienaitis – vienatūnis – vienintelis 1

-aitis // -atūnis // -intelis // -utis

vienaitis – vienatūnis – vienintelis 2 – vienutis

-as // -is

atžagarias 2 – 1 atžagaris 1

-as // -otas

rūškanas 2 – rūškanotas

-intelis // -ylis // -ytis // -ulis

mažintelis – 1 mažylis 1 – 1 mažytis – 1 mažiulis

-ėlis // -ukas

aklutėlis – aklutukas

-iškas // -as

vėpliškas – vėplas

-iškas // -inas

yliškas – ylinas

-iškas // -itas

saviškas – savitas

-iškas // -otas

drambliškas – dramblotas

-ykščias // -ykštis

vakarykščias – vakarykštis

-klus // -slus

eiklus – eislus

-lus // -mus

žaislus – žaismus

-lus // -snus

veiklus – veiksnus 1

-lus // -tus

gašlus – gaštus

-onis // -otas

2 vilnonis 4 – 1 vilnotas 3 (LKŽ_e)

-uistas // -ūstas

mieguistas – miegūstas

-uistas // -ūstas // -yvas

vėluistas – vėlūstas – vėlyvas

-uistas // -ūstas // -otas

liguistas 1– ligūstas – ligotas

3 priedas. Būdvardžių DS afiksų kombinacijos ir eilių skaičius

1 lentelė

Kombinacijų eil. nr.	Būdvardžių DS afiksų kombinacijos	DS eilių skaičius
1.	-inis // -iškas	277
2.	-ingas // -us	72
3.	apy- // -okas	39
4.	-ingas // -uotas	26
5.	-uotas // -inas	26
6.	-us // -lus	23
7.	-uotas // -ėtas	21
8.	apy- // po- // -okas	18
9.	-ingas // -ėtas	14
10.	-inis // -uotas	13
11.	-ingas // -otas	12
12.	-ingas // -iškas	11
13.	-inis // -ėtas	11
14.	apy- // po- // -okas // dūrinys	8
15.	apy- // dūrinys	8
16.	apy- // -okas // dūrinys	7
17.	-inis // -iškas // -ingas	6
18.	-ėtas // -inas	5
19.	-inis // -ykštis	5
20.	-us // -nus	5
21.	-us // -rus	5
22.	apy- // po-	4
23.	-ėtas // -ingas // -uotas	4
24.	-inis // -is	4
25.	-inis // -ainis // -ienis	3
26.	-inis // -alus	3
27.	-inis // -otas	3
28.	-intelis // -utėlis	3
29.	-lus // -nus	3
30.	-uotas // -otas	3
31.	-us // -otas	3
32.	apy- // -okas // po- // -svas // dūrinys	2
33.	apy- // -okas // -svas // -zganas // dūrinys	2
34.	-ėtas // -ytas	2
35.	-ėtas // -otas	2
36.	-inas // -otas	2
37.	-inis // -ainis	2
38.	-inis // -ienis	2
39.	-inis // -ujis // -utinis	2
40.	-oks // -opas	2
41.	-uotas // -ytas	2
42.	-us // -as	2
43.	-aitis // -atinis // -intelis	1
44.	-aitis // -atinis // -intelis // -utis	1

45.	apy- // -yvas // -okas // po- // dūrinys	1
46.	apy- // -yvas // po-	1
47.	apy- // -okas // po- // prie-	1
48.	apy- // -okas // po- // prie- // dūrinys	1
49.	apy- // -okas // -svas // dūrinys	1
50.	apy- // -okas // -svas // -zganas // dūrinys	1
51.	apy- // po- // dūrinys	1
52.	apy- // -svas	1
53.	-as // -is	1
54.	-as // -otas	1
55.	-ėlis // -ukas	1
56.	-ėtas // -is	1
57.	-ėtas // -iškas	1
58.	-ingas // -anas // -us	1
59.	-ingas // -ėtas // -inas	1
60.	-ingas // -ėtas // -ytas	1
61.	-ingas // -ėtas // -otas	1
62.	-ingas // -inas	1
63.	-ingas // -ytas // -uotas	1
64.	-ingas // -yvus	1
65.	-ingas // -nas	1
66.	-ingas // -nus // -us	1
67.	-ingas // -otas // -uotas	1
68.	-ingas // -otas // -us	1
69.	-ingas // -slus // -snus	1
70.	-ingas // -štus // -us	1
71.	-ingas // -uitas	1
72.	-intelis // -ylis // -ytis // -ulis	1
73.	-iškas // -as	1
74.	-iškas // -inas	1
75.	-iškas // -itas	1
76.	-iškas // -otas	1
77.	-ykščias // -ykštis	1
78.	-klus // -slus	1
79.	-lus // -mus	1
80.	-lus // -snus	1
81.	-lus // -tus	1
82.	-onis // -otas	1
83.	-uistas // -ūstas	1
84.	-uistas // -ūstas // -yvas	1
85.	-uistas // -ūstas // -otas	1
86.	-uotas // -ainis	1
87.	-uotas // -ainis // -ėtas	1
88.	-uotas // -anas	1
89.	-uotas // -rus // -us	1
90.	-us // -as // -tas	1
91.	-us // -as // -tinis	1
92.	-us // -ėtas // -snus	1
93.	-us // -klus	1
94.	-us // -lus // -nus	1

95.	-us // -nas // -nus	1
96.	-us // -snus	1
97.	-us // -stus	1
98.	-us // -štus // -šus	1
99.	-us // -tus	1

4 priedas. Būdvardžių DS vartoseną

Gausiausių DS grupių vartoseną

2 lentelė

Būdvardžių darybiniai sinonimai	Bendras vartosenos skaičius	Dažniausios DS vartosenos sritys	Retesnės DS vartosenos sritys
<i>akuotinas</i>	nėra		
<i>akuotuotas</i>	nėra		
<i>angliuotas</i>	1	negrožinė literatūra – 1	
<i>anglinas</i>	2	grožinė literatūra – 2	
<i>ankštėtas</i>	nėra		
<i>ankštingas</i>	nėra		
<i>ankščiuotas</i>	nėra		
<i>apyerdvis</i>	1	grožinė literatūra – 1	
<i>erdvokas</i>	1	grožinė literatūra – 1	
<i>apykietis</i>	nėra		
<i>kietokas</i>	48	respublikinė periodika – 12 vietinė periodika – 10	memuarai – 1 filosofinės literatūros vertimai – 1
<i>pokietis</i>	2	vietinė periodika – 1 populiarioji periodika – 1	
<i>puskietis</i>	9	specializuota periodika – 4 negrožinė literatūra – 3	populiarioji periodika – 1 LR valstybiniai dokumentai – 1
<i>apykreivis</i>	15	vietinė periodika – 5 grožinė literatūra – 3 negrožinė literatūra – 3	populiarioji periodika – 2 respublikinė periodika – 2
<i>kreivokas</i>	31	populiarioji periodika – 10 grožinė literatūra – 10	specializuota periodika – 1 negrožinė literatūra – 1 memuarai – 1
<i>pokreivis</i>	1	grožinė literatūra – 1	
<i>apymažis</i>	nėra		
<i>mažokas</i>	253	vietinė periodika – 76 respublikinė periodika – 65	Seimo stenogramos – 5 filosofinės literatūros vertimai – 2
<i>pomažis</i>	nėra		
<i>apyminkštis</i>	1	grožinė literatūra – 1	
<i>minkštokas</i>	6	grožinė literatūra – 3 respublikinė periodika – 2	specializuota periodika – 1
<i>pominkštis</i>	nėra		
<i>pusminkštis</i>	5	specializuota periodika – 5	

<i>apypigis</i>	nėra		
<i>pigokas</i>	9	respublikinė periodika – 5 vietinė periodika – 3	specializuota periodika – 1
<i>apyretis</i>	12	negrožinė literatūra – 6	respublikinė periodika – 2 populiarioji periodika – 2
<i>retokas</i>	43	vietinė periodika – 8 populiarioji periodika – 8 grožinė literatūra – 8	memuarai – 2 filosofinės literatūros vertimai – 1
<i>poretis</i>	nėra		
<i>apysunkis</i>	162	respublikinė periodika – 101 vietinė periodika – 28	populiarioji periodika – 3 grožinė literatūra – 3
<i>sunkokas</i>	549	respublikinė periodika – 190 vietinė periodika – 130	memuarai – 10 filosofinės literatūros vertimai – 8
<i>posunkis</i>	nėra		
<i>pussunkis</i>	22	vietinė periodika – 7 respublikinė periodika – 5	grožinė literatūra – 1
<i>apyvėlis</i>	nėra		
<i>vėlokas</i>	20	respublikinė periodika – 4 populiarioji periodika – 4 memuarai – 4	specializuota periodika – 2 grožinė literatūra – 1
<i>ašaringas</i>	50	grožinė literatūra – 20 negrožinė literatūra – 8	specializuota periodika – 4 memuarai – 1
<i>ašarotas</i>	94	grožinė literatūra – 62 populiarioji periodika – 13	negrožinė literatūra – 5 memuarai – 3
<i>ausuotas</i>	8	respublikinė periodika – 4	grožinė literatūra – 1
<i>ausytas</i>	8	respublikinė periodika – 4 populiarioji periodika – 3	vietinė periodika – 1
<i>blakėtas</i>	nėra		
<i>blakotas</i>	nėra		
<i>brūkšninis</i>	111	vietinė periodika – 26 LR valstybiniai dokumentai – 25	respublikinė periodika – 14 populiarioji periodika – 12
<i>brūkšniuotas</i>	196	specializuota periodika – 81 negrožinė literatūra – 64	vietinė periodika – 1 grožinė literatūra – 1
<i>dantuotas</i>	1	negrožinė literatūra – 1	
<i>dantytas</i>	161	negrožinė literatūra – 47 specializuota periodika – 39	respublikinė periodika – 11 LR valstybiniai dokumentai – 4
<i>derlingas</i>	1084	negrožinė literatūra – 410 populiarioji periodika – 217	filosofinės literatūros vertimai – 18 memuarai – 3
<i>derlus</i>	22	populiarioji periodika – 7	negrožinė literatūra – 2

		specializuota periodika – 5	filoso finės literatūros vertimai – 1
<i>drumzlėtas</i>	2	populiarioji periodika – 1 grožinė literatūra – 1	
<i>drumzlinas</i>	226	grožinė literatūra – 79 populiarioji periodika – 46	memuarai – 4 filoso finės literatūros vertimai – 3
<i>druskingas</i>	44	negrožinė literatūra – 16 populiarioji periodika – 8	grožinė literatūra – 3 filoso finės literatūros vertimai – 1
<i>druskėtas</i>	11	populiarioji periodika – 4 specializuota periodika – 3	grožinė literatūra – 1
<i>dulkėtas</i>	328	grožinė literatūra – 132 populiarioji periodika – 68	filoso finės literatūros vertimai – 2 LR valstybiniai dokumentai – 1
<i>dulkinas</i>	103	grožinė literatūra – 50 populiarioji periodika – 15	memuarai – 7 specializuota periodika – 2
<i>erdvus</i>	529	grožinė literatūra – 122 vietinė periodika – 114	memuarai – 14 filoso finės literatūros vertimai – 3
<i>erđvas</i>	1	respublikinė periodika – 1	
<i>esminis</i>	8216	specialioji periodika – 1677 negrožinė literatūra – 1495	grožinė literatūra – 135 memuarai – 115
<i>esmiškas</i>	109	negrožinė literatūra – 59 filoso finės literatūros vertimai – 22	specializuota periodika – 11 respublikinė periodika – 2
<i>esmingas</i>	719	negrožinė literatūra – 238 filoso finės literatūros vertimai – 234	memuarai – 10 Seimo stenogramos – 2
<i>ėdus</i>	nėra		
<i>ėdrus</i>	43	respublikinė periodika – 11 populiarioji periodika – 11 grožinė literatūra – 11	negrožinė literatūra – 3 specializuota periodika – 2
<i>gamtinis</i>	5220	populiarioji periodika – 1227 negrožinė literatūra – 990	grožinė literatūra – 27 memuarai – 16
<i>gamtiškas</i>	153	negrožinė literatūra – 78 populiarioji periodika – 32	respublikinė periodika – 1 vietinė periodika – 1
<i>grubluotas</i>	nėra		
<i>grublėtas</i>	104	negrožinė literatūra – 47 specializuota periodika – 27	respublikinė periodika – 4 filoso finės literatūros vertimai – 1

<i>kalkingas</i>	50	populiarioji periodika – 15 vietinė periodika – 9 specializuota periodika – 9	negrožinė literatūra – 3
<i>kalkėtas</i>	16	specializuota periodika – 5 grožinė literatūra – 4	populiarioji periodika – 1 memuarai – 1
<i>kamšus</i>	nėra		
<i>kamšlus</i>	nėra		
<i>kekėtas</i>	nėra		
<i>kekiškas</i>	1	negrožinė literatūra – 1	
<i>kerpinis</i>	10	specializuota periodika – 7	populiarioji periodika – 2 negrožinė literatūra – 1
<i>kerpėtas</i>	12	populiarioji periodika – 3 grožinė literatūra – 3	negrožinė literatūra – 2
<i>klusus</i>	nėra		
<i>klusnus</i>	307	specializuota periodika – 73 grožinė literatūra – 51	memuarai – 9 filosofinės literatūros vertimai – 7
<i>meduotas</i>	11	grožinė literatūra – 4 populiarioji periodika – 3	vietinė periodika – 1 negrožinė literatūra – 1
<i>medinas</i>	nėra		
<i>miglius</i>	nėra		
<i>miglotas</i>	1099	respublikinė periodika – 227 filosofinės literatūros vertimai – 199	Seimo stenogramos – 2
<i>miškingas</i>	266	LR valstybiniai dokumentai – 57 populiarioji periodika – 52	grožinė literatūra – 18 memuarai – 5
<i>miškuotas</i>	5	memuarai – 3 populiarioji periodika – 2	
<i>molingas</i>	104	specializuota periodika – 29 populiarioji periodika – 27	LR valstybiniai dokumentai – 4 memuarai – 1
<i>molėtas</i>	36	grožinė literatūra – 18 populiarioji periodika – 9	negrožinė literatūra – 3 memuarai – 1
<i>optimistinis</i>	536	respublikinė periodika – 150 vietinė periodika – 98	LR valstybiniai dokumentai – 1 Seimo stenogramos – 1
<i>optimistiškas</i>	1058	respublikinė periodika – 456 vietinė periodika – 278	filosofinės literatūros vertimai – 6 memuarai – 3
<i>pabirus</i>	48	populiarioji periodika – 12 negrožinė literatūra – 11	respublikinė periodika – 4 vietinė periodika – 4

<i>pabiras</i>	1	negrožinė literatūra – 1	
<i>padaiguotas</i>	2	vietinė periodika – 1 grožinė literatūra – 1	
<i>padaigotas</i>	1	vietinė periodika – 1	
<i>pilvingas</i>	nėra		
<i>pilvotas</i>	60	grožinė literatūra – 28 populiarioji periodika – 13	memuarai – 1 filosofinės literatūros vertimai – 1
<i>pinigingas</i>	128	vietinė periodika – 35 respublikinė periodika – 31	memuarai – 5 Seimo stenogramos – 1
<i>piniguotas</i>	5	populiarioji periodika – 2 vietinė periodika – 1 negrožinė literatūra – 1 grožinė literatūra – 1	
<i>plėvinis</i>	2	grožinė literatūra – 1 negrožinė literatūra – 1	
<i>plėvėtas</i>	6	negrožinė literatūra – 4 grožinė literatūra – 2	
<i>plunksninis</i>	58	grožinė literatūra – 13 populiarioji periodika – 12	specializuota periodika – 6 LR valstybiniai dokumentai – 1
<i>plunksniškas</i>	17	respublikinė periodika – 5 negrožinė literatūra – 4	grožinė literatūra – 1 vietinė periodika – 1
<i>pranarus</i>	nėra		
<i>pranarotas</i>	nėra		
<i>prašus</i>	nėra		
<i>prašnus</i>	nėra		
<i>priežastinis</i>	443	filosofinės literatūros vertimai – 147 negrožinė literatūra – 125	grožinė literatūra – 4 memuarai – 1
<i>priežastingas</i>	10	negrožinė literatūra – 5 filosofinės literatūros vertimai – 4	populiarioji periodika – 1
<i>priežastiškas</i>	nėra		
<i>reikšminis</i>	121	negrožinė literatūra – 33 filosofinės literatūros vertimai – 24	populiarioji periodika – 14 vietinė periodika – 2
<i>reikšmingas</i>	7433	populiarioji periodika – 1789 negrožinė literatūra – 1532	LR valstybiniai dokumentai – 111 Seimo stenogramos – 61
<i>reikšmiškas</i>	nėra		
<i>ritminis</i>	224	negrožinė literatūra – 77	filosofinės literatūros

		populiarioji periodika – 67	vertimai – 3 grožinė literatūra – 1
<i>ritmiškas</i>	116	negrožinė literatūra – 39 populiarioji periodika – 32	memuarai – 2 filosofinės literatūros vertimai – 1
<i>sakus</i>	nėra		
<i>seklus</i>	nėra		
<i>skubus</i>	666	respublikinė periodika – 224 vietinė periodika – 102	filosofinės literatūros vertimai – 12
<i>skubotas</i>	593	respublikinė periodika – 225 vietinė periodika – 122	LR valstybiniai dokumentai – 7
<i>slenkstėtas</i>	4	respublikinė periodika – 2 populiarioji periodika – 2	
<i>slenkstingas</i>	nėra		
<i>slenksčiuotas</i>	nėra		
<i>sluoksninis</i>	38	populiarioji periodika – 17 negrožinė literatūra – 16	vietinė periodika – 1 LR valstybiniai dokumentai – 1
<i>sluoksniuotas</i>	137	negrožinė literatūra – 39 specializuota periodika – 27	grožinė literatūra – 6 memuarai – 1
<i>smėlėtas</i>	300	populiarioji periodika – 73 grožinė literatūra – 64	LR valstybiniai dokumentai – 2 Seimo stenogramos – 1
<i>smėlingas</i>	189	specializuota periodika – 76 populiarioji periodika – 44	grožinė literatūra – 6 memuarai – 1
<i>smėliuotas</i>	2	vietinė periodika – 1 grožinė literatūra – 1	
<i>smilgėtas</i>	1	grožinė literatūra – 1	
<i>smilgotas</i>	nėra		
<i>smiltėtas</i>	nėra		
<i>smiltingas</i>	5	specializuota periodika – 2	populiarioji periodika – 1 grožinė literatūra – 1 negrožinė literatūra – 1
<i>smiltuotas</i>	nėra		
<i>specifinis</i>	5678	negrožinė literatūra – 1522 specializuota periodika – 992	memuarai – 42 grožinė literatūra – 41
<i>specifiškas</i>	268	negrožinė literatūra – 127 populiarioji periodika – 49	Seimo stenogramos – 4 memuarai – 3
<i>stangus</i>	3	grožinė literatūra – 3	
<i>stangrus</i>	155	grožinė literatūra – 74 populiarioji periodika – 24	filosofinės literatūros vertimai – 1

<i>sumaningas</i>	8	respublikinė periodika – 2 populiarioji periodika – 2 filosofinės literatūros vertimai – 2	specializuota periodika – 1 negržinė literatūra – 1
<i>sumanus</i>	710	populiarioji periodika – 180 respublikinė periodika – 144	Seimo stenogramos – 3 LR valstybiniai dokumentai – 1
<i>šaknėtas</i>	1	grožinė literatūra – 1	
<i>šaknytas</i>	1	grožinė literatūra – 1	
<i>tarminis</i>	150	negržinė literatūra – 73 populiarioji periodika – 29	vietinė periodika – 1 grožinė literatūra – 1
<i>tarmiškas</i>	43	negržinė literatūra – 14 populiarioji periodika – 12	respublikinė periodika – 2 memuarai – 1
<i>taukuotas</i>	72	grožinė literatūra – 45 populiarioji periodika – 9	negržinė literatūra – 2 memuarai – 2
<i>taukinas</i>	5	grožinė literatūra – 4	memuarai – 1
<i>tešluotas</i>	nėra		
<i>tešlotas</i>	nėra		
<i>tinklėtas</i>	nėra		
<i>tinkliškas</i>	9	specializuota periodika – 5 populiarioji periodika – 3	negržinė literatūra – 1
<i>tipinis</i>	900	LR valstybiniai dokumentai – 233 populiarioji periodika – 148	Seimo stenogramos – 9 memuarai – 6
<i>tipingas</i>	91	negržinė literatūra – 23 populiarioji periodika – 19	respublikinė periodika – 5 memuarai – 3
<i>tipiškas</i>	1830	negržinė literatūra – 401 populiarioji periodika – 379	LR valstybiniai dokumentai – 15 Seimo stenogramos – 2
<i>tįsus</i>	22	negržinė literatūra – 10 grožinė literatūra – 4 filosofinės literatūros vertimai – 4	specializuota literatūra – 1 memuarai – 1
<i>tįslus</i>	1	populiarioji periodika – 1	
<i>tvarkingas</i>	1833	respublikinė periodika – 409 vietinė periodika – 419	filosofinės literatūros vertimai – 45 Seimo stenogramos – 14
<i>tvarkus</i>	nėra		
<i>uodeguotas</i>	53	respublikinė periodika – 17 vietinė periodika – 17	filosofinės literatūros vertimai – 1 Seimo stenogramos – 1
<i>uodegotas</i>	3	populiarioji periodika – 2 respublikinė periodika – 1	

<i>usniuotas</i>	nēra		
<i>usnētas</i>	3	respublikinē periodika – 1 populārijoji periodika – 1 grožinē literatūra – 1	
<i>ūkinis</i>	3600	LR valstybiniai dokumentai – 1219 respublikinē periodika – 550	filosofinēs literatūros vertimai – 21 grožinē literatūra – 20
<i>ūkiškas</i>	245	vietinē periodika – 61 respublikinē periodika – 47	filosofinēs literatūros vertimai – 1 Seimo stenogramas – 1
<i>upingas</i>	nēra		
<i>upētas</i>	nēra		
<i>vakarinis</i>	5058	vietinē periodika – 1284 respublikinē periodika – 1132	Seimo stenogramas – 82 filosofinēs literatūros vertimai – 25
<i>vakariškas</i>	nēra		
<i>varpingas</i>	1	populārijoji periodika – 1	
<i>varpotas</i>	2	vietinē periodika – 1 populārijoji periodika – 1	
<i>varškinis</i>	1	grožinē literatūra – 1	
<i>varškiškas</i>	nēra		
<i>vasarētas</i>	nēra		
<i>vasarinas</i>	nēra		
<i>vešus</i>	nēra		
<i>vešlus</i>	646	grožinē literatūra – 214 populārijoji periodika – 131	filosofinēs literatūros vertimai – 10 memuari – 7
<i>vējingas</i>	5	grožinē literatūra – 3 respublikinē periodika – 1 nēgrožinē literatūra – 1	
<i>vējuotas</i>	298	respublikinē periodika – 89 vietinē periodika – 63	populārijoji periodika – 27 memuari – 5
<i>vikiuotas</i>	nēra		
<i>vikētas</i>	nēra		
<i>vilnētas</i>	nēra		
<i>vilnytas</i>	1	grožinē literatūra – 1 nēgrožinē literatūra – 1	
<i>zuikinis</i>	5	grožinē literatūra – 3 vietinē periodika – 2	

<i>zuikiškas</i>	7	grožinė literatūra – 3	respublikinė periodika – 1 populiarieji periodika – 1 specializuota periodika – 1
<i>žavingas</i>	443	grožinė literatūra – 93 populiarieji periodika – 86	memuarai – 11 LR valstybiniai dokumentai – 2
<i>žavus</i>	320	respublikinė periodika – 68 vietinė periodika – 61	memuarai – 6 filosofinės literatūros vertimai – 5
<i>žemėtas</i>	99	grožinė literatūra – 48 nėgrožinė literatūra – 15	specializuota periodika – 3 filosofinės literatūros vertimai – 1
<i>žeminas</i>	nėra		

Pavienių DS eilių vartoseną

3 lentelė

Būdvardžių darybiniai sinonimai	Bendras vartosenos skaičius	Dažniausios DS vartosenos sritys	Retesnės DS vartosenos sritys
<i>apyaukštis</i>	9	negrožinė literatūra – 5 grožinė literatūra – 4	
<i>poaukštis</i>	8	populiarioji periodika – 4	grožinė literatūra – 2 negrožinė literatūra – 2
<i>pusaukštis</i>	2	grožinė literatūra – 1 specializuota periodika – 1	
<i>apybaltis</i>	2	grožinė literatūra – 2	
<i>baltokas</i>	9	negrožinė literatūra – 5 grožinė literatūra – 4	
<i>balsvas</i>	84	grožinė literatūra – 24 negrožinė literatūra – 22	vietinė periodika – 5 filosofinės literatūros vertimai – 1
<i>balzganas</i>	135	grožinė literatūra – 54 negrožinė literatūra – 29	filosofinės literatūros vertimai – 2 memuarai – 1
<i>pusbaltis</i>	2	grožinė literatūra – 1 specializuota periodika – 1	
<i>apyjaunis</i>	55	grožinė literatūra – 29 vietinė periodika – 9	specializuota periodika – 1
<i>jaunyvas</i>	25	grožinė literatūra – 15 populiarioji periodika – 5	negrožinė literatūra – 2 respublikinė periodika – 1
<i>pojaunis</i>	8	vietinė periodika – 3 populiarioji periodika – 3	respublikinė periodika – 1 grožinė literatūra – 1
<i>apykvailis</i>	8	grožinė literatūra – 3	vietinė periodika – 1
<i>kvailokas</i>	86	populiarioji periodika – 29 grožinė literatūra – 20	negrožinė literatūra – 1 Seimo stenogramos – 1
<i>pokvailis</i>	4	respublikinė periodika – 2 populiarioji periodika – 1 grožinė literatūra – 1	
<i>priekvailis</i>	9	respublikinė periodika – 3 negrožinė literatūra – 3	vietinė periodika – 1 specializuota periodika – 1
<i>apysenis</i>	20	grožinė literatūra – 10 negrožinė literatūra – 6	vietinė periodika – 2 specializuota periodika – 2
<i>senyvas</i>	986	respublikinė periodika – 307 vietinė periodika – 196	seimo stenogramos – 9 LR valstybiniai dokumentai – 8
<i>senokas</i>	23	populiarioji periodika – 9 vietinė periodika – 5 respublikinė periodika – 5	specializuota periodika – 1 negrožinė literatūra – 1 memuarai – 1
<i>posenis</i>	2	populiarioji periodika – 1 grožinė literatūra – 1	
<i>pussenis</i>	nėra		

<i>apyžilis</i>	6	grožinė literatūra – 5	vietinė periodika – 1
<i>žilokas</i>	nėra		
<i>žilsvas</i>	2	grožinė literatūra – 2	
<i>pusžilis</i>	nėra		
<i>audringas</i>	1324	respublikinė periodika – 404 vietinė periodika – 256	Seimo stenogramos – 11 LR valstybiniai dokumentai – 2
<i>audrotas</i>	25	grožinė literatūra – 14 populiarioji periodika – 5	vietinė periodika – 2 specializuota periodika – 1
<i>audrus</i>	nėra		
<i>bėdingas</i>	1	specializuota periodika – 1	
<i>bėdinas</i>	31	negrožinė literatūra – 8 gožinė literatūra – 8	filosofinės literatūros vertimai – 5 memuarai – 4
<i>dantytas</i>	161	negrožinė literatūra – 47 specializuota periodika – 39	respublikinė periodika – 11 LR valstybiniai dokumentai – 4
<i>dantuotas</i>	1	negrožinė literatūra – 1	
<i>darbingas</i>	1125	vietinė periodika – 323 respublikinė periodika – 310	grožinė literatūra – 19 filosofinės literatūros vertimai – 8
<i>darbštus</i>	1182	populiarioji periodika – 259 vietinė periodika – 255	filosofinės literatūros vertimai – 10 Seimo stenogramos – 6
<i>darbus</i>	2	respublikinė periodika – 1 negrožinė literatūra – 1	
<i>dervingas</i>	14	populiarioji periodika – 3 LR valstybiniai dokumentai – 3	grožinė literatūra – 1 negrožinė literatūra – 1
<i>dervotas</i>	nėra		
<i>dervuotas</i>	11	grožinė literatūra – 7	vietinė periodika – 1 populiarioji periodika – 1
<i>dryžuotas</i>	282	respublikinė periodika – 84 grožinė literatūra – 61	memuarai – 6 filosofinės literatūros vertimai – 1
<i>dryžainis</i>	nėra		
<i>dryžėtas</i>	3	grožinė literatūra – 2 populiarioji periodika – 1	
<i>dulkėtas</i>	367	grožinė literatūra – 141 populiarioji periodika – 76	filosofinės literatūros vertimai – 2 LR valstybiniai dokumentai – 1
<i>dulksnus</i>	1	grožinė literatūra – 1	
<i>dulkus</i>	4	specializuota periodika – 4	

<i>duodingas</i>	1	vietinė periodika – 1	
<i>duoslus</i>	nėra		
<i>dosnus</i>	875	respublikinė periodika – 238 vietinė periodika - 286	memuarai – 19 Seimo stenogramos – 2
<i>efektingas</i>	615	respublikinė periodika – 199 vietinė periodika – 167	filosofinės literatūros vertimai – 4 Seimo stenogramos – 1
<i>efektyvus</i>	5589	specializuota periodika – 1339 populiarioji periodika – 1093	memuarai – 35 grožinė literatūra – 23
<i>gluodus</i>	3	specializuota periodika – 3	
<i>gluodnus</i>	1	negrožinė literatūra – 1	
<i>gluodnas</i>	1	negrožinė literatūra – 1	
<i>gobus</i>	nėra		
<i>gobštus</i>	nėra		
<i>gobšus</i>	81	respublikinė periodika – 14 populiarioji periodika – 14 negrožinė literatūra – 14	memuarai – 6 filosofinės literatūros vertimai – 5
<i>kibus</i>	34	grožinė literatūra – 17	vietinė periodika – 1 filosofinės literatūros vertimai – 1
<i>kiblus</i>	1	negrožinė literatūra – 1	
<i>kibnus</i>	nėra		
<i>nuogandus</i>	3	grožinė literatūra – 3	
<i>nuogastus</i>	nėra		
<i>pašlijus</i>	nėra		
<i>pašlijas</i>	nėra		
<i>pašlitas</i>	nėra		
<i>petingas</i>	51	grožinė literatūra – 20 populiarioji periodika – 8	negrožinė literatūra – 3 memuarai – 2
<i>pečiuitas</i>	50	grožinė literatūra – 26 vietinė periodika – 10	specializuota periodika – 3 negrožinė literatūra – 1
<i>rijus</i>	nėra		
<i>ryklus</i>	nėra		
<i>rūkuotas</i>	1	vietinė periodika – 1	
<i>rūkanas</i>	nėra		
<i>skiauterėtas</i>	21	respublikinė periodika – 6 grožinė literatūra – 6	specializuota periodika – 1 filosofinės literatūros vertimai – 1
<i>skiauteris</i>	nėra		

<i>skolingas</i>	2119	respublikinė periodika – 944 vietinė periodika – 540	Seimo stenogramos – 34 LR valstybiniai dokumentai – 5
<i>skalnas</i>	3	negrožinė literatūra – 2 filosofinės literatūros vertimai – 1	
<i>tinklėtas</i>	nėra		
<i>tinkliškas</i>	9	specializuota periodika – 5	negrožinė literatūra – 1
<i>uolėtas</i>	90	respublikinė periodika – 20 populiarioji periodika – 17	filosofinės literatūros vertimai – 5 memuarai – 4
<i>uolotas</i>	1	negrožinė literatūra – 1	
<i>vaišingas</i>	80	grožinė literatūra – 17 populiarioji periodika – 13	specializuota periodika – 8 memuarai – 8
<i>vaišnus</i>	nėra		
<i>vaišus</i>	nėra		
<i>valkus</i>	nėra		
<i>valkstus</i>	nėra		
<i>vingiuotas</i>	400	populiarioji periodika – 72 grožinė literatūra – 67	filosofinės literatūros vertimai – 8 Seimo stenogramos – 1
<i>vingrus</i>	188	populiarioji periodika – 46 specializuota periodika – 46	memuarai – 2 LR valstybiniai dokumentai – 2
<i>vingus</i>	nėra		
<i>žabaruotas</i>	nėra		
<i>žabarainis</i>	nėra		